

Current Global Reviewer

Approved International Research Refereed Journal For All Subjects & All Languages

ISSN 2319-8648

Impact Factor - 2.143

Indexed (IIJIF)

UGC Approved
Sr. No. 64310

SPECIAL ISSUE

(24th & 25th Jan. 2018) Issue-II, Volume I,

On the Occasion of ICSSR SPONSORED
Two Day National Conference On

Impact of Climate Change on Agriculture

Organized by

Department of Geography,
Vasundhara College, Ghatnandur,
(NAAC Accredited 'B' Grade)
Tq. Ambajogai, Dist. Beed (M.S.)

Editor in Chief
Mr. Arun Godam

Guest Editors

Principal Dr. Arun Dalve
Vasundhara College, Ghatnandur
Tq. Ambajogai, Dist. Beed (MS)

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Dr. Sakharam Waghmare
Head, Department of Geography
Vasundhara College, Ghatnandur

Assit. Prof. Govind Zadke
Dept. of Geography
Vasundhara College, Ghatnandur

www.rjournals.co.in

Current Global Reviewer

Special Issue

Vol I , 24th & 25th Jan. 2018

UGC Approved

Sr. No. 64310

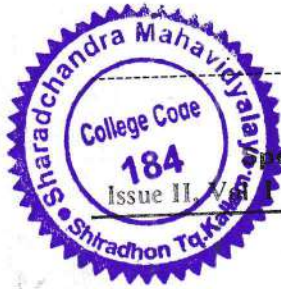
ISSN : 2319 - 8648

Impact Factor : 2.143

70	उद्योगों में जल की, माँग एक भौगोलिक अध्ययन	डॉ. शेख ए.आय.	177
71	मराठी साहित्यातील हवामान बदल आणि कृषि चित्रणे	प्रा.अनिता महादेव भद्रे	179
72	वातावरण बदलाचा नांदेड जिल्ह्यातील कापूस आणि सोयाबीन पीकांवर झालेल्या परिणामाचा अभ्यास: सन २००१ ते २०१४	डॉ. एन. एन. मूंदे, अभय विष्णू मनसरे	183
73	सोलापूर जिल्ह्यातील पीक प्रारूपातील बदलाचा भौगोलीक अभ्यास	प्रा.गायकवाड सुभाष माणिकराव, डॉ.एच.एन.रेडे	187
74	भारतातील लोकसंख्या विस्फोट: सामाजिक व आर्थिक परिणाम	प्रा.डॉ. वाघमारे हरी साधू	190
75	अंबाजोगाई तालुक्यातील सेवा-सुविधेचा (ग्रामीण वस्तीतील) चिकित्सक अभ्यास	डॉ.संजीव कोळपे प्रा. नागेश कराळे	195
76	महाराष्ट्रातील उपयुक्त जलसाठे व जलसिंचनासाठी पाणचा वापर : एक अभ्यास	डॉ. एन.के. वाघमारे	198
77	वातावरणातील बदल आणि भारतीय शेती : एक चिकित्सा	डॉ.संजीव कोळपे	203
78	भारतीय कृषी : आणि उपाय	अशोक शहाजी भालेराव	208
79	जालना जिल्ह्यातील कृषी भूमी उपयोगाचा भौगोलीक अभ्यास	प्रा. डॉ. पीसाळ एच.जी, प्रा. घोडके जे. व्ही., प्रा. अनिल प्रकाश वाघ	212
80	महाराष्ट्रातील जलसिंचनाचे प्रकार व पद्धती आणि जल नियोजनाची टंचाई यांचा भौगोलिक अभ्यास	प्रा.डॉ. देवकर भाऊसाहेब सोनाजी	215

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq.Kallam

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Special Issue

UGC Approved

ISSN : 2319 - 8648

, 24th & 25th Jan. 2018

Sr. No. 64310

Impact Factor : 2.143

उद्योगों में जल की, माँग एक भौगोलिक अध्ययन

डॉ. श्रेष्ठ ए.आय.

भूगोल विभाग प्रमुख,

शारदचंद्र महाविद्यालय शिराढोण, ता. कळंब जि. उस्मानाबाद.

(70)

१) प्रस्तावना :-

विश्व में लोग कृषि कार्य के स्थान पर उद्योग के चयन पर अधिक ध्यान दे रहे हैं। इसीको आर्थिक विकास का प्रमुख सूचकांक मान लिया जा रहा है। विश्व की ६३० करोड़ से अधिक जनसंख्या जल का ८ प्रतिशत घरेलू उपयोग, २२ प्रतिशत उद्योग और सबसे अधिक ७० प्रतिशत उपयोग होता है। ऐसा हाल ही संयुक्त राष्ट्र विकास कार्यक्रम में बताया गया है। धीरे धीरे उद्योगों में जल की माँग बढ़ रही है। वास्तव में विकसित देश का उद्योग में ५९ प्रतिशत तक पहुँचा है, जो वहाँ उपयोग हो रहे कृषि का क्षेत्र दो गुना है। विश्व जल विकास प्रतिवेदन २००३ के अनुसार सन १९९५ में प्रतिवर्ष ७५२ कि.मी. जल का उपयोग था, जो बढ़कर २०२५ तक ११७० कि.मी. प्रतिवर्ष हो जायगा/ इसमें औद्योगिक क्षेत्र में वृद्धि हो रही है।

जल का उपयोग

क्षेत्र	विश्व	निम्न एवं मध्यम आयवाले देश	उच्च आयवाले क्षेत्र
कृषि	७०	८२	३०
उद्योग	२२	१०	५९
घरेलू	०८	०८	११

२) भारत में उद्योगिक क्षेत्रों में जल की बढ़ती माँग:-

उद्योगों में जल का उपयोग इस बात को बताता है कि, उद्योग किस प्रकार का है। जहाँ ताप विद्युत संयंत्र, वस्त्र, कागज, लौह उद्योग में जल की माँग बहुत जादा होती है। ताप विद्युत संयंत्र जो कि औसतन १००० कि.वॅ. शक्ति उत्पादीत करता है, वह ८० क्युबिक मीटर जल लगता है। ऐसा ही भारत में कागज, वस्त्र इस उद्योगों को जादा जल लगता है।

वर्ग	१९९०	२०१०	२०१५	२०२५
सिंचाई	४६० (८८.६%)	५३६ (७७.३%)	६८८ (७३%)	१००८ (७०.९%)
घरेलू	२५ (४.८%)	४१ (६.१%)	५२ (५.५%)	६७ (४.७%)
उद्योग + उर्जा	३४ (६.६%)	४० (६.०)	८० (८.५%)	१४३ (१०%)
कुल (अन्य सहीत)	५१९	६९३	९४२	१४२२

क्षेत्र	औसत जल उपयोग	विश्व स्तर पर उत्तम
ताप विद्युत संयंत्र	८० क्युबिक मीटर प्रति मेगा वॅट	१० क्युबिक मी से कम
वस्त्र उद्योग	२००-२५० मी ^३ प्रति टन	१००मी ^३ से कम प्रति टन
कागज	१५०-२०० मी ^३ प्रति टन	५०-७५ मी ^३ प्रति टन
लौह इस्पात	१०-८० मी ^३ प्रति टन	५-१० मी ^३ प्रति टन

भारत में विकसित देशों के तुलना में कागज उद्योग में जल की अधिक मात्रा की आवश्यकता होती है। ऐसा ही वस्त्र और इस्पात उद्योग में विश्व स्तर की तुलना में भारत में अधिक जल का उपयोग हो रहा है।

३) जल अभाव :-

भारत देश में बढ़ती जल जल का अभाव की स्थिति बनती जा रही है। ग्रिष्म काल में देश के प्रमुख नदीयों में जल की कमी होती जा रही है। दूसरी ओर जहाँ उद्योग द्वारा भूजल का अति दोहन करने से बने जल के अभाव के कारण सामुदायिक तणाव भी देखने को मील रहा है।

Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Peer Reviewed Referred and
UGC Listed Journal
(Journal No. 47100)

**AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
HALF YEARLY RESEARCH JOURNAL**

ISSN 2279-0489

GENIUS

MARATHI / ENGLISH / HINDI - PART - I

Volume -VI, Issue - II
February - July - 2018

IMPACT FACTOR / INDEXING
2016 - 4.248
www.sjifactor.com

Ajanta Prakashan

CONTENTS OF ENGLISH

Sr. No.	Name & Author Name	Page No.
1	Factors that Influenced Aurangzeb's Deccan Policy Dr. C. C. Chaudhari	1-4
2	Socio - Religious Reform Movements in India During 19th Century Dr. B. K. Shep	5-7
3	History of Herbal Medicinal Plants of Deccan Rupali M. Biradar Vikas S. Gambhire Suchita V. Deshmukh	8-10
4	Movements of Arya Samaj, Ittehadul Muslimin: With Special Reference To Liberation of Hyderabad Pardeshi Enayat Ranjeet	11-15
5	Changing Socio-Cultural Life of South Indian Family in R.K. Narayan's Novels Mr. Prashant U. Gambhire	16-19
6	Socio - Religious Movements in Modern India Mr. Keshav Ambadas Lahane	20-24
7	Satavahana Empire: Status of Women Mrs. Shubham Rajesh Patil	25-29
8	A Brief History of Bahamani Sultans Dr. Nalini Avinash Waghmare	30-36
9	Medieval Prudent Malguzari Tank System in Marathawada and Vidharbha Region of Maharashtra (India) Piyush Bhalage Dr. S. T. Sangle	37-39
10	Historical and Economical Perspectives of Golkonda Fort Vithal B. Gunde	40-44

Changing Socio-Cultural Life of South Indian Family in R.K. Narayan's Novels

Mr. Prashant U. Gambhire

Asstt. Professor in English, Sharadchandra College, Shiradhon Kallam, Osmanabad.

Introduction :

R.K. Narayan came from a humble south Indian background where he was consistently encouraged to involve himself into literature. The important novelists of India - Mulk Raj Anand, Raja Rao and R.K. Narayan have been translated into many Indian and foreign languages. R.K. Narayan, Mulk Raj Anand and Raja Rao aptly termed 'the founding fathers' by Williams Walsh (1990), who gave the Indian English novel a new vigour and direction. R. K. Narayan is considered as one of the leading figures of early Indian literature in English. Narayan grew up speaking Tamil and learned English at school. He graduated from Maharaja College, Mysore in 1930. He worked for a short period in the Mysore Secretariate and later as a teacher for four or five days in village school. He had settled down in Mysore, where the regional language was Kannada, and he wrote in English. He was the recipient of many prestigious awards and honors from all over the world. He received the "Sahitya Academy Award" for *The Guide* in 1960. He was awarded Padma Bhushan in 1964. He has twelve novels and about 150 short stories to his credit. Some of his well-known novels are: *Swami and Friends* (1935), *The Bachelor of Arts* (1937), *The Dark Room* (1938), *The English Teacher* (1945), *Mr. Sampath* (1949), *The Financial Expert* (1952), *Waiting for the Mahatma* (1955), *The Guide* (1958). R.K. Narayan's novels and short stories were also adapted for TV and Movie making.

R.K. Narayan with his depiction of socio-cultural aspects of everyday life of middle class family put together a wide panorama of life. The content and the form of the novel of the 1980's are unique. Narayan and Malgudi supplement each other. Malgudi does not exist on any map of India. It is a geopsychic invention of his literary imagination. It is Malgudi in Trichinapaly District, fringing The River Cauvery which is taken for the original of Malgudi. It is neither a village nor a city but a town of modest size. Malgudi is the fictional world of Narayan's novels. It is an imaginary place that Narayan finds himself writing about. It is in this fictional realm where he enjoys tremendous sense of freedom and expresses what he feels and thinks. Narayan is also aware of social and cultural trends, tendencies and fashions which come and go outer and inner. He wants neither to be restricted by the social settings and cultural contexts nor to be misunderstood by the actual physical surroundings. He avoids taking a real city or town for it might aggravate the rage of any townsmen or town-father.

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Peer Reviewed Refereed and
UGC Listed Journal
(Journal No. 47100)

**AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
HALF YEARLY RESEARCH JOURNAL**
ISSN 2279-0489

GENIUS

MARATHI - PART - II

**Volume -VI, Issue -II
February - July - 2018**

IMPACT FACTOR / INDEXING
2016 - 4.248
www.ajantapublish.com

**J/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Jalgaon (Gujarat)**

Ajanta Prakashan

CONTACT FOR SUBSCRIPTION

AJANTA

ISO 9001: 2008 CMS/ISSN/ISSN

Vinay S. Histole

Jalgaonpura, Near University Gate, Aurangabad (M.S) 431 004,

Cell : 9822620877, 9579260877 Ph: 0240 - 2400877

E-mail : ajanta1977@gmail.com

Website : www.ajantapublish.com

College Code

184

CONTENTS OF MARATHI PART - II

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
	वाकाटककालीन मराठवाडा व महाराष्ट्राची आर्थिक स्थिती घाडगे गौतम व्यंकटी	५५-५८
१६	कर्नाटकातील भक्ती संप्रदाय (वीरशैव पंथ) प्रा. डॉ. घोलंप कमलाकर गोरख	५९-६२
१७	जागरण - गोधळ उपासना विधी : एक दृष्टिक्षेप प्रा. सौ. अनुराधा प्रशांत पवार (गोरे)	६३-६५
१८	बहमनी सुलतान - मुगल-मराठा संबंध प्रा. जायभाये भगवान नाना	६६-६७
१९	'कमाविसदार' मराठाकालीन मुलकी अधिकारी प्रा. राजेंद्रसिंग हिरासिंग देवरे	६८-७२
२०	सामाजिक प्रबोधनाच्या चळवळीत सत्यशोधक सावित्रीबाई रोडे यांचे योगदान कु. मनोरमा श्रीराम राठोड	७३-७६
२१	एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्रातील विवाह संस्कार प्रा. संदीप नामदेव मिरे	७७-८१
२२	हैद्राबाद संस्थानचा भूगोल आणि इतिहास प्रा. डॉ. प्रशांत देशमुख	८२-८७
२३	गांधीजींची अस्पृश्यांच्या मंदिर प्रवेशाविषयी भूमिका अमोल खरात	८८-९०
२४	दक्षिण भारतीय चेर, चौल, पांड्य व विजनगर राज्यांचे सामाजिक, सांस्कृतिक व आर्थिक योगदान प्रा. डॉ. एम. जी. मोरे	९१-९३
२५	बहामनी कालीन कुशल प्रशासक - मुहमद गवाण प्रा. रणदिवे दिनकर मोहनराव	९४-९५
२६	मध्ययुगीन मराठाकालीन स्त्रीयांची परिस्थिती प्रा. सचिन साळवे	९६-९८
२७	मध्ययुगीन भारतातील सामाजिक परिस्थिती व धार्मिक चळवळी प्रा. शरद हिंमतराव साखळे	९९-१०२

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq.Kallam

कर्नाटकातील भक्ती संप्रदाय (वीरशैव पंथ)

प्रा. डॉ. घोलप कमलाकर गोरख

इतिहास विभाग प्रमुख, शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराडोण, ता. कळंब, जि. उस्मानाबाद.

प्रस्तावना

भक्तीला हिंदू धर्मात अतिमहत्त्वाचे स्थान आहे. मानवाच्या उध्दारासाठी भक्तीनं कलेले महत्कार्य स्तुत्य आहे. भक्तीचे स्वरूप लहान तर तिचा विकास गुंतागुंतीचा आहे. भक्तीची प्रगती मनोवेधक आहे तर तिचा अभ्यास उद्बोधक आहे. याच भक्तीची शक्ती वेदोपनिशदांमध्ये संचारत होती. हिच भक्ती भगवद्गीता आणि पुराणे यात व्यस्त झालेली होती. हेच दैवी प्रेम भागवतात पुष्कळ प्रमाणात प्रकट झालेली आढळते. हाच भक्तीभाव नंतरच्या काळात भारतातही मोठ्या प्रमाणावर अविष्कृत होत होता. कधी उत्तरेत तर कधी दक्षिणेत, कधी पुर्वेकडे तर कधी पश्चिमेकडे वेगवेगळ्या नावाखाली वेगवेगळ्या प्रकाराने भक्तीचा अविर्भाव झाला. प्राचिन काळात भक्तीचा अविष्कार वासुदेव कृष्णाच्या स्वरूपात होता तर नंतरच्या काळात शैव, वीरशैव शाक्त शीख व इतर पंथात ती प्रकट झाली. त्यापैकी पंथाचा अविष्कार काही प्रदेशांमध्ये प्रदर्शाने झालेला दिसून येतो. वंगालमध्ये कृष्णचैतन्य यास दिव्य भक्तीचा मुर्तीमंत अवतार मानले गेले. त्याच्या उपस्थितीत त्याप्रदेशात भक्तीची एक प्रचंड लाट उसळली तर कर्नाटकात अल्लमप्रभू आणि बसवेश्वर यांच्या काळात 'वीरशैव' पंथाची भरभराट झाली. बसवेश्वरानी पुर्वी 'शैव' पंथाला अडसर ठरलेल्या वर्णाश्रम परंपराविरुद्ध त्यांनी आघाडी उभारली. वर्ग आणि जात या भेदभावविरुद्ध बसवेश्वरानी निर्मयपणे भूमिका घेतली. म्हणून तो 'वीरशैव' पंथ म्हणून ओळखला जाऊ लागला.

उद्देश

- 1) कर्नाटकातील भक्ती संप्रदायचे स्वरूप अभ्यासणे.
- 2) वीरशैव पंथाच्या तत्वज्ञानाचा अभ्यास करणे.
- 3) बसवेश्वराच्या कार्याचा अभ्यास करणे.
- 4) शट्स्थळ सिध्दांताचा अभ्यास करणे.
- 5) पंचाचार म्हणजे काय? याचा अभ्यास करणे.

गृहितके

- 1) बसवेश्वरानी भौव पंथाचे पुनरुज्जीवन केल्याचे दिसून येते.
- 2) वीरशैव पंथात स्त्रिया, अस्पृश्य याचा समावेश असल्याचे दिसून येते.
- 3) दक्षिणेकडे कर्नाटकात भक्ती संप्रदायाने चांगला आकार घेतल्याचे दिसून येते.
- 4) बसवेश्वरानी वर्णाश्रम व्यवस्था झुगारून दिल्याचे दिसून येते.

संशोधन पध्दती

प्रस्तुत शोध निबंधासाठी ऐतिहासिक संशोधन पध्दतीचा वापर करण्यात आलेला आहे. तसेच संदर्भग्रंथ लिखित साहित्य याचाही उपयोग करण्यात आलेला आहे.

भक्तीचे स्वरूप

"भक्तीचा उगम प्रेमात होतो. हे प्रेम लौकिक नसून अलौकिक आहे. परमे वराबध्दलचे प्रेम म्हणजेच भक्ती होय. जेव्हा प्रेमाचे पर्यवसन प्रेमातच होते. तेव्हा ते सर्वोच्च प्रेम होते, ती पराभक्ती होते. पराभक्ती ज्ञानस्वरूप आहे. यामुळे भक्ताला जीवात्मा

2018-19

Impact Factor - 6.261

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

RESEARCH JOURNEY

INTERNATIONAL E-RESEARCH JOURNAL

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

February - 2019

Special Issue- 105 (A)

हिंदी साहित्य और सिनेमा

अतिथि संपादक :

डॉ. एस.आर. निंबोरे

प्राचार्य,

कला, वाणिज्य एवं विज्ञान महाविद्यालय,
आष्टी, तह. आष्टी, जि. बीड

विशेषांक संपादक :

प्रा. जे.एम. पठाण

हिंदी विभागाध्यक्ष,

कला, वाणिज्य एवं विज्ञान महाविद्यालय,
आष्टी, तह. आष्टी, जि. बीड

सहयोगी संपादक :

प्रा. एस.एम. खुडे

कला, वाणिज्य एवं विज्ञान महाविद्यालय, आष्टी

प्रा. ए.बी. टाळके

भगवान महाविद्यालय, आष्टी

प्रा. व्ही.बी. गट्टाणे

गांधी महाविद्यालय, कडा

डॉ. जी.बी. मंडलिक

ए.डी. महाविद्यालय, कडा

प्रा. एस.पी. पवार

भगवान महाविद्यालय, आष्टी

मुख्य संपादक :

डॉ. धनराज धनगर

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

This Journal is indexed in :

- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

SWATIDHAN PUBLICATIONS

अनुक्रमणिका

शीर्षक	लेखक/लेखिका	पृ.क्र.
1 सिनेमा और पटकथा लेखन	प्रा. जयनुल्लाखान पठाण	05
2 हिंदी साहित्य ,समाज ओर सिनेमा	डॉ . दत्ता साकोळे	09
3 सिनेमा ओर हिंदी साहित्य	डॉ .चित्रा धामणे	14
4 हिंदी साहित्य ओर सिनेमा	डॉ. सूर्यकांत दळवे	18
5 इक्कीसवी सादी का सिनेमा	प्रा. एस .टी. मुजावर	21
6 हिंदी कथा साहित्य और सिनेमा	आर. के. देशपांडे	24
7 हिंदी साहित्य और सिनेमा	डॉ. विष्णू गव्हाणे	27
8 अपने देश में आपना सिनेमा : शुरुवाती दौर	डॉ. गुलाबराव मंडलिक	30
9 सिनेमा ओर पटकथा लेखन	डॉ. ए. बी . टाळके	34
10 सिनेमा, अभिनय ओर नारी	प्रा. शुभांगी खुंडे	37
11 साहित्य, सिनेमा ओर समाज अंतःसंबंध	प्रा. पोपट जाधव	40
12 हिंदी सिनेमा ओर पटकथा लेखन	प्रा. अच्युत शिंदे	43
13 प्रेमचंद का साहित्य ओर सिनेमा	डॉ. संगीता आहेर	46
14 साहित्य ओर सिनेमा का संबंध	प्रा. एस. पी पवार	49
15 हिंदी साहित्य ओर सिनेमा	प्रा. जी. बी. जाधव	52
16 सिनेमा साहित्य ओर हिंदी	प्रा. कल्याणी जगताप	54
17 सिनेमा, समाज ओर हिंदी भाषा	डॉ. एस.सी. कारंडे	57
18 हिंदी साहित्य ओर सिनेमा का संबंध	डॉ. अमर वाघमोडे	59
19 हिंदी-मराठी साहित्य और सिनेमा	सीमा पाटील, डॉ.बी.आर.नळे	62
20 हिंदी भाषा ओर सिनेमा का संबंध	माई दोडके	66
21 सिनेमा, साहित्य और हिंदी	प्रा. प्रकाश लहाने	70
22 सिनेमा, साहित्य और हिंदी	डॉ. सुभाष जिते	72

इस अंक के सभी अधिकार प्रकाशकने आरक्षित किये हैं। प्रकाशित आलेख पुनः प्रकाशित करने से पहले प्रकाशक एवं लेखक की संयुक्त लिखित अनुमती जरूरी है। प्रकाशित आलेखों में व्यक्त मंतव्य केवल लेखक के हैं, इन मंतव्य से संपादक और प्रकाशक सहमत हो, यह जरूरी नहीं है। आलेख के संदर्भ में उपस्थित कॉपीराइट (Originality of the papers) की जिम्मेवारी स्वयं लेखक की है।

- संपादक

I/C Principal
Shriharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhoni Tq. Kallam

हिंदी साहित्य और सिनेमा

डॉ. दल्वे सूर्यकांत माधवराव
हिंदी विभाग

शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराठोण,
ता. कळंब, जि.उस्मानाबाद

प्रस्तावना :-

साहित्य और सिनेमा दो अलग-अलग विधाएँ हैं। फिर भी दोनों का पारस्परिक संबंध बहुत गहरा है। जब कहानी पर आधारित फिल्में बनने की शुरुआत हुई तो इनका आधार साहित्य ही बना। भारतीय फिल्म सृष्टि के जनक धुंडिराज गोविंद उर्फ दादासाहेब फालके ने 1 मे 1913 में पहली फिल्म बनाई जो भारतेंदू हरिश्चंद्र के नाटक हरिश्चंद्र पर आधारित थी। बाद में हिंदी साहित्य पर ढेर सारी फिल्में बनी यह सिलसिला आज के दौर में भी दिखाई देता है।

भारत में फिल्म जगत ने 105 सालों की यात्रा पूरी कर ली है। भारत में शुरुआत के दौर में हिलती डुलती कूदती तस्वीरें पहली बार पर्दे पर नजर आईं। 14 मार्च 1931 को फिल्म जगत में एक नया चमत्कार आया और वह चमत्कार था ध्वनी का। अब पर्दे पर दिखाई देने वाले चित्र बोलने लगे। 1931 में पहली बोलती फिल्म आलमआरा बनाई गयी। 1931 से लेकर आज तक सबसे ज्यादा फिल्में हिन्दी भाषा में बनाई गईं। इस तरह हिंदी सिनेमा की मुख्य भाषा है। विश्व में हिंदी सिनेमा ही भारतीय सिनेमा का प्रतिनिधित्व करता है। इसी के साथ यह एक सच है कि हिंदी में साहित्यिक कृतियों पर सबसे कम सफल फिल्में बर पाई हैं।

हिंदी फिल्मों में धीरे धीरे विषयों के चयन में विविधता आने लगी। फिल्म बनाने वालों ने स्थापित लेखकों और उनकी कृतियों को स्थान देना शुरु किया। हिंदी के सर्वाधिक लोकप्रिय साहित्यकार प्रेमचंद जी की कहानी पर 1933 में मोहन भावनानी के निर्देशन में फिल्म 'मिल मदजूर' बनी। निर्देशक ने मूल कहानी बदलाव किए जो प्रेमचंद जी को पसंद नहीं आए। फिल्म में काफी काट छोट कर दी। इसके बाद फिल्म का जो स्वरूप सामने आया उसे देख प्रेमचंद को काफी धक्का लगा। उन्होंने कहा यह प्रेमचंद की हत्या है।

1934 में प्रेमचंद की ही कृतियों पर नवजीवन और सेवासदन बनी लेकिन दोनों फिल्में फलॉप हो गईं। 1941 में ए. आर. कारदार ने प्रेमचंद की कहानी त्रिया चरित्र को आधार बनाकर 'स्वामी' नामसे फिल्म बनाई जो चली नहीं। 1946 में प्रेमचंद के रंगभूमी पर फिल्म बनी लेकिन फलॉप रही। इसी काल में उपेंद्रनाथ अशक, अमृतलाल नागर, भगवती चरण वर्मा और पांडेय बेचन शर्मा उग्र फिल्मों में काम करते हुए अशक और किशोर साहु के साथ लेखन करने वाले अमृतलाल नागर सिनेमा की आवश्यकताओं और सीमाओं को समझ चुके थे। इस कारण वह कुछ समय तक वहाँ टिके रहे। लेकिन साहित्यिक कृति को सिनेमा में नहीं बदल पाए। डायरेक्टर और प्रोड्यूसर की मांग के मुताबिक पटकथा और संवाद लिखते रहे।

किशोर साहु जब फिल्मों में पहुँचे तो वे कहानियाँ और नाटक लिख रहे थे। उनके तीन कहानी संग्रह भी छपे। उन्होंने उपेंद्रनाथ अशक और भगवती चरण वर्मा को लेखन के मौके जरूर दिए लेकिन खुद हिंदी की किसी साहित्यिक कृति पर फिल्म नहीं बना सके। 1941 में

(30)

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S RESEARCH JOURNEY

UGC Approved Journal

Multidisciplinary International E-research Journal

आंतरविद्याशाखीय राज्यस्तरीय चर्चासत्र

**भारताच्या राजकीय व आर्थिक
जडणघडणीत महिलांचा सहभाग**

- अतिथी संपादक -

प्राचार्य डॉ. अरुण डी. येवले

- मुख्य संपादक -

डॉ. धनराज धनगर

I/C Principal

Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq, Kallam

For Details Visit To : www.researchjourney.net

45. नंदुरबार जिल्ह्यातील महिला बचत गटाच्या माध्यमातून महिलांचे आर्थिक व व्यावसायिक जडण-घडण 125
 प्रा. शरद पंडित बैसाणे, प्रा.डॉ.श्रीमती विद्या राजेद्र पाटिल
46. संविधान सभेतील महिलांचा अभ्यास 128
 - प्रा. अशोकास नरसिंगराव पाचगे
47. पत्रकारितामध्ये महिलांचा योगदान (दीप्ती राजत) 132
 - श्री. पगारे महेंद्र बाळू
48. नोकरदार महिलांचा आर्थिक विकासातील सहभाग 134
 - समाधान लोटन कुंभार, डॉ. जयश्री महाजन
49. संगीत क्षेत्रातील महिलांची जडण-घडण 137
 - रायबोले अर्चना रामरतन
50. स्वातंत्र्योत्तर काळात समाजवादी महिला सभेद्वारा झालेले खानदेशातील स्त्रियांचे समाजपरिवर्तन 140
 श्री. भूषण शांताराम वानखेडे, डॉ. सुनिल चंद्रकांत अमृतकर
51. स्वातंत्र्यपूर्व भारताच्या राजकीय जडण-घडणीत महिलांचा सहभाग 146
 - मंजूश्री आप्पासाहेब जाधव, प्रा. डॉ. पंकजकुमार शंकर प्रेमसागर
52. सावित्रीबाई फुले सामाजिक, शैक्षणिक, महिला सबलीकरण व जागतिकीकरण स्त्री- शक्तीच्या प्रेरणास्रोत 148
 - विद्या दगडू वाघमारे
53. जाहिरातीतील: स्त्री प्रतिमा 151
 - सविता चंद्रकांत वाकडे
54. महिला सक्षमीकरणामध्ये कायदयाची भूमिका 153
 - मनिषा धाकडे
55. बचत गटाच्या माध्यमातून आर्थिक, व्यावसायिक जडण-घडण 155
 - उषा इंगळे
56. मराठा दलित, आदिवासी, भटक्या विमुक्त व ओबीसी महिलांची राजकीय, आर्थिक, प्रशासकीय सांस्कृतिक व साहित्यिक जडण-घडण 157
 - सुरेखा शेषराव इंगळे
57. माहिती तंत्रज्ञान आणि स्त्रियांची जडणघडण 160
 - आकांक्षा भूषण कांबळे
58. दलित चळवळ आणि स्त्रियांची जडणघडण 163
 - वर्षा भूषण कांबळे
59. महात्मा गांधी रोजगार हमी योजनेतील महिलांचा सहभाग : विशेष संदर्भ लातूर जिल्हा 166
 - प्रा. सुनिल काशिराम राठोड
60. वीरांगना झलकरीबाई की ऐतिहासिकता के परिप्रेक्ष्य में 170
 - डॉ. विलास नागोराव कांबळे
61. दलित स्त्री जीवन की आर्थिक एवं सांस्कृतिक वास्तविकताएँ 174
 - डॉ. दळवे सूर्यकांत माधवराव
62. राष्ट्रीय आंदोलन मे महिलाओं की भूमिका 176
 - प्रा.डॉ.आर.एम.साळुंके
63. भारतीय समाज में नारी 179
 - प्रा. गौतम शिवदास निकम
64. हिंदी साहित्य में महिलाओं की जडण-घडण 181
 - रजनी शरद इंगळे
65. Women's Participation in the Political and Economic Development of India 183
 - Dr. Lodhi Kaniz Fatma Niyaz Ahmed
66. Sant Janabai's Literary Contribution 186
 - Dr. Swarali Chandrakant Kulkarni
67. An Overview - Political Participation Of Women In Panchayati Raj System In India 189
 - Dr. Salma Ab. Sattar

दलित स्त्री जीवन की आर्थिक एवं सांस्कृतिक वास्तविकताएँ

(विशेष संदर्भ : जीवन हमारा)

- डॉ. दळवे सूर्यकांत माधवराव

हिंदी विभाग,

शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराढोण

ता. कळंब जि. उस्मानाबाद.

प्रस्तावना :-

‘जीवन हमारा’ (जिणं आमचं) मराठी की महत्वपूर्ण दलित लेखिका बेबी कांबले की माहूर रचना है। बेबी कांबले दलित साहित्य की प्रतिनिधी हस्ताक्षर है। दलित लोगों के विपन्न, दयनीय और दलित जीवन को आधार बनाकर लिखे गए इस आत्मकथात्मक उपन्यास ने मराठी साहित्य में तेहलका मचा दिया था। ‘जीवन हमारा’ में महाराष्ट्र के एक गाँव की महार जाति के दलित समुदाय के जीवन की आर्थिक, सामाजिक, और सांस्कृतिक वास्तविकताओं तथा अनुभवों का अत्यन्त जीवंत चित्रण है, जिससे इस समुदाय की गरीबी, गुलामी और यातना की दिल दहलानेवाली तस्वीरें सामने आती है।

मराठी में यह आत्मचरित्र या आत्मकथा के रूपमें विख्यात है। लेकिन यह केवल एक व्यक्ती की आत्मकथा नहीं है। इसमें एक दलित समुदाय की कठिन सामाजिक स्थिति, इसके जीवन की भीषण वास्तविकताओं और इसके रोमांचकारी सांस्कृतिक अनुभवों का उपन्यास जैसा विशद चित्रण है। इसलिए यह आत्मकथा है तो एक व्यक्ती की नहीं बल्की एक समुदाय की आत्मकथा है। मराठी में अनेक दलित लेखकोंने उत्कृष्ट आत्मचरित्रों की रचना की है। उनमें दया पवार का ‘बलुत’ शंकरराव खरात की ‘तराल-अंतराल’, और लक्ष्मण माने की ‘उपरा’ आदि। उस परंपरामें ‘जीवन हमारा’ का विशेष महत्त्व है। क्योंकि यह एक दलित स्त्री की रचना है, जिसमें दलित चेतना के साथ-साथ ऐसी स्त्रीवादी चेतना भी है जो दलित समाज में स्त्रियों के दमन और उत्पीडन के बारे में सजग है।

बेबी कांबलेजी डोम मोहल्ले की आर्थिक स्थिति के संदर्भ में कहती है ‘ये औरतें लकडी के गट्टर लेकर ग्वालों, बुनकरों, प्रजापतियों तेली-तंबोलियों के मोहल्लों में घूम-घूमकर ब्राम्हणों के मोहल्लों में जाती। ज्यादा तर लकडियाँ ब्राम्हण मोहल्लों में ही बिकती थी डोम की परछाई तक अपने घरपर न पड़े, इसलिए ब्राम्हणों आँगन छाती जितना ऊँचा होता। आँगन ऊँचा होने की वजह से डोम उनके दरवाजे तक नहीं आ पाते। आँगन के बाहर खड़े होकर ही डोम औरतें पूछा करती- ‘माई, डोम नीलकडी लाई है बेचने को।’ फिर वह मोलभाव करती। किसीसे डेढ पैसे में, तो किसीसे दो पैसों में गट्टर तय होते। वैसे तीन पैसों का एक गट्टर होता था, लेकिन मजबूरीसे ढाई पैसे के हिसाबसे बेचना पडता था।’ इस प्रकार ब्राम्हण गृहस्वामिनी डोमनियों का आर्थिक शोषण करती है। डोमनियों की तो घरमें आर्थिक स्वतंत्रता थीही नहीं।

जीवन हमारा में एक ऐसे मानव समुदाय का विशाल और समग्र चित्र सामने आता है जो अंतर्हिन गरीबी गुलामी और दमन की शिकार होने के कारण जानवरोंसे गया-बीता जीवन जीता है। डोमनिया वस्त्र के नामपर चिथडे पहनते है और जीवन भरना गफनी के कुस तथा काटोंसे लडते हुए मरते है। गुलामी का वह पेचीदा तंत्र भी सामने आता है जिसमें स्वयं सवर्णों की गुलामी के शिकार दलित पुरुष अपने घर की औरतों को गुलाम समझते है और उनपर हर तरह के अत्याचार

करते है।

रोज ब रोज की जिंदगी के दुःख, अपमान और यातना के संत्रास से बचने के लिए दलित समुदाय फ़ैटेसी की एक दुनिया रचता है और उसमें सुख की, तलाश करता है। यही उसकी सांस्कृतिक दुनिया है, जिसमें तरह-तरह के रीती-रिवाज है, धार्मिक प्रथाएँ हैं, रूढ़ियाँ हैं, अंधविवास हैं, देवी-देवता तथा भूत-प्रेत है, और उनकी पूजा के उत्सव है। ये उत्सव दलितों के अभिशाप्त जीवन में सुख और स्वतंत्रता के क्षण लेकर आते है ऐसे उत्सवों में पोतराज बनाने की प्रथा का महार समाज की संस्कृति में विशेष महत्व है।

पूरे वर्ष लाचार, बेबस, वंचित और दमित जीवन बितानेवाली निरीह औरतों का देवता के नामपर होनेवाला यह कारोबारही उनके उदास टूटे, भूखे जीवन को चलाए रखने का अंतिम जरिया था शायद। आषाढ के पूरे चार सप्ताह डोम गाँवमें खुशी की लहर-सी छाई रहती। ‘आषाढ महिने का मंगलवार- शुक्रवार सुहागिन औरतों का व्यस्तत मदिन होता, मानो नियति ने दुखी लोगों के लिए भी सुख की व्यवस्था कर रखी हो। ससुराल में सतत कष्ट भोगती गरीब औरतों की तो मरीमाताही एकमात्र सहारा थी। आषाढ महिने के चार मंगलवार, चार शुक्रवार, अमावस्या और पूर्णिमा ये दस दिन मरीमातानेही इन सासूरवासिनी के लिए सौगात की तरह बख्शे थे। इन दस दिनों में इस घर की सुहागिन औरतें उस घर में और उस घर की सुहागिन औरतें इस घर में हल्दी-कुमकुम के लिए आती जाती थी।’

बारह महीनों में यही एक महिना तो इनके आनंद का, कामनाओं के पूरा होने का और सुख का होता था। संतोष खोजने का एक रूप यह है की महार परिवार में पुरुष को राजा, स्त्री को रानी, बच्चे को राजपुत्र और झोपडी को राजमहल कहा जाता है। यही नहीं, येस्कर के हाथ की लकडी को राजदण्ड माना जाता है। दलित समुदाय की इस सांस्कृतिक दुनिया को देखकर यह समझना मुश्किल नहीं है कि उसके लिए संस्कृति जीने की आकांशा की अभिव्यक्ति है, जब कि उच्चवर्ग और उच्चवर्ण के लिए संस्कृतिक भी सौन्दर्य की साधना होती है तो कभी अलौकिक सुख का साधन। बेबी कांबलेजीने महार समाज की सांस्कृतिक दुनिया का जीता-जागता चित्रण किया है। लेकिन उसमें मौजूद रूढ़िवाद और अंधविश्वास की आलोचना भी की है।

RESEARCH JOURNEY

Impact Factor 6.261

ISSN- 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOW ASSOCIATION'S
UGC Approved Multidisciplinary international E-research journal
PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

Chief Editor
Dr. Dhanraj T. Dhangar
Assist. Prof. (Marathi)
MGV'S Arts & Commerce college,
Yeola, Dist. Nashik (M.s.) India

Visit to - www.researchjourney.net

SWATIDHAN PUBLICATION

Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq.Kallam

Impact Factor 6.261.

ISSN- 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOW ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

UGC Approved Multidisciplinary international E-research journal
PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

Vol. (III)

12 January 2019 Special Issue - 92

भारतीय इतिहासातील स्त्रीयांचे योगदान

राष्ट्रमाता जिजाऊ मों साहेब

Chief Editor
Dr. Dhanraj T. Dhangar
Assist. Prof. (Marathi)
MGV'S Arts & Commerce college,
Yeola, Dist. Nashik (M.s.) India

Prof. Gangane R.V.

Assist. Prof. Dept. of History,
Vasant Mahavidyalaya , Kajj, Dist. Beed

Dr. M.S. Kamble

Assist. Prof. Dept. of History,
Vasant Mahavidyalaya , Kajj, Dist. Beed

I/C Principal

Sharadchandra Mahavidyalaya SWATIDHAN PUBLICATION
Shiradhon Tq.Kallam Visit to - www.researchjourney.net

Index

1. आर्षा जोगळ मों साहेब	प्रा.डॉ.कंधारे विश्वास	7
2. मराठवाडयातील कामगार चळवळीतील कॉ. करुणा चौधरी यांचे कार्य	प्रा. डॉ. संतोष पहारे	9
3. वैदिकसंस्कृतीकालीनस्त्रीयांचा दर्जा व विवाह संस्था	प्रा.डॉ.सुरेश कातळे	11
4. भारतीय क्रांतीकारी चळवळीतील स्त्रियांची भूमिका	प्रा.केशव अंबादास लहाने	13
5. 1857 च्या उठावातील राणी लक्ष्मीबाईचे योगदान	प्रा. डॉ. घोलप कमलाकर गोरख	16
6. महर्षि विठ्ठल रामजी शिंदे यांच्या विचारातील स्त्री-पुरुष समानता	डॉ.मनिषा बंडुराव रोकडे	19
7. मराठ्यांच्या इतिहासातील आद्य कर्तृत्वान स्त्री- उमाबाई भोसले	प्रा.डॉ. सावंत के.डी.	20
8. मराठ्यांच्या इतिहासातील यशुबाईचे कार्य	प्रा. चव्हाण आर.ए.	22
9. हैद्राबाद मुक्ती संग्रामातील महिलांचे योगदान	प्रा. मिलिंद व्यंकटी घाडगे	24
10. 19 व्या शतकाच्या स्त्री शिक्षणातील पंडिता रमाबाई यांची भूमिका व कार्य	प्रा. वटाणे कल्याण राजेंद्र	26
11. मध्ययुगीन कालीन एक प्रभावी महिला: रझिया सुलताना	डॉ. शेख हुसैन इमाम	28
12. भारतीय स्त्री सुधारणा चळवळ	प्रा.प्रमोद चव्हाण	30
13. आधुनिक महाराष्ट्राच्या राजकारणात महिलांचा सहभाग व भूमिका	डॉ. प्रशांत अ. सावळे	32
14. सत्यशोधक चळवळ आणि स्त्रियांचे कार्य एक अवलोकन	प्रा. डॉ. रामभाऊ मुटकुळे	35
15. सावित्राबाई फुले यांचे शैक्षणिक कार्य व विचार एक अभ्यास	डॉ.पठाण झेड. ऐ.	37
16. जानकीबाई आपटे यांचे भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनातील योगदान	प्रा. डॉ.गट्टी जी.व्ही., डॉ.नाईक एन.डी.	40
17. 19 व्या शतकातील स्त्रीवादी पत्रकारितेचा शोध	डॉ.कुलकर्णी भालचंद्र गोंविंदराव	42
18. स्त्री सबलीकरण संदर्भात ताराबाई शिंदे चे योगदान	डॉ. राजेश करपे , प्रा. शेडगे के. डी.	45
19. भारतीय स्वातंत्र्यलढा आणि भारतीय स्त्रीयांची भूमिका	प्रा.डॉ.लक्ष्मीकांत जिरेवाड	47
20. मराठेशाहीच्या इतिहासातील महान व्यक्तिमत्व : राष्ट्रमाता जिजाबाई	सहा. प्रा. कलाणे कांतराव किसनराव	49
21. शिवकालीन स्त्रियांचे कार्य : महाराणी जिजाबाई	श्रीमती सरवदे वर्षा तात्यासाहेब	52
22. महाराणी येसूबाई	प्रा. पावडे खोत्राजी वामनराव	54
23. स्वराज्यहिताला सर्वांच्च प्राधान्य देणाऱ्या महाराणी येसूबाई	प्रा. रणदिवे डी. एम.	57
24. सत्यस्वरूप सगुणाबाई क्षीरसागर यांचे सत्यशोधक चळवळीतील योगदान - एक अभ्यास	सुरेखा जावळे	59
25. संयुक्त महाराष्ट्राच्या आंदोलनात महिलांचे कार्य - एक आढावा	प्रा. डॉ. शारदा कदम	61
26. हैद्राबाद मुक्ती संग्रामातील स्त्रीयांचे कार्य	प्रा. शिंदे हरिदास अर्जुन	63
27. सत्यशोधक चळवळ आणि स्त्री सुधारणा - एक आढावा	प्राचार्य डॉ. बबन पवार	65

MA 65
I/C Principal

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S
RESEARCH JOURNEY

UGC Approved Journal
 Multidisciplinary International E-research Journal

आंतरविद्याशाखीय राज्यस्तरीय चर्चासत्र

**भारताच्या राजकीय व आर्थिक
 जडणघडणीत महिलांचा सहभाग**

2018
 2019

- अतिथी संपादक -

प्राचार्य डॉ. अरुण डी. येवले

- मुख्य संपादक -

डॉ. धनराज धनगर

For Details Visit To : www.researchjourney.net

I/C Principal
 Sharadchandra Mahavidyalaya
 Shiradhon Tq. Kallam

- CONTENTS -

1. भारतीय राजकारणातील महिलांचे योगदान	7
2. आर्थिक विकासात महिलांचा सक्षम सहभाग	10
- डॉ. सुरेखा तु. रोंगटे	
3. भारतीय समाजातील स्त्रीचे स्थान	13
- डॉ. रंजना पाटील	
4. जागतिकीकरण आणि भारतीय महिला	17
- प्रा.डॉ. दिलीपसिंह निकुंभ	
5. मेधा पाटकरांची विस्थापित आदिवासी चळवळ	20
- प्रा. डॉ. महेश नारायण मोटे	
6. खानदेशातील राजकारणात आदिवासी महिला नेतृत्वाचे राजकारण : एक अध्ययन	22
- डॉ. विजय तुटे, श्री. अशोक पाडवी	
7. भारतातील सामाजिक व राजकीय जडणघडणीतील कर्तृत्ववान स्त्रिया व त्यांचे कार्य	27
- प्रा. डॉ. संजय जिभाऊ पाटील	
8. महिला आणि पर्यावरण	30
- डॉ. दत्ताहरी होनराव	
9. लोकशाही आणि महिलांचा राजकीय सहभाग	32
- प्रा. डॉ. लक्ष्मि रत्नाकर बाबूराव	
10. भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यातील कॅप्टन लक्ष्मी सहगल यांचे योगदान	37
- प्रा. डॉ. घोलप कमलाकर गोरख	
11. सौ.सिंधुताई सपकाळ यांचे अनाथाश्रमासंबंधीचे कार्य	41
- प्रा. डॉ. संतोष तुकाराम कदम	
12. बचत गट आर्थिक जडणघडणीचे एक साधन	43
- डॉ. सुरेश वसंतराव खोंड	
13. भारत भूमी ही विविध परंपरेने महाराष्ट्राच्या राजकारणात महिलांचा सहभाग	46
- डॉ. नामानंद गौतम साठे	
14. स्वातंत्र्यपूर्व व स्वातंत्र्योत्तर काळातील महिलांची राजकीय जडणघडण	49
- डॉ. डी. एस. पटवारी	
15. राजकीय व प्रशासकीय जडण-घडणीत महिलांचा सहभाग	52
- प्रा. डॉ. प्रकाश नामदेव पाटील	
16. भारताच्या प्रशासकीय, राजकीय व आर्थिक जडण-घडणीत महिलांचा सहभाग	54
- प्रा. डॉ. उलगडे लक्ष्मण काशिनाथ	
17. भारतीय राजकारण आणि महिलांचा सहभाग	56
- प्रा. डॉ. पी. एस. मोरे (लांडगे)	
18. भारताच्या राजकीय क्षेत्रात महिलांचे योगदान	58
- प्रा. डी. झेड. सावळे	
19. महिलांच्या आर्थिक विकासात बचत गटाची भूमिका	60
- प्रा. बळीराम वसंतराव पवार	
20. बचत गट आणि महिला	62
- प्रा. तेलंगे एन. एन.	
21. ग्रामीण विकासात महिलांचा राजकीय सहभाग	64
- प्रा. भगवान अशोक शिंदे	

भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यातील कॅप्टन लक्ष्मी सहगल यांचे योगदान

- प्रा. डॉ. घोलप कमलाकर गोरख
इतिहास विभाग प्रमुख,
शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराढोण
ता. कळष जि. उस्मानाबाद

प्रस्तावना :

भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यात अनेकांनी आपापल्या पद्धतीने योगदान दिले आहे. त्यात अनेक पुरुषांच्या कारकिर्दीचा इतिहास आपणाला पहावयास मिळतो. परंतु भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यात अनेक महिलांनी सुध्दा योगदान दिले आहे. त्यामध्ये सरोजीनी नायडू, भिकाई कामा, पेरीनबेन कॅप्टन, गोशीन बेन कॅप्टन, मिटूबेन पेटिट व लक्ष्मी सहगल यांच्या कार्याचा अभ्यास केल्याशिवाय भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यातील महिलांचे योगदान समजू शकत नाही. वरिल सर्व महिलांच्या कार्यापैकी आपण या ठिकाणी नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांनी स्थापन केलेल्या आझाद हिंद सेनेतील कॅप्टन लक्ष्मी सहगल यांचा भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यातील योगदानाचा अभ्यास करणार आहोत. भारतीय इतिहासात अनेक महिलांनी स्वतःच्या कर्तृत्वावर कार्य केले आहे. परंतु इतिहासाने याची दखल घेतली नाही. त्यांच्या विषयी माहिती देखील परिपूर्ण अशा स्वरूपात आपणाला मिळू शकत नाही. तरी देखील कॅप्टन लक्ष्मी सहगल यांच्या भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यातील योगदानाचा परामर्श करण्याचा प्रयत्न केला आहे.

उद्दिष्टे:-

१. कॅप्टन लक्ष्मी सहगल यांच्या पूर्वचरित्राचा अभ्यास करणे.
२. कॅफे सिनेमा हॉल मधील नेताजी सुभाष चंद्र बोस यांच्या भाषणावर प्रकाश टाकणे.
३. डॉ. लक्ष्मी स्वामीनाथन व बॅरिस्टर यंलप्पा यांच्या भेटीवर प्रकाश टाकणे.
४. लक्ष्मी स्वामीनाथन यांचा सिंगापूर मधील कार्याचा आढावा घेणे
५. लक्ष्मी स्वामीनाथन व नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांच्या भेटी संदर्भात चर्चा करणे.
६. लक्ष्मी स्वामीनाथन यांच्या लष्करी प्रशिक्षणावर प्रकाश टाकणे.

ग्रहितके :-

१. भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यात कॅप्टन लक्ष्मी सहगल यांचे कार्य फार मोलाचे आहे.
२. लहानपणापासूनच कॅप्टन लक्ष्मी सहगल यांना आपण देशांसाठी काहितरी करायला हवे. अशी त्याची अपेक्षा असलेले दिसून येते.
३. नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांच्या भाषणाने कॅप्टन लक्ष्मी सहगल या प्रभावित झालेल्या दिसून येतात.
४. कॅप्टन लक्ष्मी सहगल यांच्या कार्यामुळे स्त्रि-पुरुष समानता झालेली सिध्द होते.

संशोधन पध्दती :-

प्रस्तूत शोध निबंधसाठी दुय्यम संशोधन पध्दतीचा उपयोग करण्यात आलेला आहे. तसेच विविध संदर्भ ग्रंथ, लिखित साहित्य वर्तमान पत्रे याचाही उपयोग करण्यात आलेला आहे.

पुर्वचरित्र :-

१. जन्म - कॅप्टन लक्ष्मी सहगल यांचा जन्म मद्रास

प्रसीडेन्सी अंतर्गत मलबार जिल्ह्यात २४ ऑक्टोबर १९१४ रोजी झाला. त्याचे मुळ नाव लक्ष्मी स्वामीनाथन असे होते.

२. शिक्षण - लक्ष्मी स्वामीनाथन यांनी १९३८ मध्ये मद्रास मेडीकल कॉलेजमधून एम.बी.बी.एस.ची पदवी मिळवली. त्यानंतर तिला स्त्रिविज्ञान आणि प्रसूतीमध्ये डिप्लोमा मिळाला.
३. नोकरी - लक्ष्मी स्वामीनाथन यांनी आपले वैद्यकीय शिक्षण पूर्ण केल्यानंतर मद्रास येथील सरकारी कस्तुरबा गांधी हॉस्पिटल मध्ये डॉक्टर म्हणून काम केले.

सिंगापूर येथील वास्तव्य :-

लक्ष्मी स्वामिनाथन यांचा प्रथम विवाह पायलट पी.के.एन. राव यांच्याशी झाला होता. परंतु त्यांचे कौटुंबिक जीवन जास्त काळ टिकू शकले नाही. लक्ष्मी स्वामिनाथन नंतर सिंगापूर येथे गेल्या.

भारतीय स्वातंत्र्य लढ्याची जिज्ञासा :-

लक्ष्मी स्वामीनाथन यांना लहानपणा पासूनच भारताच्या स्वातंत्र्य लढ्यात उतरावे, आपण देशासाठी काहितरी करून दाखवावे ही त्याची मनोमन इच्छा होती त्याचे धैर्य, चिकाटी, साहस, दूरदृष्टी इ. गुण त्यांच्या अंगी असलेले गुण त्यांना स्वस्थ बसू देत नव्हते. वरिल गुणामुळेच त्यांनी देशासाठी संसाराचा त्याग केला व सिंगापूरला रवाना झाल्या. याठिकाणी त्यांच्या गुणास पोषक असे वातावरण मिळाले.

कॅफे सिनेमा हॉल मधील सुभाष चंद्र बोस यांचे भाषण:-

नेताजी सुभाषचंद्र बोस भारतीय स्वातंत्र्याचे स्वप्न साकारण्यासाठी जर्मनी या ठिकाणाहून प्रथम जपान येथे पोहोचले व तेथून ते सिंगापूर येथे आले. सुभाष बाबुंना असे वाटत होते इंग्रजांना भारताच्या बाहेर राहून जास्त विरोध करता येईल. आझाद हिंद सेनेची संकल्पना चे महत्व पटवून देण्यासाठी नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांना सिंगापूर येथे सभेचे आयोजन करावयाचे होते. ठरलेल्या नियोजित कार्यक्रमानुसार नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांनी सिंगापूर येथील कॅफे सिनेमा हॉल मध्ये

29

ET. 212

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - VIII

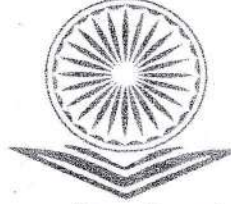
Issue - I

Marathi

January - March - 2019

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING

2018 - 5.5

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

I/C Principal

Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

VOLUME - VIII ISSUE - I - JANUARY - MARCH - 2019

AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 5.5 (www.sjifactor.com)

CONTENTS OF MARATHI

अ. क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
३९	नवमार्क्सवाद डॉ. पी. डी. सूर्यवंशी डॉ. व्ही. जी. कदम	१७९-१८२
४०	औदुंबर एक दुर्लक्षित धार्मिक पर्यटन क्षेत्र Dr. U. N. Suryawanshi Dr. H. Y. Karande	१८३-१९१
४१	उत्तर आधुनिकता वाद आणि भारतीय समाज प्रा. डॉ. विलास के. मगर	१९२-१९५
४२	भारतातील भूक वा उपासमार : एक समकालीन चर्चा ! प्रा. डॉ. बाघमारे हरी साधू	१९६-१९९
४३	इयत्ता ९वी च्या विद्यार्थ्यांना नकाशा वाचनात येणाऱ्या अडचणी व त्यावरील उपाययोजना - एक अभ्यास डॉ. आनंद ज्ञानेश्वर शिंदे	२००-२०५
४४	महात्मा गांधीजींचे शिक्षणविषयक विचार : एक दृष्टीक्षेप प्रा. डॉ. डिसले महादेव सदाशिव	२०६-२०९
४५	महाराष्ट्रातील सामाजिक आणि राजकीय चळवळीतील नवीन प्रवाह प्रा. डॉ. मारुती घंटेवाड	२१०-२१४
४६	नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांच्या राणी झांशी रेजिमेंट मधील उपेक्षित महिलांचे योगदान डॉ. घोलप कमलाकर गोरख	२१५-२२०
४७	महाराष्ट्रातील काँग्रेसप्रणीत आघाडीचे राजकारण प्रा. मारुती चांगदेव हजारें	२२१-२२४
४८	एकात्मिक ग्रामीण विकास कार्यक्रम प्रा. मगर पांडुरंग किसनराव	२२५-२२९
४९	महात्मा गांधी विचारांतील सर्वोदय तत्वज्ञान डॉ. बोरोळे रजनी अनंतराव	२३०-२३४
५०	भारतीय इतिहास लेखन आणि स्त्रीवाद प्रा. डॉ. सुनिल रजपूत	२३५-२३७

नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांच्या राणी झांशी रेजिमेंट मधील उपेक्षित महिलांचे योगदान

डॉ. धोलप कमलाकर गोरख

इतिहास विभाग प्रमुख, शारदचंद्र महाविद्यालय, शिराढोण, ता. कळंब, जि. उस्मानाबाद.

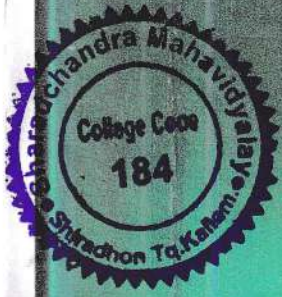
प्रस्तावना

भारताला स्वातंत्र्य मिळवून देण्यासाठी नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांनी आपले जीवन अर्पण केले. जर्मनी, रशिया, जपान, इ. राष्ट्रांचा प्रवास करून त्या त्या राष्ट्रांकडून भारताला इंग्रजांच्या जोखडातून मुक्त करण्यासाठी पाठिंबा मिळवला. डॉ. रासबिहारी बोस यांच्या नंतर आझाद हिंद सेनेचे नेतृत्व नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांच्याकडे आले. तेव्हापासून सुभाषबाबुंना नेताजी म्हणून ओळखू लागले. १९४३ मध्ये आझाद हिंद सेनेची पाहणी करून सर्व सुत्रे सुभाषबाबुंनी आपल्या हाती घेतली. व सेनेची पुनर्रचना केली त्याच वेळी सुभाषबाबुंनी "चलो दिल्ली" व "तुम मुझे खून दो मैं तुम्हे आझादी दूंगा" या प्रसिद्ध घोषणा दिल्या. सुभाषचंद्र बोस यांच्या वरिल घोषणेने भारतातील समाज प्रेरित झाला. त्यांच्या या लढ्यात महिलांही सामील होण्यास इच्छुक झाल्या महिलांचा उत्साह पाहून नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांना राणी झांशी रेजिमेंट ची कल्पना सुचली व या सुचलेल्या कल्पनेला प्रत्यक्षात उतरवले. असंख्य महिलांनी या राणी झांशी रेजिमेंट मध्ये सहभाग घेतला व इंग्रजांच्या विरुद्ध लढल्या. नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांनी अनेक देशांना भेटी देऊन तेथील भारतीय महिलांना राणी झांशी रेजिमेंट मध्ये सहभागी होण्यास प्रोत्साहन दिले. यामध्ये पेशाने डॉक्टर असलेल्या लक्ष्मी स्वामीनाथन श्रीमती सत्यवती थीवर, मानवती पाण्डेय, जानकी दावर, डॉ. कल्याणी अम्मा, श्रीमती नारायण कुट्टी, शकुंतला गांधी, वेला मुखर्जी, रमा मेहता इत्यादी महिलांनी आपापले कर्तव्य दाखवले. डॉ. लक्ष्मी स्वामीनाथनच्या कार्यामुळे इतर महिला प्रभावित झाल्या आणि त्यांनी भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यात भाग घेतला. वरिल सर्व महिलांचे कर्तव्य इतिहासापासून उपेक्षित राहिले या महिलांच्या कर्तव्याबाबत परिपूर्ण असा इतिहास आपणाला मिळत नाही. परंतु त्यांच्या कर्तव्याकडे इतिहासाला डोळे झाक करून जमत नाही. म्हणूनच मोजक्या शब्दात त्यांच्या कार्याबाबतचा इतिहास मी याठिकाणी मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे.

उद्दिष्टे

१. नेताजी सुभाष चंद्र बोस यांच्या कल्पनेतील राणी झांशी रेजिमेंट चा अभ्यास करणे.
२. नेताजी सुभाष चंद्र बोस यांनी स्थापन केलेल्या हंगामी सरकारचा आढावा घेणे.
३. डॉ. लक्ष्मी स्वामीनाथन यांच्यावर नेताजीच्या भाषणाचा पडलेल्या प्रभावाचा परामर्श करणे.
४. सत्यवती थीवर यांच्या कार्याचा आढावा घेणे.
५. मानवती पाण्डेय यांच्या कार्यावर प्रकाश टाकणे.

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Peer Reviewed Referred and
UGC Listed Journal
(Journal No. 40776)

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume-VIII, Issue-I
January-March-2019
Marathi Part-I

IMPACT FACTOR/
INDEXING 2018-5.5
www.sjifactor.com

Ajanta Prakashan

Principal
Sharada Chandra Mahavidyalaya
Shirachon Tq. Kallam

CONTENTS OF MARATHI PART - I

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१४	श्री. सभाजी महाराज यांच्या पत्नी येसुबाई यांच्या कार्याचा मागोवा : एक अभ्यास डॉ. इंगळे सी. बी.	६६-७२
१५	मराठेकालीन समाज जीवन प्रा. घाडगे आर. व्ही.	७३-७५
१६	समकालीन आरक्षण धोरण, मराठा समुदाय आणि शक्यता प्रा. डॉ. घायाळ एस. पी.	७६-८१
१७	मराठाकालीन जातीव्यवस्था : एक चिकित्सक अभ्यास गुलाब तातेराव राठोड	८२-८५
१८	मराठा साम्राज्य : महिलांची सामाजिक स्थिती व योगदान श्रीमती गुरव एस. एम. श्री. वाळके एच. जे.	८६-८८
१९	इतिहासाच्या पुनर्लेखनाची आवश्यकता प्रा. डॉ. सुदर्शन दिवसे	८९-९८
२०	मराठा कालीन व्यापारी बंदरे व व्यापारी मालाचे स्वरूप प्रा. डॉ. घोलप कमलाकर गोरख	९९-१०३
२१	मराठा कालखंडातील व्यापार आणि वाणिज्य प्रा. डॉ. जाधवर बापू.देवराव	१०४-१०७
२२	मराठासाम्राज्य कला स्थापत्य आणि जीवन पद्धती (मंदिरे, गढ्या व किल्ले संदर्भात) प्रा. जाधवर शशिकांत श्रीरंग	१०८-११३
२३	मराठा साम्राज्य - महिलांची सामाजिक स्थिती व योगदान गहेरवार ठाकूर शीतल अजितसिंह	११४-११८
२४	शिवकालीन प्रशासन व महसूल व्यवस्था : एक अभ्यास सहा. प्रा. कांतराव किसनराव कलाणे	११९-१२४
२५	छत्रपती श्री. शिवाजी महाराजांचे स्वराज्य स्थापनेतील योगदान : मराठी ऐतिहासिक कादंबरीतील संदर्भ व आकलन प्रा. डॉ. विजयेद्र विश्वनाथ पाटील	१२५-१२८
२६	आरक्षण विकासाचा एकमेव पर्याय डॉ. लोखंडे बी. बी.	१२९-१३२

२०. मराठा कालीन व्यापारी बंदरे व व्यापारी मालाचे स्वरूप

प्रा. डॉ. घोलप कमलाकर गोरख

इतिहास विभाग प्रमुख, शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराढोण, ता. कळंब, जि. उस्मानाबाद.

प्रस्तावना

छत्रपती शिवाजी महाराजांनी बाह्य व्यापार वाढवण्यासाठी प्रोत्साहन दिले. त्यासाठी छत्रपती शिवाजी महाराजांची दूरदृष्टी दिसून येते. कारण स्वराज्याचा व्यापार वाढला पाहिजे. तो परकिय राष्ट्रांशी व्यापार वृद्धिगंत झाला पाहिजे असे त्यांना वाटत होते त्यासाठीच त्यांनी व्यापारी जहाज बांधणीला सुरुवात केली. स्वराज्यातील अनेक बंदरांचा व्यापाराच्या दृष्टीने त्यांनी विकास घडवून आणला होता. व्यापार वाढला म्हणजे स्वराज्याची आर्थिक स्थिती मजबूत होईल हे ही त्यामागचे धोरण होते. परकीय विशेषतः युरोपियन राष्ट्रांबरोबर व्यापार करत असताना छत्रपती शिवाजी महाराजांनी अत्यंत सावधपणे पाऊल उचलले होते. विशेषतः इंग्रजांच्या बाबतीत अत्यंत सावधपणे पाऊल टाकले. इंग्रजांना स्वराज्यात व्यापार करण्याची परवानगी छत्रपती शिवाजी महाराजांनी दिली नव्हती. याविषयी आज्ञापत्रात देखिल उल्लेख केलेला दिसून येतो. इंग्रज व्यापाऱ्यांच्या उद्देशा संबंधीचा अचूक अंदाज छत्रपती शिवाजी महाराजा प्रमाणे इतर कोणत्याही भारतीय राज्यकर्त्यांनी लावलेला दिसून येत नाही. विशेषता सागरी व्यापार व व्यापारी मालाचे स्वरूप कशाप्रकारे होते याविषयी प्रस्तूत शोध निबंधात आढावा घेण्यात आलेला आहे.

उद्देश

१. दाभोळ बंदराचा व्यापारी दृष्टीकोणातून अभ्यास करणे.
२. सागरी व्यापारावर प्रकाश टाकणे.
३. परकिय राष्ट्रांशी व्यापारी संबंधावर प्रकाश टाकणे.
४. व्यापारी मालाचे स्वरूप कोणकोणत्या प्रकारचे होते यावर प्रकाश टाकणे
५. चोल बंदराचा अभ्यास करणे.

गृहितके

१. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी इंग्रजांना स्वराज्यात व्यापार करण्याची परवानगी दिली नसल्याचे दिसून येते.
२. सागरी व्यापाराला चालना दिल्याचे दिसून येते.
३. सागरी व्यापारामुळे परकिय राष्ट्रात स्वराज्यातील मालाची निर्यात झाल्याचे दिसून येते.
४. स्वराज्यातील उत्पन्नात वाढझाल्याचे दिसून येते.
५. जलमार्ग निश्चीत झाल्याचे निदर्शनास येते.

संशोधन पध्दती

प्रस्तूत संशोधन निबंधासाठी दुय्यम संशोधन पध्दतीचा उपयोग करण्यात आला आहे. त्यामध्ये ऐतिहासिक संदर्भग्रंथ, साप्ताहिके, पाक्षिके, वर्तमानपत्रे इत्यादी दुय्यम साहित्याचा उपयोग करण्यात आला आहे.

(E)

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - VIII

Issue - I

Marathi

January - March - 2019

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2018 - 5.5
www.sjifactor.com

❖ **EDITOR** ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ **PUBLISHED BY** ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

CONTENTS OF MARATHI

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
५१	मद्यपान एक सामाजिक समस्या प्रा. रामराव चव्हाण	२३८-२४१
५२	महाराष्ट्राच्या राजकारणातील समस्या प्रा. सचिन सहादू घायतडके	२४२-२४५
५३	महाराष्ट्रातील प्रादेशिक असमतोल संध्या आत्माराम इंगळे	२४६-२५१
५४	प्राचीन काळातील पाणी व्यवस्थापन प्रा. संगशेट्टी आर. एम.	२५२-२५८
५५	आधुनिक युगातील यशस्वी ग्रंथपाल प्रा. संजय महादेव देवकर अमर रं. दीक्षित	२५९-२६४
५६	कनिष्ठ महाविद्यालय स्तरावरील सामाजिकशास्त्रीय विषयांच्या अभ्यासक्रमातील प्रकल्प कार्याचे महत्व व वास्तव - एक अभ्यास डॉ. शशिकांत चंद्रकांत आंडगे	२६५-२७८
५७	नवसामाजिक समस्यांच्या उदयात सामाजिक माध्यमांची भूमिका डॉ. विकास वि. शेवाळे	२७९-२८३
५८	स्त्रियांवरील अत्याचार : एक अभ्यास डॉ. शीला महादेव रामपुरे	२८४-२८८
५९	उस्मानाबाद जिल्ह्यातील लोकसंख्यावाढीचा भौगोलिक अभ्यास (इ.स. २००१ ते २०११) प्रा. शिरमाळे महेबुबपाशा बाबुमीर्यो डॉ. वाघमारे नामदेव केशवराव	२८९-२९३
६०	भारतातील अलीकडील सामाजिक समस्या प्रा. बोडके शितल लहू	२९४-३००
६१	महात्मा गांधीजींचे तत्वज्ञान एक दृष्टीक्षेप प्रा. अरुण विठ्ठल सोनकांबळे	३०१-३०३
६२	महिला शेतकरी आणि शेतजमीनीचा अधिकार: समाजशास्त्रीय दृष्टीकोणातून अभ्यास प्रा. स्वाती हरिभाऊ काटे	३०४-३०७

५१. उस्मानाबाद जिल्ह्यातील लोकसंख्यावाढीचा भौगोलिक अभ्यास (इ.स. २००१ ते २०११)

प्रा. शिरमाळे महेबुबपाशा बाबूमयी

भूगोल विभाग, शरदचंद महाविद्यालय, शिराढोण, ता. कळंब, जि. उस्मानाबाद.

डॉ. वाघमारे नामदेव केशवराव

भूगोल विभाग प्रमुख, इंदिरा गांधी महाविद्यालय, सिडको, नांदेड.

प्रस्तावना (Introduction)

लोकसंख्येचा अभ्यास करत असताना याचा शास्त्रशुद्ध अभ्यास इंग्लिश अभ्यासक जॉन ग्रांट यांनी (१६२०-१६७४) सुरुवात केली. जॉन ग्रांट यांना लोकसंख्याशास्त्राचे जनक मानले जाते. १९६२ साली 'Natural and political observation made upon the bills of mortality' या ग्रंथात त्यांनी प्रथमच पद्धतशीर अभ्यास आणि महत्त्वपूर्ण असे निष्कर्ष मांडले.

भारतात चंद्रगुप्त मौर्य व बादशहा अकबर यांच्या कारकिर्दीत लोकसंख्येबाबत मोजणी करण्यात आलेलीहोती. संपूर्ण देश विचारात घेऊन आधुनिकसंकल्पनेनुसार भारतात पहिली जनगणना १८६७-१८७२ या काळात झाली. या जनगणनेत देशाचा सर्व भाग समाविष्ट होऊ शकला नाही. ती अपूर्णहोती. संपूर्ण देशात एकाच वेळी जनगणना घेण्याचा कार्यभाग १८८१ मध्ये यशस्वी झाला. यानंतरसातत्याने दर दहा वर्षांनी भारतात जनगणना केली जाते.

लोकसंख्या ही आर्थिक विकास प्रक्रियेतील महत्त्वाचा घटक आहे. देशाची सामाजिक, वैज्ञानिक प्रगतीही प्रदेशातील लोकसंख्येच्या गुणात्मक घटकावर व संख्येवर अवलंबून असते. आपल्या बुद्धीच्या व धैर्याच्या जोरावर सर्वांगीण विकास घडवून आणतात. प्रदेशातील मानवाच्या क्रिया-प्रक्रियेमुळे उत्पादन प्रक्रियेत बदल होतात. म्हणून लोकसंख्या या घटकाचा परिणाम भौतिक वातावरणात बदल घडविण्यासाठी कारणीभूत ठरतो. उस्मानाबाद जिल्ह्यातील लोकसंख्यावाढीचा भौगोलिक अभ्यास इ.स. २००१ ते २०११ च्या जनगणनेनुसार करण्यात आलेला आहे

बीजसंज्ञा (Key words)

लोकसंख्यावाढ, अभिक्षेत्रीय भिन्नता

अभ्यास क्षेत्र (Study Region)

प्रस्तुत शोधनिबंधासाठी उस्मानाबाद जिल्ह्याची निवड केलेली आहे. उस्मानाबाद मराठवाड्यातील नैऋत्येकडील जिल्हा असून त्याचा अक्षवृत्तीय विस्तार १७°३५' उत्तर अक्षवृत्त ते १८°४०' उत्तर अक्षवृत्ताच्या दरम्यान आणि रेखावृत्तीय विस्तार ७५°१६' पूर्व रेखांशते ७६°४०' पूर्व रेखावृत्ताच्या दरम्यान आहे. उस्मानाबाद जिल्ह्याचे क्षेत्रफळ ७५१२.४ चौ.कि.मी.

28

18/1/19

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - VIII

Issue - I

English

January - March - 2019

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2018 - 5.5

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

VOLUME - VIII, ISSUE - I - JANUARY - MARCH - 2019

AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 5.5 (www.sjifactor.com)

CONTENTS OF ENGLISH

S. No.	Title & Author	Page No.
50	Collection Development: Policies and Issues Assit. Prof. Jadhav Balaji Nivarttirao	292-298
51	Role of Sadhu Vaswani in Enhancing the Quality of Life of the Society Prof. Renu Tanwar Sachdev	299-302
52	Subaltern Approach to History Prof. Afegine Augustine Tuscano	303-308
53	Trend of Urbanization and its Impact on Environment Prof. Dipak Uddhav Gurav Dr. H. Y. Karande	309-315
54	Effects of Demonetization & Tax Reforms on Indian Economy Prof. Dr. Balasaheb T. Chavan Prof. Akanksha S. Bhanji	316-321
55	Typical Konkani House: Study of Vengurla, Sindhudurg District Prof. Kamlesh R. Kamble	322-326
56	Recent Trend in Rural Development in India Prof. Suryawanshi Bhandaji Rangrao	327-330
57	Demonitization and Black Money and it's Impact on Indian Financial System Prof. R. V. Bansude	331-339
58	Academic Libraries Social Networking Sites Mr. Rajaram R. Bhise	340-345
59	Recent Trends in Economic Studies and it's impact on Indian Financial System Dr. S. B. Bhanje	346-350
60	Mental Health Issues in Rural India Sandeep Jagdale	351-358
61	Some English Litterateurs as Viewed by Gandhi Dr. Savita Andelwar	359-364
62	Demographical Characteristics of Solapur South Tahsil in Solapur District Shri Ankush Shankar Shinde	365-372

VOLUME - VIII, ISSUE - I - JANUARY - MARCH - 2019

AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 5.5 (www.sjifactor.com)

58. Academic Libraries Social Networking Sites

Mr. Rajaram R. Bhise

Asst. Professor, Dept. of Library & Inf. Sci. Sharadchandra Mahavidyalaya,
Shiradhon Tq. Kalamb Dist. Osmanabad.

Abstract

The purpose of this paper is to present a selective review of literature on academic libraries, implementation and use of a particular social networking sites approach for users in communicating and interacting in order to promote their library and with each other. Worldwide several libraries are adopted social networks to library for promoting their services and interact with their users.

Introduction

Literature review is critical synthesis of concept definitions, systems, process, functions, thoughts and principles theories, formulas etc. discussed in the scholarly literature dealing with the topic of the research. It is a cohesive compilation of thoughts, principles and theories, conclusions, recommendations, etc. discussed in the literature in the research topic (Ebeling and Gibbes 2008). The world wide Web (WWW) has to a great extent changed the way people access information and commendation Technologies (ICT) have an impact on the functioning of academic libraries. The developments of ICTs have changed the user's expectation from the academic libraries in different ways.

The World Wide Web is the most significant and large services of the internet, and can be observed as one of the most new services of the twenty-first century. The most recent improvements and alternations in internet-based services indicate that the web has scaled new heights in terms of new tools and services, such as providing a collaborative, information sharing and user-centered environment. Social media is communication through the internet that enables social relations. It is an effective approach for people to use in communicating and interacting with each other.

Web 1.0 permitted user just to read or view the content of web sites or engage in one-way communication and the web 2.0 allows the user to read, view, edit and create the contents on web, and it helps in two-way communication. The feedback of users in the most important

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S
RESEARCH JOURNEY

UGC Approved Journal

Multidisciplinary International E-research Journal

आंतरविद्याशाखीय राज्यस्तरीय चर्चासत्र

भारताच्या राजकीय व आर्थिक
 जडणघडणीत महिलांचा सहभाग

2018
 2019

- अतिथी संपादक -

प्राचार्य डॉ. अरुण डी. येवले

- मुख्य संपादक -

डॉ. धनराज धनगर

For Details Visit To : www.researchjourney.net

I/C Principal

Sharadchandra Mahavidyalaya
 Shiradhon Tq. Kallam

--CONTENTS--

1. भारतीय राजकारणातील महिलांचे योगदान	7
2. आर्थिक विकासात महिलांचा सक्षम सहभाग	10
- डॉ. सुरेखा तु. रोंगटे	
3. भारतीय समाजातील स्त्रीचे स्थान.....	13
- डॉ. रंजना पाटील	
4. जागतिकीकरण आणि भारतीय महिला	17
- प्रा.डॉ. दिलीपसिंह निकुंभ	
5. मेधा पाटकरांची विस्थापित आदिवासी चळवळ	20
- प्रा. डॉ. महेश नारायण मोटे	
6. खानदेशातील राजकारणात आदिवासी महिला नेतृत्वाचे राजकारण : एक अध्ययन.....	22
- डॉ. विजय तुटे, श्री. अशोक पाडवी	
7. भारतातील सामाजिक व राजकीय जडणघडणीतील कर्तृत्ववान स्त्रिया व त्यांचे कार्य	27
- प्रा. डॉ. संजय जिभाऊ पाटील	
8. महिला आणि पर्यावरण	30
- डॉ. दत्ताहरी होनराव	
9. लोकशाही आणि महिलांचा राजकीय सहभाग	32
- प्रा. डॉ. लक्ष्मण रत्नाकर बाबूराव	
10. भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यातील कॅप्टन लक्ष्मी सहगल यांचे योगदान	37
- प्रा. डॉ. घोलप कमलाकर गोरख	
11. सौ.सिंधुताई सपकाळ यांचे अनाथाश्रमासंबंधीचे कार्य	41
- प्रा. डॉ. संतोष तुकाराम कदम	
12. बचत गट आर्थिक जडणघडणीचे एक साधन	43
- डॉ. सुरेश वसंतराव खोंड	
13. भारत भूमी ही विविध परंपरेने महाराष्ट्राच्या राजकारणात महिलांचा सहभाग	46
- डॉ. नामानंद गौतम साठे	
14. स्वातंत्र्यपूर्व व स्वातंत्र्योत्तर काळातील महिलांची राजकीय जडणघडण.....	49
- डॉ. डी. एस. पटवारी	
15. राजकीय व प्रशासकीय जडण-घडणीत महिलांचा सहभाग	52
- प्रा. डॉ. प्रकाश नामदेव पाटील	
16. भारताच्या प्रशासकीय, राजकीय व आर्थिक जडण-घडणीत महिलांचा सहभाग	54
- प्रा. डॉ. उलगडे लक्ष्मण काशिनाथ	
17. भारतीय राजकारण आणि महिलांचा सहभाग	56
- प्रा. डॉ. पी. एस. मोरे (लांडगे)	
18. भारताच्या राजकीय क्षेत्रात महिलांचे योगदान	58
- प्रा. डी. झेड. सावळे	
19. महिलांच्या आर्थिक विकासात बचत गटाची भूमिका	60
- प्रा. बळीराम वसंतराव पवार	
20. बचत गट आणि महिला	62
- प्रा. तेलंगे एन. एन.	
21. ग्रामीण विकासात महिलांचा राजकीय सहभाग	64
- प्रा. भगवान अशोक शिंदे	

बचत गट आर्थिक जडणघडणीचे एक साधन

- डॉ. सुरेश वसंतराव खोंड

अर्थशास्त्र विभागप्रमुख,
शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराढोण
ता. कळंब जि. उस्मानाबाद.

प्रस्तावना :-

ग्रामीण भागाच्या जडणघडणीमध्ये बचत गटाची भूमिका अत्यंत महत्त्वाची आहे. ग्रामीण जनतेला सावकाराच्या पाशातून मुक्त करण्यासाठी बचत गट प्रभावी साधन आहे. बचत गटामुळे लोकांना बचतीची सवय लागते. तसेच ज्यांना पैशाची गरज भासते त्यांना पैसा सुलभरीतीने उपलब्ध होतो. बचत गट हा एक सामाजिक-आर्थिक उपक्रम आहे. ही प्रक्रिया संघटितपणे एकमेकांना समजून घेऊन होत असल्याने या रचनेला स्वयंसाहाय्यता गट असेही म्हणतात. केंद्र सरकारने ग्रामीण भागातील दारीद्र्य कमी करण्यासाठी राष्ट्रीय ग्रामीण जीवनोन्नती अभियान सुरु केले. या अभियानाची अंमलबजावणी महाराष्ट्र राज्यात ग्रामीण राज्य जीवनोन्नती अभियान या नावाने सुरु झाली. याअगोदर ग्रामीण भागाला अर्थपुरवठा करणारा घटक म्हणजे खाजगी सावकार हा होता. कारण ग्रामीण जनता ही अशिक्षित असल्यामुळे बँकेचे व्यवहार फारसे माहित नव्हते. या लोकांची सावकाराकडून पीळवणुम होऊ नये म्हणून आशा लोकांना स्वावलंबी बनवण्यासाठी बचत गटाची संकल्पना रुढ आली.

स्वयंसहायता बचतगट ही मुळ संकल्पना आशिया खंडातील मागास राष्ट्र म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या बांगला देशातील आहे. या संकल्पनेचे प्रणेते डॉ. महंमद यूनुस यांनी प्रथम "मायक्रो क्रेडीट" चे बीज रोवले. १९७६ मध्ये बांगलादेशातील जोबरा या गावात गरीबांच्या बचतीतून सुरुवात झाली. त्यांनी सर्वप्रथम 'जोबरा' गावातील आठवडी बाजारात एकर येणाऱ्या ०८ लोकांचा बचत गट स्थापन केला. त्यांच्याच प्रेरणेने भारतात बचत गटाची सुरुवात १ एप्रिल १९९९ पासून झाली.

संशोधनाची उद्दिष्टे :-

१. बचत गटाच्या व्याख्या अभ्यासणे.
२. बचत गटाचे नियम अभ्यासणे.
३. गचत गटाची वैशिष्ट्ये अभ्यासणे.
४. महाराष्ट्रातील बचत गटाची स्थिती अभ्यासणे.
५. मराठवाड्यातील बचत गटाची स्थिती अभ्यासणे.

संशोधन पध्दती :-

प्रस्तुत संशोधन लेखासाठी संशोधनाच्या द्वितीयक साधनाचा पर करण्यात आलेला आहे. यामध्ये प्रामुख्याने संशोधनाशी संबंधित पुस्तके, संदर्भग्रंथ, मासिके, पाक्षिके, वर्तमानपत्रे, संशोधनाशी संबंधित अन्य संशोधने, इ. साधनांचा वापर करण्यात आलेला आहे.

बचत गटाच्या व्याख्या :-

ग्रामीण जडणघडणीत बचत गटाची भूमिका अत्यंत महत्त्वाची आहे. बचत गटामुळे लोकांच्या अडचणी दूर होतात. लोकांना आपल्या अडचणीच्यावेळी त्वरीत पैसा उपलब्ध होतो. बचत गटाच्या व्याख्या खालीलप्रमाणे मांडण्यात येतात.

१. "आर्थिक विकासाच्या हेतूने समविचारी कमीत कमी दहा किंवा दहापेक्षा अधिक लोक एकत्र येऊन मासिक विशीष्ट रक्कम बचत करणारा गट म्हणजे बचत गट होय".
२. "लोकांना स्वावलंबी करण्याच्या उद्देशाने एकत्र येऊन एखाद्या बँकेत मासिक रक्कम जमा करणे आणि अडचणीच्या वेळी ती रक्कम आपल्या गटातील लोकांना १ किंवा २ टक्के दराने वाटप करणे म्हणजे बचत गट होय."

३. "सदस्याने स्वतःच्या विकासाकरीता स्वईच्छेने व स्वप्रेरणेने सर्वासोबत व सर्वांसाठी चालविलेल्या समुहाला बचत गट असे म्हणतात."

बचत गटाचे नियम :-

- १) बचत गटाचे सदस्य केवळ महिला, केवळ पुरुष अथवा मिश्र म्हणजेच महिला पुरुष एकत्र असेही असू शकते. ही संख्या २० किंवा त्यापेक्षा कमी असावी.
- २) गटातील प्रत्येक सदस्य ठरलेल्या कालावधीने एकत्र येऊन बचत म्हणून ठराविक रक्कम बचत गटात जमा करतात. हा कालावधी आठवड्यातून एकदा किंवा महिन्यातून एकदा असा असतो.
- ३) ही जमा केलेली रक्कम बचत गटातील सदस्यांनाच कर्ज म्हणून मिळते. इतर लोकांना मिळत नाही.
- ४) कर्ज सभासदाने हप्त्या हप्त्याने बचत गटाला परत करणे अपेक्षित असते.
- ५) बचत गटाला जे व्याजाच्या रूपात रक्कम मिळते ती सर्व सभासदांमध्ये वाटप केली जाते.
- ६) बचत गटाच्या व्यवहारासाठी बचत गटाचे सदस्य एखाद्या व्यक्तीला कर्ज द्यायचे का? द्यायचे ठरल्यास किती दराने द्यायचे? कोणाला द्यायचे? परतफेड विषयी नियम वगैरे ठरवतात.
- ७) बचत गट ही लोकशाही तत्वावर आधारीत रचना आहे त्यामुळे गटातील प्रत्येक सभासदाला समान अधिकार असतो.

Prof. M. A. Jogade

Prof A. R. Gade

Dr. Shivdas Z. shirsath

Convener

Co-convener

Principal

987609881

8744879909

Published: Jan 4, 2020

Vol. 68, No. 5 (2020)

One Day Interdisciplinary National Conference on "Sustainable Development Goals" [SDG's 2020]
<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/issue/view/15>

About Conference:

We are going to organize one day interdisciplinary conference on "Sustainable Development Goals": [SDG's 2020]

In September 2015, United Nations the General Assembly adopted the 2030 Agenda for Sustainable Development that includes 17 Sustainable Development Goals (SDGs). Building on the principle of "leaving no one behind", the new Agenda emphasizes a holistic approach to achieving sustainable development for all. Knowledge of what's has and has not worked for Sustainable Development in past 20 years, Knowledge as well of important change and new challenges that have emerged in the past generation. Only on this basis can we develop a clear vision of sustainable development for the 21st century that vision needs to incorporate and build upon the rich output of various global assessments-including Climate changes, water, energy & Eco system as well as the policy lessons from experience, respond to the evolving nature of the challenges and draw upon the latest research integrating sustainability and development in to a common agenda. its also requirements to recognize and inspire the contribution of all inhabitants of planet earth.

The Prime objective of the Seminar is to create literacy about Sustainable Development Goals (SDGs) among the different sections of society. Also we want to provide a platform to social scientists, Scientists for discussion and exchange of information amongst social scientists, academics, researchers, professionals, administrators, educational leaders, policy makers, industry representatives, NGOs and students. It will also cover latest development, achievements and innovations made in this field.

Recommendations and suggestions of the Seminar would further be followed up by sharing them with statutory bodies and industry regulators & social scientists. This conference aims to provide an interface between social scientists, academics, administrators, industry and NGOs. Sharing information among all stakeholders would not only discussion the importance of the domain but also would create opportunities for working across the discipline and by collaborating. The Seminar is expected to provide some important inputs for an effective public policy for sustainability by balancing between economic goals through using practicable technologies and preserving environment.

Main Theme: "Sustainable Development Goals"

Sub Themes:

1. No Poverty 2. Zero Hunger
2. Good Health & Well-Being 4. Quality Education
3. Gender Equality 6. Clean Water & Sanitation
4. Affordable & Clean Energy 8. Decent Work & Economic Growth
5. Industry, Innovation & Infrastructure 10. Reduced Inequalities

 I/C Principal
 Sharadchandra Mahavidyalaya
 Shiradhon Tq. Kallam

भारततील स्त्री भ्रूण हत्या-एक समस्या (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8258>)

875-878

सय्यद आर. आर.

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8258/7829>)

पाणी सुविधा होण्याची कारणे आणि प्रशासनाच्या उपाययोजना (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8259>)

879-882

डॉ. आशा दगडू अकोलकर

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8259/7830>)

ग्रामीण विकास आणि महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8260>)

883-886

डॉ. भोसले परमेश्वर बन्सीधर

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8260/7831>)

भारतीय ग्रामीण महिलांचे कौटुंबिक अर्थकारणातील योगदान (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8261>)

887-890

वसुंधरा दत्ताराम साळुंख

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8261/7832>)

भारतीय स्वच्छता अभियान व आर्थिक विकास सहसंबंध (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8262>)

891-893

डॉ. शेवाले ए. टी.

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8262/7833>)

शाश्वत विकासातील धोक्याचे व्यवस्थापन (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8263>)

894-900

डॉ. अर्जुन मोरे

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8263/7834>)

स्त्री पुरूष समानता: वास्तव परिस्थिती आणि उपाययोजना (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8264>)

901-904

डॉ. विलास आघाव

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8264/7835>)

दारिद्र्याची संकल्पना (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8265>)

905-910

बर्वे एस.बी.

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8265/7836>)

शाश्वत विकास परिषदची ध्येये आणि भारत (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8266>)

911-914

डॉ. आशा भैरट

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8266/7837>)

शाश्वत विकासासाठी लैंगिक समानता-काळाची गरज (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8267>)

915-918

डॉ. चांगदेव निवृत्ती मुंढे

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8267/7838>)

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Home (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/index>)

/ Archives (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/issue/archive>)

/ Vol. 68 No. 5 (2020): One Day Interdisciplinary National

Conference on "Sustainable Development Goals" [SDG's 2020]

(<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/issue/view/15>)

/ Articles

Section Articles

भारतातील स्त्री भूण हत्या-एक समस्या

✎ सय्यद आर. आर.

Download

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8258/7829>)

Abstract

भारतातील समाज हा अंधःश्रद्धाळू आहे. त्यामुळे देशात स्त्रीभूण हत्येचे प्रमाण अधिक आहे. शासनाने याबाबत बरेच प्रयत्न केलेले आहेत. मात्र त्यांच्या प्रयत्नांना यश आलेले नाही. स्त्रीभूण हत्या थांबवण्यासाठी केवळ डॉक्टरांवर निर्बंध घालून उपयोग नाही. तर समाजाची मानसिकता बदलणे आवश्यक आहे. त्याबाबत जनजागृती करणे आवश्यक आहे. लोकांच्या विचारसरणीत बदल झाल्या नंतर पिवाय स्त्रीभूण हत्या थांबवण्याला यश येणार नाही असे मला वाटते.

Our Heritage Journal (ISSN 0474-9030) has been Discontinued as per UGC notification from Feb 2020

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq.Kallam

RNI MAHIMAR

36829-2010

ISSN- 2229-4929

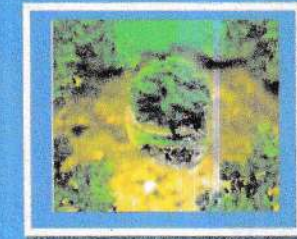
Peer Reviewed

Akshar Wangmay

International Research Journal
UGC-CARE LISTED

Special Issue - III
Multidisciplinary Perspectives on Health, Society,
Environment & Sustainable Development

December 2020

Chief Editor : Dr. Nanasaheb Suryawanshi

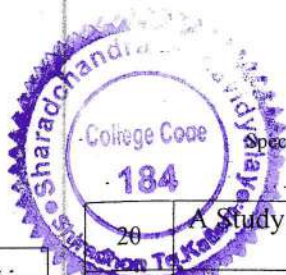
Executive Editor : Prof. Manoj S. Kamat

Principal,
DPM's Shree Mallikarjun & Shri. Chetan Manju
Desai College, Canacona-Goa

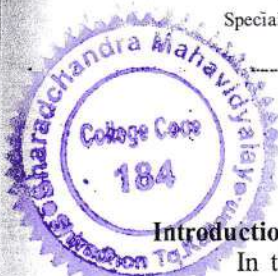
Co-Editor : Prof. F. M. Nadaf

Address
'Pranav', Rukmenagar,
Thodga Road, Ahmadpur, Dist- Latur 413515 (MS)

I/C Principal

No.	20	A Study of Temporal Changes in Agriculture in Junnar Tahsil.	Mr. Ashok Jayavanta Dushing	63-65
	21	Gurukul - A Restoration of Heydays	Kedara Gouri Avula, Malathi Devi Parne	66-68
3	22	Plant Biodiversity and Ecocultural Assessments of Sacred Groves in Canacona Taluka	Mr. Vishal Advaiakar	69-71
	23	A Geographical Analysis of Crop Diversification in Lower Sina Basin	Dr. Arjun H. Nanawre, Sou. Patil S. S. & Amar wakde	72-75
8	24	A Geographical Analysis on Latur District Drinking Water and watershed Management	Dr. Shinde Sunita, Mr. Fajage Dnyaneshwar	76-79
1	25	Impact of Corona Pandemic on Aurangabad Tourism Industry	Prof. Dr. Sandeep R. Pathrikar	80-81
	26	Schedule Tribe Population in Upstream & Downstream Villages of Isapur Dam: Maharashtra	Dr Jayendra C. Wasnik	82-85
16	27	Location Quotient (Concentration Index) of Banjara Population in Akola District (Maharashtra State)	Dr. Anita J. Chavan	86-89
20	28	Anthropometric Status Indicator of Women's Health of A Newly Developed Ward of Bankura Municipality, Bankura, West Bengal, India	Somnath Mukherjee	90-92
25	29	Sustainable Development and Inclusive Growth in India	Dr. Khond Suresh Vasantrao	93-95
27	30	Public Library Services in Rural Area	Mr. Bhise Rajaram Ramkrishna	96-98
29	31	Role of women Empowerment in India	Mr. Sayyed Rabbani Rashid	99-101
33	32	Agro-Based Industries – Issues and Problems	Dr. Janardhana Rao Nidamalluri, Pasala Vidyasagar	102-104
35	33	Assessment of Primary Health Center Services: A Case Study of Tribal Area of Akole Tahsil, Ahmednagar District (MS)	Sandip N. Deshmukh, Ravindra G. Jaybhaye	105-109
37	34	The Geographical Study of Air Pollution and Air Quality of Thane District	Mahajan Dipak Hilal, Dr. Suresh J. Phule	110-112
39	35	Green HRM – A Road towards Sustainable Development	Dr. Naina Salve Kurne, Kshitija Govekar	113-116
43	36	महिला सबलीकरणात माध्यमांची भूमिकाचा तुलनात्मक अभ्यास.	स्नेहा साहेबराव राठोड, डॉ. सुंदर राजदीप	117-118
46	37	अध्यापक शिक्षा का बी.एड. छात्र अध्यापकों पर होनेवाले प्रभावशीलता का अध्ययन	डॉ. कविता साळुंके सचिन अशोक पोरे	119-120
50	38	विशेष शाळेतील शिक्षकेतर कर्मचारी व दिव्यांग मुलांचे पालक - संप्रेषण अभ्यास	राहुल दलितराव ढेरे, डॉ. संजीवनी राजेश महाले	121-123
52	39	समावेशित शिक्षणात शिक्षकांना येणाऱ्या अडचणींचा अभ्यास	विद्यादेवी भिला बागुल, डॉ. संजीवनी राजेश महाले	124-126
55	40	वैदर्भीय लोककला अविष्कार: 'लपक'	डॉ. धनंजय होनमाने	127-129
59	41	बिहारमधील प्रमुख प्रादेशिक पक्ष : जनता दलातील फुटीचे वारस	शरद बाबुराव सोनवणे	130-131

Role of women Empowerment in India

Mr. Sayyed Rabbani Rashid
Head of Political Science

Sharadchandra Mahavidyalaya, Shiradhon, Tq, Kallam Dist Osmanabad.

Introduction:-

In the present scenario the status of women in India has changing as a result of growing industrialization and urbanization, spasmodic mobility and social legislation over the years, more and more women are active participating in all the sector of the economy. Whether it is education technical, agricultural, professional and their proportion in the work force has also increased. In India women entrepreneur in India. The educated Indian women have to go a long way to achieve equal rights and position because traditions are deep rooted in Indian society where the sociological set up has been a male dominated one. Despite all the social hurdles, Indian women stand tall from the rest of the crowd and are applauded for their achievements in their respective field.

Empowerment of women is a holistic concept multidimensional in approach and involves a basic realization and awareness of one's power, capabilities, potentialities and competencies and one's right and opportunities for development in import and sphere of life, Empowerment is a process which generates changes in ideas and perceptions and creates awareness about one's rights and opportunities for self-development in all important sphere of life.

Women's empowerment is a process, in which women gain greater share of control over resources material, human and intellectual like knowledge, information, ideas and financial resources like money and access to money and control over decision-making in the home community, society and nation and to gain power.

Women empowerment may be defined as a women or a group of women who initiate, organize and run a business enterprise. Women owned business are highly increasing. "You can tell condition of a nation by liking at the status of its women." By- Jawaharlal Nehru.

Objectives of the study:-

1. To understand the concept of women empowerment.
2. To Study the Need for Women Competency.
3. To study the Outstanding Performance of Women Employee in various sectors.
4. To Study the impact of education on women empowerment.

To understand the concept of women empowerment:-

Empowerment can be viewed as means of creating a social environment in which one can make decisions and make choices either individually or collectively for social transformation. It strengthens the innate ability by way of acquiring knowledge, power and experience (Hashemi Schuler and Riley, 1996) Empowerment is the process of enabling or authorizing individual to think, take action and control work in an autonomous way. It is the process by which one can gain control over one's destiny and the circumstances of one's lives. Empowerment includes control over resources (physical, human, intellectual and financial) and over ideology (beliefs, values and attitudes) (Baltiwala, 1994). It is not merely a feel of greater extrinsic control, but also trows intrinsic capacity, greater self-confidence and an internal transformation of one's consciousness that enables one to overcome external barriers to accessing tesources or changing traditional ideology. (Pinto, 2001)

Women's empowerment is very essential for the development of society. Empowerment means individuals acquitting the power to think and act freely, exercises choice and fulfill their potential as full and equal members of society. As per the United National Development Fund. for women (UNIFEM) the term women's empowerment means.

- A. Acquiring knowledge and understanding of gender relations and the ways in which these relations may be changed.
- B. Developing a sense of self-worth, a belief in one's ability to secure desired changes and the right to control one's life.
- C. Gaining the ability to generate choice exercise bargaining power.
- D. developing the ability to organize and influence and influence the direction of social change, to create a more just social and economic order, nationally and internationally.

I/C Principal

RNIMAHIMAR
36829-2010

ISSN- 2229-4929

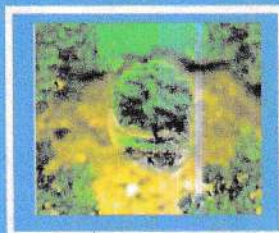
Peer Reviewed

Akshar Wangmay

International Research Journal
UGC-CARE LISTED

Special Issue - III
Multidisciplinary Perspectives on Health, Society,
Environment & Sustainable Development

December 2020

Chief Editor : Dr. Nanasahab Suryawanshi

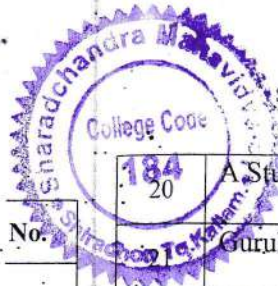
Executive Editor : Prof. Manoj S. Kamat

Principal,
DPM's Shree Mallikarjun & Shri. Chetan Manju
Desai College, Canacona-Goa

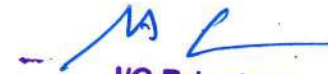
Co-Editor : Prof. F. M. Nadaf

Address
'Pranav', Rukmenagar,
Thodga Road, Ahmadpur, Dist- Latur 413515 (MS)

I/C Principal
Shriachon Tq. Kalam.

184 20	A Study of Temporal Changes in Agriculture in Junnar Tahsil.	Mr. Ashok Jayavanta Dushing	63-65
No.	Gurukul - A Restoration of Heydays	Kedara Gouri Avula, Malathi Devi Parne	66-68
3	Plant Biodiversity and Ecocultural Assessments of Sacred Groves in Canacona Taluka	Mr. Vishal Advaitkar	69-71
8	A Geographical Analysis of Crop Diversification in Lower Sina Basin	Dr. Arjun H. Nanawre, Sou. Patil S. S. & Amar wakde	72-75
24	A Geographical Analysis on Latur District Drinking Water and watershed Management	Dr. Shinde Sunita, Mr. Fajage Dnyaneshwar	76-79
1	Impact of Corona Pandemic on Aurangabad Tourism Industry	Prof. Dr. Sandeep R. Pathrikar	80-81
16	Schedule Tribe Population in Upstream & Downstream Villages of Isapur Dam: Maharashtra	Dr Jayendra C. Wasnik	82-85
26	Location Quotient (Concentration Index) of Banjara Population in Akola District (Maharashtra State)	Dr. Anita J. Chavan	86-89
25	Anthropometric Status Indicator of Women's Health of A Newly Developed Ward of Bankura Municipality, Bankura, West Bengal, India	Somnath Mukherjee	90-92
27	Sustainable Development and Inclusive Growth in India	Dr. Khond Suresh Vasantrao	93-95
29	Public Library Services in Rural Area	Mr. Bhise Rajaram Ramkrishna	96-98
33	Role of women Empowerment in India	Mr. Sayyed Rabbani Rashid	99-101
35	Agro-Based Industries – Issues and Problems	Dr. Janardhana Rao Nidamalluri, Pasala Vidyasagar	102-104
37	Assessment of Primary Health Center Services: A Case Study of Tribal Area of Akole Tahsil, Ahmednagar District (MS)	Sandip N. Deshmukh, Ravindra G. Jaybhaye	105-109
39	The Geographical Study of Air Pollution and Air Quality of Thane District	Mahajan Dipak Hilal, Dr. Suresh J. Phule	110-112
43	Green HRM – A Road towards Sustainable Development	Dr. Naina Salve Kurne, Kshitija Govekar	113-116
46	महिला सबलीकरणात माध्यमांची भूमिकाचा तुलनात्मक अभ्यास.	स्नेहा साहेबराव राठोड, डॉ. सुंदर राजदीप	117-118
50	अध्यापक शिक्षा का बी.एड. छात्र अध्यापकों पर होनेवाले प्रभावशीलता का अध्ययन	डॉ. कविता साळुंके सचिन अशोक पोरे	119-120
52	विशेष शाळेतील शिक्षकेतर कर्मचारी व दिव्यांग मुलांचे पालक - संप्रेषण अभ्यास	राहुल दलितराव ढेरे, डॉ. संजीवनी राजेश महाले	121-123
55	समावेशित शिक्षणात शिक्षकांना येणाऱ्या अडचणींचा अभ्यास	विद्यादेवी भिला बागुल, डॉ. संजीवनी राजेश महाले	124-126
59	वैदर्भीय लोककला अविष्कार: 'लप्पक'	डॉ. धनंजय होनमाने	127-129
62	बिहारमधील प्रमुख प्रादेशिक पक्ष : जनता दलातील फुटीचे वारस	शरद बाबुराव सोनवणे	130-131

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhe Taluka

Public Library Services in Rural Area

Mr. Bhise Rajaram Ramkrishna

Head of Library and Information Science, Sharadchandra Mahavidyalaya, Shiradhon, Tq. Kallam Dist
Osmanabad.

Abstract

With India's growing economy and status as an emerging world power a new consciousness is developing in the country about the need to reinvest in public services. The National Knowledge Commission (NKC) is an advisory body constituted by the Prime Minister to provide recommendations for improving India's knowledge infrastructure. As part of this Commission, a set of recommendations has been developed to improve India's public library system and the social development gains that are often associated with public library. The potential of India's public libraries to serve as community information centers is highlighted, as well as the challenges that lie ahead in implementing a new vision for public library revitalization. The article serves as an invitation for concerted action, reflection, and dialogue with regard to this important and pressing issue. Introduction:- The fundamental aim of libraries is to provide timely, accurate, pertinent, and reliable information for their users. Public libraries in India are part of the government, in terms of administration and budget procedures. India and the need for improved public services. A working group involved with library issues is also part of NKC, with twelve members having developed ten recommendations for the improvement of India's libraries. This working group developed a report entitled. Libraries Crateways to Knowledge. As part of this revitalization effort, the report describes the benefits and roles of libraries in the following way.

"Libraries have a recognized social function in making knowledge publicly available to all. They serve as local centres of information and learning, and are local gateways to national and global knowledge."

While public libraries in India have been recognized for their potential to be local centers of information and learning for the deprived masses, their current state of disuse and neglect is a major point of concern.

Need for Libraries:-

It is appropriate here to find out that actually need the library and for what purpose. The truth is that need of the library for a lot of reasons. There need for the library equals and sometimes even surpasses those of the adults. The recognition of children as human beings with the right to read and use the library, led to the establishment of their libraries. though its collection, the library supports information needs and contributes to their intellectual, emotional, social, and educational and language development. Humans need the library for many cogent reasons which are specified below.

1) Provision of Information Materials:-

The public library provides books and non book materials to enrich the lives of Society, give children unlimited opportunity for learning and keep them up-to-date on new social, economic and scientific developments Of all the services provided for users by the public library, this is the most important. The following information material are expected to be found in the library books, journals, magazines, Newspapers, films, filmstrips, video tapes, slides, computers, recording of all types, study kits, etc.

2) Development of reading skills:-

The ability to read is the most important dividend of education. Through extension services like book talks, reading competitions and story hours, the librarian and staff of the library help the users to inculcate into themselves the habit of reading. Reading is a useful skill that helps the child in his lifelong pursuit of education and it is in the public library that this seed is planted and nurtured in teaders.

3) Cultural Knowledge:-

Prof. M. A. Jogade

Prof A. R. Gade

Dr. Shivdas Z. shirsath

Convener

Co-convener

Principal

9067609881

8744879909

13

Published: Jan 4, 2020

Vol., 68, No. 5 (2020)

One Day Interdisciplinary National Conference on "Sustainable Development Goals" [SDG's 2020]
<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/issue/view/15>

About Conference:

We are going to organize one day interdisciplinary conference on "Sustainable Development Goals": [SDG's 2020]

In September 2015, United Nations the General Assembly adopted the 2030 Agenda for Sustainable Development that includes 17 Sustainable Development Goals (SDGs). Building on the principle of "leaving no one behind", the new Agenda emphasizes a holistic approach to achieving sustainable development for all. Knowledge of what's has and has not worked for Sustainable Development in past 20 years, Knowledge as well of important change and new challenges that have emerged in the past generation. Only on this basis can we develop a clear vision of sustainable development for the 21st century that vision needs to incorporate and build upon the rich output of various global assessments-including Climate changes, water, energy & Eco system as well as the policy lessons from experience, respond to the evolving nature of the challenges and draw upon the latest research integrating sustainability and development in to a common agenda. its also requirements to recognize and inspire the contribution of all inhabitants of planet earth.

The Prime objective of the Seminar is to create literacy about Sustainable Development Goals (SDGs) among the different sections of society. Also we want to provide a platform to social scientists, Scientists for discussion and exchange of information amongst social scientists, academics, researchers, professionals, administrators, educational leaders, policy makers, industry representatives, NGOs and students. It will also cover latest development, achievements and innovations made in this field.

Recommendations and suggestions of the Seminar would further be followed up by sharing them with statutory bodies and industry regulators & social scientists. This conference aims to provide an interface between social scientists, academics, administrators, industry and NGOs. Sharing information among all stakeholders would not only discussion the importance of the domain but also would create opportunities for working across the discipline and by collaborating. The Seminar is expected to provide some important inputs for an effective public policy for sustainability by balancing between economic goals through using practicable technologies and preserving environment.

Main Theme: "Sustainable Development Goals"**Sub Themes:**

1. No Poverty 2 .Zero Hunger
2. Good Health & Well-Being 4. Quality Education
3. Gender Equality 6 .Clean Water & Sanitation
4. Affordable & Clean Energy 8. Decent Work & Economic Growth
5. Industry, Innovation & Infrastructure 10. Reduced Inequalities

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Emerging age of Women's Entrepreneurship

Emerging age of Women's Entrepreneurship

<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/6670>

586-591

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/6670/6347>)

Dr. Kamya Wadhwa, Dr. Kartik Arora

कहानीयों में स्त्री-पुरुष समानता का आगाज (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8163>)

592-594

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8163/7739>)

डॉ. घोडके अरविंद अंबादास

सामाजिक न्याय के परिप्रेक्ष्य में समकालीन हिंदी काव्य (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8164>)

595-598

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8164/7740>)

बहिरम देवेन्द्र मगनभाई

मूल्यों के विघटन और नये मूल्यों की संरचना में स्त्री विमर्ष (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8165>)

599-601

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8165/7741>)

डॉ. सानप शाम बबनराव

वै (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8166>)

602-606

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8166/7742>)

डॉ.

सर्वांगीण विकास हेतु नारीवादी इतिहास लेखन की आवश्यकता (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8167>)

607-611

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8167/7743>)

डॉ. व्यास सी.पी

भारतीय इतिहास लेखन की सबाल्टर्न (उपाश्रयी) लेखन परंपरा की वर्तमानकाल में आवश्यकता (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8168>)

612-614

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8168/7744>)

डॉ. व्यास सी.पी

मराठ (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8169>)

615-618

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8169/7745>)

डॉ. दिग्विजय टेगसे

प्रेमचंद के साहित्य में स्त्री-पुरुष समानता का आदर्श (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8172>)

619-621

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8172/7746>)

डॉ. दळवे सूर्यकांत माधवराव

सतत विकास लक्ष्य में महिला स्वास्थ्य का परिदृश्य (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8173>)

622-628

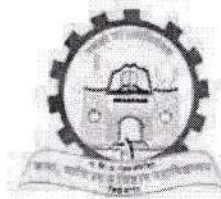
डॉ. अंबादास कर्डीले

OUR HERITAGE

ISSN (Online) : 0474-9030 Vol-68, Special Issue-5

Impact Factor (2020) - 6.8

Special Issue on "Sustainable Development Goals"

प्रेमचंद के साहित्य में स्त्री— पुरुष समानता का आदर्श

प्रा. डॉ. दल्वे सूर्यकांत माधवराव

शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराढोण.

ता.कळंब जि.उस्मानाबाद.

Email: suryakantdalve@gmail.com

Abstract:

यहाँ वह बात विशेष रूप से उल्लेखनीय है कि नारी को पुरुषों के समान अधिकार दिलाने या आत्मनिर्भर बनाने के पीछे प्रेमचंद का उद्देश्य यह था कि कार्य-क्षेत्र की भिन्नता होते हुए भी स्त्री पुरुष की स्थिति समान हो। दोनों ही एक दूसरे पर समान रूप से अवलंबित हो। एक तरफ अत्यंत परवशता और दूसरी तरफ पूर्ण आत्मनिर्भरता की स्थिति न हो। स्त्री में भी इतनी सामर्थ्य होनी चाहिए कि वह हर क्षेत्र में पुरुष का सहयोग कर सके। नारी वर्ग के अधिकारों की वकालत करने वाले प्रेमचंद यह नहीं चाहते कि आत्मनिर्भर स्त्रियाँ अपने हृदय में अहं भाव का पोषण करें या मानवीय गुणों से वंचित हो जाये। प्रेमचंद ने अपने साहित्य में स्त्री-पुरुष समानता का नया आदर्श समाज के सामने रखा है जो सराहनीय है।

Keywords: स्त्री— पुरुष समानता

प्रस्तावना:-

भारत के लिए यह अत्यंत गौरव की बात है कि भारतीय नारी माता के रूप में पूजनीय और पत्नी के रूप में पुरुष का आधा अंग मानी गयी है। कुलदेवी के रूप में उसे प्रतिष्ठा प्रदान की गयी है। सामाजिक, धार्मिक, राजनीतिक तथा आर्थिक अधिकारों पर पुरुष वर्ग के पूर्ण अधिपत्य के कारण नारी की स्थिति अतिशय, दयनीय रही है। स्त्रियोंको घर की चार दिवारों में बंद किया गया था। समाजसुधारकों के प्रयाससे नारी स्थिति में उत्तरोत्तर सुधार होता रहा। प्रेमचंद के साहित्यक जीवन-काल में नारीजागरण अपनी शैशव अवस्था में था, अवश्यकता थी उसे सबलता प्रदान करने की। प्रेमचंद ने इस उत्तरदायित्व का निर्वाह पूर्ण तत्परता के साथ किया।

प्रेमचंद चाहते थे कि वे सभी अधिकार नारी वर्ग को प्रदान किये जाये, जो पुरुष वर्ग को प्राप्त है। नारियों के अधिकारों के लिए पुरुष वर्ग को चुनौती देते हुए प्रेमचंद 'हंस' में लिखते हैं—'यदी पुरुषोंको अब भी उन पर शासन करने का उन्माद हो तो उसे शीघ्र से शीघ्र दूर कर देना चाहिए, क्योंकि वह चाहें दे या न दे, देवियाँ अपने स्वत्वों को लेकरही रहेंगी। 'नैराश्य —लीला' कहानी में प्रेमचंद ने कैलासी के माध्यम से स्त्री-पुरुष के मध्य विषमता के प्रति अपनी झुंझलाहट को इस प्रकार व्यक्त किया है—'स्त्री पुरुष की कितनी अधीन है, मानो स्त्री को विधाता ने इसी लिए बनाया है कि पुरुषों के अधीन रहे। स्त्री क्यों पुरुष पर इतनी अवलंबित है? पुरुष क्यों स्त्री के भाग्य का विश्वायक है? इसी लिए न कि स्त्रियोंमें अभिमान नहीं है आत्म-सम्मान नहीं है।' इस कहाणी में प्रेमचंद स्त्रियों में स्वाभिमान एवं आत्मसम्मान के भाव जाग्रत करना चाहते हैं। 'गृह-निती' कहानी का समाजवादी पात्र स्त्री-पुरुष के अधिकार-साम्य का उद्घोष करता हुआ कहता

2019-20

14

Peer Reviewed Referred and
UGC Listed Journal
(Journal No. 40776)

ISSN 2277 - 5730

AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Education

Volume - IX, Issue - II,
April - June - 2020
Marathi / Hindi Part - I

Impact Factor / Indexing
2019 - 6.399
www.sjifactor.com

**Ajanta
Prakashan**

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

CONTENTS OF HINDI PART - I

अ.क्र.	लेख और लेखक का नाम	पृष्ठ क्र.
१	दिनकर, 'निराला, 'पंत' के काव्य में' प्रकृति चित्रण Dr. C. G. Kadekar	१-५
२	सुमित्रानंद.के काव्य में प्रकृति चित्रण प्रा. लक्ष्मण किसनराव पेटकुले	६-९
३	घनानंद का काव्य और प्रकृति चित्रण प्रा. डॉ. राजेंद्र कैलास वडजे	१०-१३
४	प्रकृति के कवि सुमित्रानंदन पंत प्रा. डॉ. दळवे सूर्यकांत माधवराव	१४-१६
५	प्रकृति का वातावरण रूप में चित्रण डॉ. जाफ़र अब्बास चौधरी	१७-१९
६	केदारनाथ अग्रवाल के काव्य में पर्यावरण चित्रण प्रा. खराडे आर. एम.	२०-२४
७	दिनकर कृत 'उर्वशी' काव्य में प्रकृति चित्रण प्रा. राजपूत पी. डी.	२५-२८
८	घनानंद : काव्य में प्रकृति चित्रण प्रा. डॉ. एस. एस. कदम	२९-३२
९	नदी अभियान (नदी संरक्षण की एक अनूठी पहल) योगेश्वर साहू राधेश्वरी देशमुख	३३-३८
१०	छायावाद काव्य में पर्यावरण संचेतना डा. अनुपम गुप्ता	३९-४३
११	भारत में पेयजल समस्या डॉ. गजानन. गं. भारती	४४-५०
१२	वर्तमान परिदृश्य में पर्यावरणीय शिक्षा शैलेन्द्र कुमार राव	५१-५४
१३	"महाभारत" भीष्मपर्व.मे कला, साहित्य एवं पर्यावरण का महत्व डॉ. गुलाब चन्द्र गोंड	५५-६३

 I/C Principal
 Sharadchandra Mahavidyalaya
 Shiradhen Tq. Kallam

४. प्रकृति के कवि सुमित्रानंदन पंत

प्रा. डॉ. दळवे सूर्यकांत माधवराव

हिंदी विभाग, शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराठोण, ता कळंब, जि. उस्मानाबाद.

सुमित्रानंदन पंत का कविता काल प्रकृति चित्रण से ही आरंभ हुआ। इस काल की कविताओं के बारे में उन्होंने लिखा है “जब मैं छोटा-सा चंचल भावुक किशोर था, प्रकृति मेरे हृदय में मीठे स्वप्नों से भरी हुई चुप्पी अंकित कर चुकी थी जो पीछे मेरे भीतर अस्फुट तुतले शब्दों में उठी थी।” उन्होंने स्वीकार किया है कि उनके प्रथम कविता काल में उन्हें प्रेरणादायक एक मात्र वस्तु प्रकृति ही थी। उन्हें न कोई कवि और न सामाजिक अथवा राष्ट्रीय विचारधारा से संबंधित विचारधारा प्रेरित कर पाई। इनकी प्रारंभिक कविताओं में प्रकृति का पूरा तादात्म्य पाया जाता है। कवि प्रकृति सौन्दर्य पर इतना मुग्ध था कि वह प्रकृति के अनुरूप अपने को भी स्त्री रूप में ही देखता है। कवि को प्रकृति के रमणीय रूप ने आकर्षित किया जब की कही-कही कवि ने प्रकृति का विकराल रूप भी देखा। छायावादी काव्य की प्रमुख विशेषता प्रकृति पर मानव भावना का आरोप पंत जी के काव्य में स्पष्ट दिखाई देता है।

सुमित्रानंदन पंत सबसे पहले प्रकृति के कवि हैं। पंत का प्रकृति चित्रण मानवीकरण, चित्रवैभव, रहस्य, उदात्त, बिम्ब एवं शब्दशिल्प से सर्वधिक सम्पन्न है जो अपनी कलात्मक दार्शनिकता में वर्डसवर्थ का स्मरण करा देता है। पंत आलम्बनात्मक, उद्दीपनात्मक एवं रहस्यात्मक प्रकृति चित्रण अपने उपमान आप हैं। पंत जी ने वाल्मीकी, कालिंदास, वर्डसवर्थ प्रभृति के साथ विश्व के सर्वश्रेष्ठ प्रकृति के कवियों में अपना स्थान बना लिया है। प्रकृति के आलंबन रूप का चित्रण ‘प्रथम रश्मि’ काव्य में किया गया है।

प्रथम रश्मि का आना रंगिणि !

तूने कैसे पहचाना ?

कहां कहां से बालविहंगिनि !

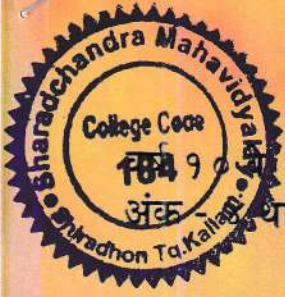
पाया तूने यह गाना ?

सोई थी तू स्वप्न - नीड़ में

पंखों के सुख में छिपकर.

प्रकृति का आलंबन रूप प्रकृति मानव का पुराना सहचर है। जब कवि किसी दूसरी भावना में न बहते हुए प्रकृति के स्वाभाविक रूप के प्रति उद्भूत अनुरक्ति और तज्जन्य आनंदानुभूति को वाणी प्रदान करता है तब वह आलंबन रूप में प्रकृति का चित्रण करता है।

सुमित्रानंदन पंत जी ‘नौका विहार’ कविता में रात के समय प्रकृति के अनुपम सौन्दर्य को इस प्रकार व्यक्त करते हैं।

15

29

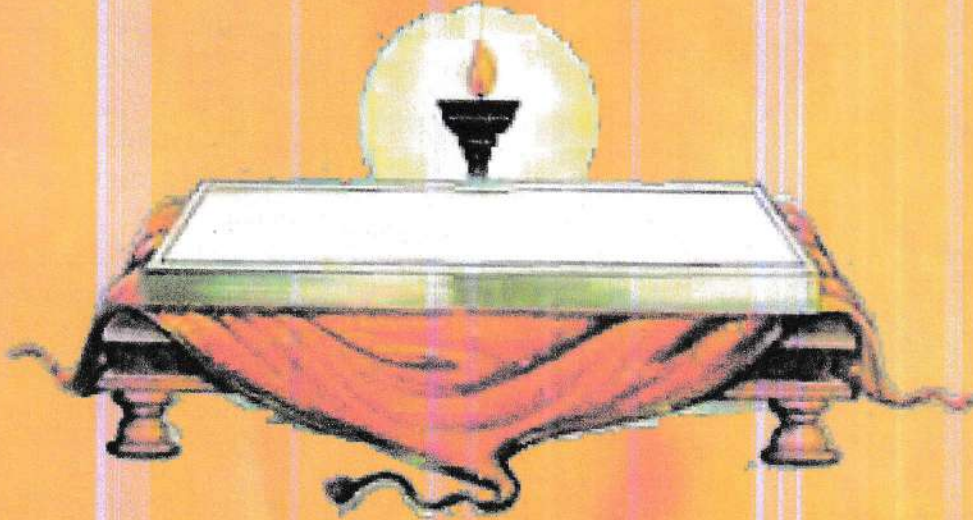
UGC CARE Listed Journal
ISSN 2231 - 573X

था (जानेवारी ते मार्च - २०२०)

साहित्य, कला आणि लोकसंस्कृतीला वाहिलेले त्रैमासिक

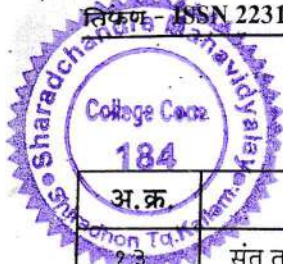
तिफुण

भाग - २

संपादक
डॉ. शिवाजी हुसे
मराठी विभाग प्रमुख,
शिवाजी महाविद्यालय, कन्नड, जि. औरंगाबाद.

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

अनुक्रमांक (भाग - २)

अ. क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१३	संत तुकारामाच्या अभंगातील सामाजिक प्रबोधन प्रा. विनायक जाधव	६३-६८
१४	संत साहित्य आणि अंधश्रद्धा निर्मूलन प्रा. डॉ. रामचंद्र झाडे संदिप पोपटराव भदाणे	६९-७४
१५	डॉ. आ. ह. साळुंखेच्या संशोधनातील संत तुकाराम गणेश मदनराव शिंदे	७५-७९
१६	एक संवाद : विठ्ठलाशी ...! प्रा. डॉ. गणेश मोहिते	८०-८२
१७	राष्ट्रसंत तुकडोजींच्या विचार कार्याचे अध्ययन आणि अध्यापन डॉ. माधव जाधव	८३-८६
१८	मध्ययुगीन मराठी आख्यानक काव्याचे अध्यापन प्रा. शिंदे दुष्यंत आनंदराव	८७-९२
१९	मराठी साहित्यामधील संत कवयित्रींचे योगदान डॉ. संभाजी आणू शिंदे	९३-९९
२०	अच्युताश्रमस्वामी : स्फुट काव्ये - एक सामाजिक चिंतन डॉ. मेधा गोसावी	१००-१०७
२१	आध्यात्मिक व नैतिक शिकवण देणारे लोकवाङ्मय : संत एकनाथांची भारूडे डॉ. अत्तार अमजद हारूण	१०८-११२
२२	महानुभव साहित्याचे अध्ययन, अध्यापन आणि संशोधन प्रा. देशमुख बिभीषण	११३-११७
२३	महानुभाव साहित्याचे अध्ययन, अध्यापन आणि संशोधन प्रा. डॉ. मधुकर क्षीरसागर	११८-१२६
२४	महानुभव साहित्याचे अध्ययन, अध्यापन आणि संशोधन प्रा. डॉ. सोमनाथ महादेव दडस	१२७-१३१

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

२१ आध्यात्मिक व नैतिक शिकवण देणारे लोकवाङ्मय : संत एकनाथांची भारूडे

डॉ. अत्तार अमजद हारूण

मराठी विभाग प्रमुख, शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराढोण, ता. कळंब.

प्रास्ताविक

महाराष्ट्र ही संतांची महंतांची व वारकऱ्यांची भूमी म्हणून ओळखली जाते. या वारकऱ्यांच्या भक्तीभावाची याशोगाथा अगाध आहे. अशा वारकरी संप्रदायाचा उदय खऱ्या अर्थाने १३ व्या शतकात झाला. या संदर्भात संत बहिणाबाई म्हणतात.

"संत कृपा झाली । इमारत फळा आली
ज्ञानदेवे रचिला पाया । उभारिले देवालया
नामा तयाचा किंकर । तेणे केला विस्तार
जनार्दन एकनाथा । खांब दिधला भागवत

भजन करा सावकाश । तुका झालासे कळस ॥"

संत बहिणाबाईंच्या या अभंगातच वारकरी पंथाचे स्वरूप सामावले आहे. संत ज्ञानेश्वर, संत नामदेवांनी वारकरी पंथाचे मूळ रूजविले आणि त्याचा विस्तार संत एकनाथ, संत तुकाराम आदी संतांनी संबंध महाराष्ट्र नव्हे तर देशभर केला. त्यामुळेच आजही २१ व्या शतकात वारकरी संप्रदाय व साहित्याची परंपरा उज्वल आहे.

वारकरी संप्रदायात ज्ञानदेवांनी ज्याचा पाया रचला त्या धर्ममंदिराला एकनाथांनी भागवताचा खांब दिला असे बहिणाबाईंनी म्हटले आहे. भागवतातील एकादशस्कंधावर टीका रचून नाथांनी भागवत धर्माची शास्त्रोक्त प्रतिष्ठापना केली असा या वचनाचा साधा अर्थ आहे पण या खेरीज भागवत म्हणजे भागवत धर्माचे अनुयायी, भक्त वैष्णव त्यांचा मेळावा जमवून त्याला बहुजन समाजाचा आधार भागवत धर्मास देणे हे नाथांचे मुख्य कार्य होय. जनता - जनार्दनाचा पाठिंबा हा कोणत्याही संप्रदायाचा व धर्माचा आत्मा होय, हेच तत्व त्यांनी सदैव मनात बाळगले. एकनाथांची समाजोन्मुखता ही भागवतधर्माच्या इतिहासात तरी अपूर्व आहे. इतर साक्षात्कारी संताप्रमाणेच त्यांच्याही ठिकाणी सर्वात्मभाव हा आहेच. तो तपशीलवार मांडून दाखविणे हे मात्र नाथांचे अनन्यसाधारण असे वैशिष्ट्य असून त्यांचे सामाजिक मन जागृत असल्याची ती एक खूण आहे.

शोधनिबंधाची उद्दिष्टे

१. वारकरी संप्रदायाचे अवलोकन करणे.
२. वारकरी संप्रदायातील संत साहित्याचा अभ्यास करणे.

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

16

Handwritten signature or mark.

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal
(Journal No. 40776)

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

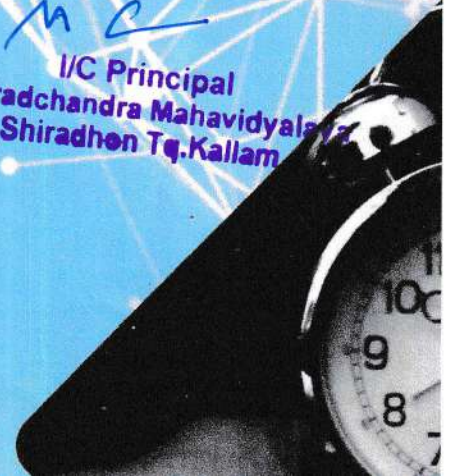
AJANTA

Volume - IX, Issue - II,
April - June - 2020
Marathi Part - II

Impact Factor / Indexing
2019 - 6.399
www.sjifactor.com

Handwritten signature.
I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Ajanta Prakashan

CONTENTS OF MARATHI PART - II

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
	भारतातील आपत्ती व्यवस्थापन प्रा. खेडकर व्ही. एल. प्रा. कवडे आर. बी.	६५-७०
१५	पर्यावरणाचा न्हास आणि त्याचा मानवी जीवनावर होणारा परिणाम डॉ. महानंदा सुधाकर मोरे	७१-७५
१६	शाश्वत विकास आणि स्थलांतर : एक सामाजिक अध्ययन सहा. प्रा. गायकवाड पी. के.	७६-७९
१७	पर्यावरण साक्षरता व शाश्वत विकास प्रा. पोटभरे एस. डी.	८०-८३
१८	पर्यावरण संवर्धन प्रा. साजिद के. शाह	८४-८९
१९	भारतातील पर्यावरण संरक्षण चळवळी प्रा. डॉ. व्ही. यु. पाटील	९०-९२
२०	हवामानातील बदल व जागतिक तापमानवाढीचा सजीव सृष्टीवरील प्रभाव : एक भौगोलीक अभ्यास डॉ. मोतीलाल रा. दर्वे	९३-९७
२१	कोरोना व्हायरसचा महाराष्ट्राच्या अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम प्रा. डॉ. मॅड बी. व्ही	९८-१०२
२२	समाजशास्त्र आणि पर्यावरण यांचा समाजशास्त्रीय अभ्यास प्रा. डॉ. ज्ञानोबा विठ्ठलराव पडोळे	१०३-१०८
२३	पर्यावरणीय नुकसान : जमीन आणि पाणी डॉ. जे. एम. काकडे	१०९-११४
✓ २४	पृथ्वीवरील प्रदुषणाचे प्रकार व नियंत्रणासाठी केलेले उपाय ✓ प्रा. डॉ. घोलप के. जी.	११५-११८
२५	संत तुकारामांच्या अभंगाचा पर्यावरणीय अभ्यास प्रा. केशव विठ्ठल कोकाटे	११९-१२१

२४. पृथ्वीवरिल प्रदुषणाचे प्रकार व नियंत्रणासाठी केलेले उपाय

प्रा. डॉ. घोलप के. जी.

इतिहास विभाग प्रमुख, शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराढोण, ता. कळंब, जि. उस्मानाबाद.

प्रस्तावना

जागतिक स्तरावर प्रदुषणाची वाढ ही मानवाच्या कृती मुळे झाली आहे. पृथ्वीवरिल प्रत्येक सजीवाला वातावरणात विषारी पदार्थ मिसळल्यामुळे धोका निर्माण झाला आहे. पर्यावरणातील हवा, पाणी, माती अशा घटकांमध्ये दुषीत पदार्थ मिसळल्यामुळे पर्यावरण दुषीत होत चालले आहे. प्राचीन काळापासून हवेतील प्रदुषण आणि मानवी संस्कृती यांचा परस्परंशी संबंध आहे. इ.स. पुर्व काळात मानवाला अग्नीचा शोध लागल्यानंतर म्या मानवाने अग्नीचा वापर सुरू केला. आणि नेमक्या याच वेळेपासून प्रदुषणाला सुरुवात झाली. प्राचिन काळातील गुहाच्या, लेण्याच्या छतावर आढळलेले काजळीचे तर हे प्रदुषणाची साक्ष देतात. मानवाने पुढील काळात धातू वितळण्यास सुरुवात केली आणि त्यामुळे बाहेरिल हवेच्या प्रदुषणात लक्षणीय वाढ झाली. पुढील काळात औद्योगिक विकास, अणुतंत्रज्ञानाचा विकास, रासायनिक उद्योगातील वाढ इ. सारख्या प्रकारामुळे पर्यावरणातील प्रदुषणात लक्षणीय वाढ झाली. मानवाने स्वतःच्या विकासासाठी पर्यावरणाला दुषीत केले खरे पण याचे दुरगामी परिणाम पृथ्वीवरिल संपुष्ट सजीवाला भोगावे लागत आहेत.

पृथ्वीतलावरील सजीवाला निरोगी ठेवायचे असेल तर मानवाने पर्यावरणातील प्रदुषणावर नियंत्रण प्रस्थापित केले पाहिजे त्यावर काही उपाययोजना केली पाहिजे तरच पृथ्वीवरील सजीव जगू शकेल अन्यथा सजीवांचा अंत दूर नाही.

संशोधनाची उद्दिष्टे

१. पृथ्वीवरील रासायनिक प्रदुषणावर प्रकाश टाकणे
२. प्लास्टिक मुळे होणाऱ्या प्रदुषणावर प्रकाश टाकणे
३. मातीतील प्रदुषणावर प्रकाश टाकणे.
४. नैसर्गिक आपत्तीमुळे होणाऱ्या प्रदुषणावर प्रकाश टाकणे.
५. प्रदुषणामुळे पर्यावरणातील होणाऱ्या न्हासावर प्रकाश टाकणे.
६. प्रदुषण नियंत्रणावर प्रकाश टाकणे.

गृहितके

१. रासायनिक प्रदुषणामुळे सजीवाच्या आरोग्यावर परिणाम झाल्याचे दिसून येते.
२. मातीतील प्रदुषणामुळे निघणारे धान्य हे विषारी बनत चालले आहे.
३. नैसर्गिक आपत्तीमुळे मानवीय कुटुंब उध्वस्थ झालेले दिसून येते.

13

Prof. M. A. Jogade

Prof A. R. Gade

Dr. Shivdas Z. shirsath

Convenor

Co-convenor

Principal

9047604881

8744879909

Published: Jan 4, 2020

Vol. 68, No. 5 (2020)

One Day Interdisciplinary National Conference on "Sustainable Development Goals" [SDG's 2020]
<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/issue/view/15>

About Conference:

We are going to organize one day interdisciplinary conference on "Sustainable Development Goals": [SDG's 2020]

In September 2015, United Nations the General Assembly adopted the 2030 Agenda for Sustainable Development that includes 17 Sustainable Development Goals (SDGs). Building on the principle of "leaving no one behind", the new Agenda emphasizes a holistic approach to achieving sustainable development for all. Knowledge of what's has and has not worked for Sustainable Development in past 20 years, Knowledge as well of important change and new challenges that have emerged in the past generation. Only on this basis can we develop a clear vision of sustainable development for the 21st century that vision needs to incorporate and build upon the rich output of various global assessments-including Climate changes, water, energy & Eco system as well as the policy lessons from experience, respond to the evolving nature of the challenges and draw upon the latest research integrating sustainability and development in to a common agenda. its also requirements to recognize and inspire the contribution of all inhabitants of planet earth.

The Prime objective of the Seminar is to create literacy about Sustainable Development Goals (SDGs) among the different sections of society. Also we want to provide a platform to social scientists, Scientists for discussion and exchange of information amongst social scientists, academics, researchers, professionals, administrators, educational leaders, policy makers, industry representatives, NGOs and students. It will also cover latest development, achievements and innovations made in this field.

Recommendations and suggestions of the Seminar would further be followed up by sharing them with statutory bodies and industry regulators & social scientists. This conference aims to provide an interface between social scientists, academics, administrators, industry and NGOs. Sharing information among all stakeholders would not only discussion the importance of the domain but also would create opportunities for working across the discipline and by collaborating. The Seminar is expected to provide some important inputs for an effective public policy for sustainability by balancing between economic goals through using practicable technologies and preserving environment.

Main Theme: "Sustainable Development Goals"

Sub Themes:

1. No Poverty 2 .Zero Hunger
2. Good Health & Well-Being 4. Quality Education
3. Gender Equality 6 .Clean Water & Sanitation
4. Affordable & Clean Energy 8. Decent Work & Economic Growth
5. Industry, Innovation & Infrastructure 10. Reduced Inequalities

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq.Kallam

OUR HERITAGE

ISSN (Online) : 0474-9030 Vol-68, Special Issue-5

Impact Factor (2020) - 6.8

Special Issue on "Sustainable Development Goals"

	आरोग्याचे महत्त्व आणि आवश्यकता		
143	शाश्वत विकासाची ध्येय आणि भारतीय अर्थव्यवस्था	डॉ. ज्ञानेश्वर जिगे	679-682
144	चिरकालीन विकासाचा अर्थ आवश्यकता आणि घटक यांचा चिकित्सक अभ्यास	प्राचार्य डॉ. वनमाला गोंविंदराव गुंडरे	683-685
145	सिंधुकालीन शाश्वत नगररचना व सामाजिक जीवन	प्रा. भोसले राजेसाहेब गंगाधरराव	686-689
146	गुणात्मक शिक्षण : एक समाजशास्त्रीय अभ्यास	प्रा. डॉ. अनिल म्हाळाप्या गाडेकर	690-693
147	महाराष्ट्राच्या शेतीवर हवामान बदलाचे परिणाम	डॉ. प्रा. रंजीता दत्तात्रय जाधव	694-697
148	शाश्वत विकासातील गरिबी निर्मुलनाची संकल्पना	डॉ. कमलकिशोर बा. इंगोले	698-700
149	भारतातील दारिद्र्य - कारणमिमांसा व उपाययोजना	डॉ. रामेश्वर एम. मोरे	701-706
150	शाश्वत विकासासमोरील आव्हाने	प्रा. डॉ. आनंद शिंदे	707-710
151	शाश्वत शहरे आणि समुदाय	डॉ. मिसाळ हनुमंत दामोषर	711-717
152	मोगल काळातील पेढी व्यवहाराचे स्वरूप	डॉ. धोलप कमलाकर गोरख	718-722
153	हवामान बदलाचा भारतीय कृषी क्षेत्रावरील परिणाम	सहा. प्रा. देविदास गोकुळ गवळी, प्रा. डॉ. शिवाजी एस. अंभोरे	723-729
154	लिंगभाव समानता व शाश्वत विकास	प्रा. डॉ. बोरोळे रजनी अनंतराव	730-733
155	शाश्वत विकासाचे ध्येय : भूक निर्मुलनाची बाल कुपोषण निर्मुलनासाठी गरज	डॉ. भगवान सुरेश मनाळ	734-739
156	लिंग समानता आणि भारतीय समाज	प्रा. बळीराम वसंतराव पवार	740-742
157	आदिवासी समाजाचा शैक्षणिक, सामाजिक व आर्थिक विकास	नागनाथ दाजिबा साळुंके	743-746
158	स्त्रीयांच्या उद्धाराचा पहिला उद्घोष-सत्सार	डॉ. अशोक ऊ. घोळवे	747-748
159	मराठवाड्यातील पर्यटन विकास : समस्या आणि उपाय	प्रा. डॉ. सखाराम वाघमारे	749-752
160	न्याय प्रक्रियेत जनहित याचिका : एक अभ्यास	मने परमेश्वर मुक्तीराम	753-755
161	जमीणीचे अवमुल्यन : कारणे आणि उपाय	प्रा. डॉ. चिताडे एन. पी.	756-758
162	शाश्वत विकास: उद्दिष्टे आणि लक्ष्ये	डॉ. शिवाजी पाते	759-762
163	शाश्वत विकास व भारतातील महीला सबलीकरण धोरण	गो वंद द. बावस्कर	763-764
164	शाश्वत विकास आणि पर्यावरण	प्रा. राजाभाऊ बंकटराव भगत	765-768
165	भारतातील अन्नसुरक्षा	प्रा. डॉ. हरी साधू वाघमारे	769-773
166	शाश्वत विकास काळजी गरज	प्रा. डॉ. जाधव मिनाक्षी भास्कर	774-777
167	भारतीय उच्च शिक्षणातील कला शाखेचे शिक्षण दशा व दिशा	डॉ. टी. एस. विडवे.	778-780
168	शाश्वत विकासाची उद्दिष्टे	प्रा. धर्मराज कटके	781-784
169	शाश्वत विकासासाठी दारिद्र्य निर्मुलन	प्रा. डॉ. वाय. बी. चव्हाण.	785-788

OUR HERITAGE

ISSN (Online) : 0474-9030 Vol-68, Special Issue-5

Impact Factor (2020) - 6.8

Special Issue on "Sustainable Development Goals"

मोगल काळातील पेढी व्यवहाराचे स्वरूप

डॉ. घोलप कमलाकर गोरख

इतिहास विभाग प्रमुख

शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराडोण

ता. कळंब. जि. उस्मानाबाद.

संक्षिप्त गोषवारा (Abstract) :

आधुनिक काळात जरी या पेढी व्यवहारात बदल दिसून येत असले तरी, व्यवहार तोच आहे. भारतीय रिझर्व बँकेची स्थापना १९३५ ज्या कायद्याद्वारे झाली. या रिझर्व बँकेद्वारेच आधुनिक काळात पेढी व्यवहार पाहिले जावू लागले. या रिझर्व बँकेला शासनाची परवानगी घेणे गरजेचे होते. तर, पेढी व्यवहार चालवणा-यांना रिझर्व बँकेची परवानगी घेणे गरजेचे होते. अशा पध्दतीत रिझर्व बँकेची पेढी व्यवहारावर मजबुत पकड निर्माण झाली आहे. संपूर्ण देशाभरातच या रिझर्व बँकेद्वारे पेढी व्यवहार चालतात. प्रत्येक देशाची वेगळी रिझर्व बँक अस्तित्वात आहे. शासकीय चलन, मुद्रण हक्क, दोन रुपयाच्या नोटाचे हक्क रिझर्व बँकेला असते. तर एक रुपयाचे चलन मुद्रण शासन करते. अशा प्रकारे शासनाला चलन मुद्रण करतांना रिझर्व बँकेजवळ मुद्रणाएवढेच तारण ठेवणे गरजेचे असते.

Keyword: पेढी व्यवहार

➤ प्रस्तावना:-

वर्तमानकाळात जागतिक स्तरावर अर्थव्यवस्थेच्या अभ्यासाअंती आपणाला जागतिक व्यापारी संकूल स्थापन झालेले दिसतात. परंतु मोगल काळात आजच्यासारखी लोकशाही अस्तित्वात नव्हती. तत्कालीन काळात राजेशाही अस्तित्वात होती. प्रस्तुत शोध निबंधात मोगल काळातील अर्थव्यवस्थेचा अभ्यास केलेला आहे. मध्ययुगीन काळात इतर काही राजेशाहया अस्तित्वात होत्या. त्या सर्व सत्तेचे स्वतंत्र असे चलन तयार झालेले होते. त्यामुळे अर्थव्यवस्थेचा अभ्यास करणे याठिकाणी जरा अवघड कार्य ठरते. मोगल सत्ता बाबराने स्थापन केली. सन १५२६ मध्ये इब्रहिमखान लोदीचा पराभव करून बाबराने मोगल सत्तेचा पाया घातला. याठिकाणी एक गोष्ट नमुद करावी लागेल. ती म्हणजे सत्ता बदलली परंतु समाजव्यवस्था, धार्मिक व आर्थिक स्थिती बदलली नाही. प्रत्येकाचे आर्थिक व्यवहार पुढे चालूच राहिले. एवढे मात्र खरे की, मोगलांनी ज्यावेळेस भारतात सत्ता स्थापन केली त्यावेळेस अंतर्गत व विदेशाशी चालणारा व्यापार व उद्योगधंदे भरभराटीस आणले. या वाढत्या व्यापारामुळे एका पध्दतीच्या नाण्याचे दूस-या पध्दतीच्या नाण्यात रूपांतर करण्याची गरज व कर्जपुरवठा करू शकणा-या संस्थांच्या निर्मातीसाठी भासनारी गरज यामुळे देशाच्या अंतर्गत भागातील पेढीवाले म्हणजेच सावकार व पेढीव्यवहार करणा-या संस्था यांची सेवा आवश्यक वाटू लागली. या गरजेपोटीच याठिकाणी अनेक पेढी व्यवहार करणा-या पेढया निर्माण झाल्या. त्यामुळे मोगल काळात याठिकाणच्या व्यापारास चालना मिळाली.

➤ संशोधनाची उद्दिष्ट्ये:-

१. मोगल कालीन विविध शासकांच्या पेढी व्यवहारावर प्रकाश टाकणे.
२. पेढी व्यवहाराच्या संदर्भात युरोपीयन तज्ञांचे विचार स्पष्ट करणे.
३. पेढी व्यवहार करणा-या घारण्याचा अभ्यास करणे.
४. हुंडी प्रकारावर प्रकाश टाकणे.
५. खेडेगावातील पेढी व्यवहाराचा अभ्यास करणे.

18

Published: Jan 4, 2020

Prof A. R. Gade

Dr. Shivdas Z. shirsath

Co-convener

Principal

8744879909

Vol. 68, No. 5 (2020)

One Day Interdisciplinary National Conference on "Sustainable Development Goals" [SDG's 2020]
<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/issue/view/15>

About Conference:

We are going to organize one day interdisciplinary conference on "Sustainable Development Goals": [SDG's 2020]

In September 2015, United Nations the General Assembly adopted the 2030 Agenda for Sustainable Development that includes 17 Sustainable Development Goals (SDGs). Building on the principle of "leaving no one behind", the new Agenda emphasizes a holistic approach to achieving sustainable development for all. Knowledge of what's has and has not worked for Sustainable Development in past 20 years, Knowledge as well of important change and new challenges that have emerged in the past generation. Only on this basis can we develop a clear vision of sustainable development for the 21st century that vision needs to incorporate and build upon the rich output of various global assessments-including Climate changes, water, energy & Eco system as well as the policy lessons from experience, respond to the evolving nature of the challenges and draw upon the latest research integrating sustainability and development in to a common agenda. its also requirements to recognize and inspire the contribution of all inhabitants of planet earth.

The Prime objective of the Seminar is to create literacy about Sustainable Development Goals (SDGs) among the different sections of society. Also we want to provide a platform to social scientists, Scientists for discussion and exchange of information amongst social scientists, academics, researchers, professionals, administrators, educational leaders, policy makers, industry representatives, NGOs and students. It will also cover latest development, achievements and innovations made in this field.

Recommendations and suggestions of the Seminar would further be followed up by sharing them with statutory bodies and industry regulators & social scientists. This conference aims to provide an interface between social scientists, academics, administrators, industry and NGOs. Sharing information among all stakeholders would not only discussion the importance of the domain but also would create opportunities for working across the discipline and by collaborating. The Seminar is expected to provide some important inputs for an effective public policy for sustainability by balancing between economic goals through using practicable technologies and preserving environment.

Main Theme: "Sustainable Development Goals"**Sub Themes:**

1. No Poverty 2 .Zero Hunger
2. Good Health & Well-Being 4. Quality Education
3. Gender Equality 6 .Clean Water & Sanitation
4. Affordable & Clean Energy 8. Decent Work & Economic Growth
5. Industry, Innovation & Infrastructure 10. Reduced Inequalities

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq.Kallam

शाश्वत शेती विकासामध्ये जलव्यवस्थापनाची आवश्यकता (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8268>)

डॉ. एस. एस. देवनालकर

919-921
PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8268/7839>)

शाश्वत विकास आणि लिंग समानता (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8269>)

दक्षित एस. डी.

922-924
PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8269/7840>)

भारतातील स्त्री-पुरुष गणोत्तर - एक अभ्यास (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8270>)

925-930

डॉ. सुरेश वसंतराव खोंड

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8270/7841>)

लोकसहभागानून शाश्वत विकास: विशेष संदर्भ- पाँचगाँव, ता. गोंडपिरीए जि. चंद्रपुर
(<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8271>)

931-936

डॉ. शैलजा भारतराव बरूरे

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8271/7842>)

भारतीय समाजातील लिंग समानता (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8272>)

937-940

डॉ. उमराव विठलराव कावळे

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8272/7843>)

भारतीय शिक्षणातील लिंगभेदाची समस्या (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8273>)

941-943

डॉ. एस. व्ही. पाटील

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8273/7844>)

शाश्वत विकास आणि समाजासमोरील आव्हाने (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8274>)

944-948

गजानन भिकाजी फुलसावंगे

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8274/7845>)

सर्वज्ञ श्री चक्रधर स्वामींचे लिंग समानता विषयक विचार (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8275>)

949-950

पुजदेकर हिरामण सारंग

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8275/7846>)

लिंग असमानता आणि स्त्री सुधारणा (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8276>)

951-954

इंगळे के.एम

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8276/7847>)

जागतिक हवामान बदल: कारण व परिणाम (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8277>)

955-958

कदम अरविंद वसंतराव

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8277/7848>)

Home (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/index>)

/ Archives (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/issue/archive>)

/ Vol. 68 No. 5 (2020): One Day Interdisciplinary National Conference on "Sustainable Development Goals" [SDG's 2020]

(<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/issue/view/15>)

/ Articles

Section Articles

भारतातील स्त्री-पुरुष गणोत्तर - एक अभ्यास

✎ डॉ. सुरेश वसंतराव खोंड

Download

PDF (<https://archives.ourheritagejournal.com/index.php/oh/article/view/8270/7841>)

Abstract

भारतीय संस्कृतीमध्ये स्त्रीयांना महत्वाचे स्थान आहे. तरीदेखील भारतात पुरुशांच्या तुलनेत स्त्रीयांचे प्रमाण कमी आहे. याचे कारण म्हणजे पुरुशप्रधानतेचा पगडा भारतीय समाजावर आहे. तसेच मुलगी हे परक्याचे धन असते. तीच्या शिक्षणावर खर्च केला तरी तीच्या उत्पन्नाचा आपल्याला काही फायदा होत नाही अशी समाजाची समजूत आहे. तसेच मुलगा म्हणजे वंशाचा दिवा असतो. त्याच्या हाताने आपला अंत्यवीधी झाला तर, आपल्याला मोक्षप्राप्ती होते अशी अमाजाची आहे. तसेच स्त्री ही पुरुशांपेक्षा दुबळी असते अशी धारना आहे म्हणून भारतात पुरुशांच्या तुलनेत स्त्रीयांचे प्रमाण कमी आहे.

Our Heritage Journal (ISSN 0474-9030) has been Discontinued as per UGC notification from Feb 2020

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

2017-18
26

Handwritten signature or initials.

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal
(Journal No. 40776)

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

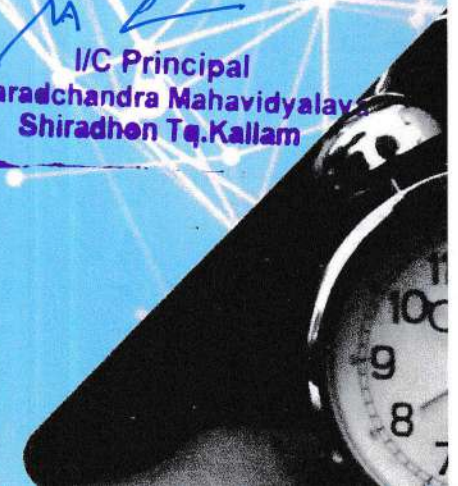
AJANTA

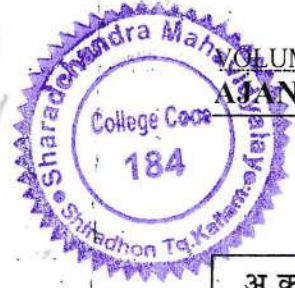
Volume - IX, Issue - II,
April - June - 2020
Marathi Part - II

Impact Factor / Indexing
2019 - 6.399
www.sjifactor.com

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Ajanta Prakashan

CONTENTS OF MARATHI PART - II

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१	कोविड-१९ च्या परीणामामुळे पर्यावरणी बदलाचा एक दृष्टीक्षेप प्रा. बालाजी गणपत आडे	१-५
२	पर्यावरण प्रदूषणाचा मानवी समाजावर होणारे परीणाम : एक चिकीत्सक अभ्यास डॉ. भुरके नागोराव संभाजी	६-१०
३	पर्यावरणीय नैतिकता आणि मानव प्रा. डॉ. प्रभाकर रामलिंग किर्तनकार	११-१२
४	पर्यावरणपुरक विपणनाचा प्रभाव प्रा. राजेश एस. डोंगरे	१३-१६
५	शिवाजी महाराजांचे शेतीविषयक आपत्ती व्यवस्थापन डॉ. एस. यु. गावंडे	१७-२२
६	विकेंद्रीत शासन आणि लोकशाही : महात्मा गांधीच्या विचाराचे औचित्य डॉ. संतोष भिवसन काकडे	२३-२८
७	महाराष्ट्रातील शेतकरी आत्महत्या कारणे व उपायोजना डॉ. सुरेश वसंतराव खोंड	२९-३४
८	विपणनाचा जागतिक दृष्टीकोन - एक लाभतंत्र प्रा. विनोद एम. भडवाईक	३५-३८
९	कोरोनाचा नैसर्गिक व सांस्कृतिक घटकावर झालेला परिणाम डॉ. सिंधू परसराम खंदारे	३९-४३
१०	पर्यावरण शिक्षणात शिक्षण प्रशिक्षण महाविद्यालयाची महत्वपूर्ण भूमिका प्रा. डॉ. कमलेश नारायणलाल गुप्ता	४४-४६
११	भारतातील ग्रामीण विकास विकासाच्या समस्या : एक समाजशास्त्रीय अभ्यास प्रा. डॉ. अनिल म्हाळाप्या गाडेकर	४७-५१
१२	शाश्वत विकास ध्येये आणि भारत डॉ. कदम अरविंद वसंतराव	५२-५७
१३	पर्यावरण जनजागृतीची गरज प्रा. देवमन श्रीकृष्ण उंबरकर	५८-६४

७. महाराष्ट्रातील शेतकरी आत्महत्या कारणे व उपायोजना

डॉ. सुरेश वसंतराव खोंड

अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख, शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराढोण, ता. कळंब, जि. उस्मानाबाद.

प्रस्तावना

शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या ही कमी अधिक प्रमाणात जागतिक पातळीवर चालणारी प्रक्रिया आहे. तशी ती भारतातही आहे. फरक एवढाच की भारतातील आत्महत्येची कारणे वेगळी आहेत, आणि विदेशात ती वेगळी आहेत. विदेशात प्रामुख्याने मानसिक आणि सामाजिक कारणामुळे शेतकरी आत्महत्या करतात. भारतात मात्र प्रामुख्याने आर्थिक कारणामुळे म्हणजेच कर्जबाजारीपणामुळे जास्तीतजास्त शेतकरी आत्महत्या करतात. मग ते कर्ज बँकेचे असो अथवा खाजगी असो. कारण शेतकऱ्यांना बँकांमार्फत केला जाणारा कर्जपुरवठा हा कमी प्रमाणात आहे. त्यामुळे नावीलाजाने शेतकऱ्यांना खाजगी सावकाराकडे जावेच लागते. आणि हा शेतकरी कर्जाच्या जाळ्यात आपोआपच अडकला जातो. यबरोबरच नापिकी, लागवडीचा खर्च न झेपणे या कारणामुळेही भारतात शेतकरी आत्महत्या करत आहेत. खाजगी कर्जामुळे शेतकऱ्यांना आपला माल विकण्यापूर्वीच, घेतलेले कर्ज चुकते करण्याची तजवीज करावी लागते. शेतमालाल योग्य भाव येण्याअगोदरच मिळेल त्या किंमतीला आपला शेतमाल विकून घेतलेले कर्ज चुकते करावे लागते. आणि नंतर आपली दैनंदिनी भागविण्यासाठी पून्हा सावकाराचे कर्ज काढावे लागते. म्हणूनच एक म्हण आहे. "शेतकरी जन्मतो कर्जात, वाढतो कर्जात आणि मरतो देखील कर्जातच" याचाच अर्थ शेतकऱ्यांचे कर्ज हे पिढ्यान् पिढ्या चालत असते. त्यामुळेच शेवटी कंटाळून शेतकरी आत्महत्येचे पाऊल उचलतात.

संशोधनाची उद्दिष्टे

१. महाराष्ट्रातील शेतकरी आत्महत्येचा अभ्यास करणे.
२. महाराष्ट्रातील शेतकरी आत्महत्येच्या कारणांचा मागोवा घेणे.
३. महाराष्ट्रातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या कमी करण्यासाठी उपाययोजना सुचवणे.

संशोधन पध्दती

प्रस्तुत शोध निबंधासाठी उपलब्ध असलेल्या द्वितीयक साधनसामग्रीचा आधार घेण्यात आलेला आहे. यामध्ये ग्रंथ, पुस्तके, मासिके, पाक्षिके, वर्तमानपत्रे, तसेच इंटरनेटवरील माहितीचा आधार घेण्यात आलेला आहे.

गृहितकृत्ये

१. महाराष्ट्रात शेतकरी आत्महत्येचे सर्वाधिक प्रमाण आहे.
२. केंद्रशासीत प्रदेशात शेतकरी आत्महत्येचे प्रमाण अत्यल्प आहे.
३. शेतकरी आत्महत्येचे कर्जबाजारीपणा हे एक प्रमुख कारण आहे.

I/C Principal
Shardchandra Mahavidyalaya

RNI MAHIMAR

36829-2010

ISSN- 2229-4929

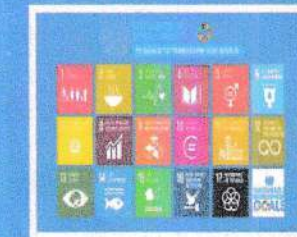
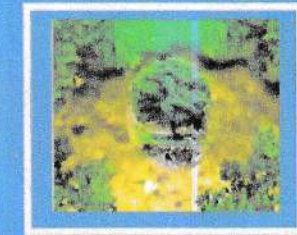
Peer Reviewed

Akshar Wangmay

International Research Journal
UGC-CARE LISTED

Special Issue - III
Multidisciplinary Perspectives on Health, Society,
Environment & Sustainable Development

December 2020

Chief Editor : Dr. Nanasahab Suryawanshi

Executive Editor : Prof. Manoj S. Kamat

Principal,
DPM's Shree Mallikarjun & Shri. Chetan Manju
Desai College, Canacona-Goa

Co-Editor : Prof. F. M. Nadaf

Address
'Pranav', Rukmenagar,
Thodga Road, Ahmadpur, Dist- Latur 413515 (MS)

IC Principal

Shiradchandra Mahavidyalaya

20	A Study of Temporal Changes in Agriculture in Junnar Tahsil.	Mr. Ashok Jayavanta Dushing	63-65
21	Gurukul - A Restoration of Heydays	Kedara Gouri Avula, Malathi Devi Parne	66-68
22	Plant Biodiversity and Ecocultural Assessments of Sacred Groves in Canacona Taluka	Mr. Vishal Advaiakar	69-71
23	A Geographical Analysis of Crop Diversification in Lower Sina Basin	Dr. Arjun H. Nanawre, Sou. Patil S. S. & Amar wakde	72-75
24	A Geographical Analysis on Latur District Drinking Water and watershed Management	Dr. Shinde Sunita, Mr. Fajage Dnyaneshwar	76-79
25	Impact of Corona Pandemic on Aurangabad Tourism Industry	Prof. Dr. Sandeep R. Pathrikar	80-81
26	Schedule Tribe Population in Upstream & Downstream Villages of Isapur Dam: Maharashtra	Dr Jayendra C. Wasnik	82-85
27	Location Quotient (Concentration Index) of Banjara Population in Akola District (Maharashtra State)	Dr. Anita J. Chavan	86-89
28	Anthropometric Status Indicator of Women's Health of A Newly Developed Ward of Bankura Municipality, Bankura, West Bengal, India	Somnath Mukherjee	90-92
29	Sustainable Development and Inclusive Growth in India	Dr. Khond Suresh Vasantrao	93-95
30	Public Library Services in Rural Area	Mr. Bhise Rajaram Ramkrishna	96-98
31	Role of women Empowerment in India	Mr. Sayyed Rabbani Rashid	99-101
32	Agro-Based Industries – Issues and Problems	Dr. Janardhana Rao Nidamalluri, Pasala Vidyasagar	102-104
33	Assessment of Primary Health Center Services: A Case Study of Tribal Area of Akole Tahsil, Ahmednagar District (MS)	Sandip N. Deshmukh, Ravindra G. Jaybhaye	105-109
34	The Geographical Study of Air Pollution and Air Quality of Thane District	Mahajan Dipak Hilal, Dr. Suresh J. Phule	110-112
35	Green HRM – A Road towards Sustainable Development	Dr. Naina Salve Kurne, Kshitija Govekar	113-116
36	महिला सबलीकरणत माध्यमांची भूमिकाचा तुलनात्मक अभ्यास.	स्नेहा साहेबराव राठोड, डॉ. सुंदर राजदीप	117-118
37	अध्यापक शिक्षा का बी.एड. छात्र अध्यापकों पर होनेवाले प्रभावशीलता का अध्ययन	डॉ. कविता साळुंके सचिन अशोक पोरे	119-120
38	विशेष शाळेतील शिक्षकेतर कर्मचारी व दिव्यांग मुलांचे पालक - संप्रेषण अभ्यास	राहुल दलितराव ढेरे, डॉ. संजीवनी राजेश महाले	121-123
39	समावेशित शिक्षणात शिक्षकांना येणाऱ्या अडचणींचा अभ्यास	विद्यादेवी भिला बागुल, डॉ. संजीवनी राजेश महाले	124-126
40	वैदर्भीय लोककला अविष्कार: 'लपक'	डॉ. धनंजय होनमाने	127-129
41	बिहारमधील प्रमुख प्रादेशिक पक्ष : जनता दलातील फुटीचे वारस	शरद बाबुराव सोनवणे	130-131

Sustainable Development and Inclusive Growth in India

Dr. Khond Suresh Vasantao

Head of Economics Department, Sharadchandra Mahavidyalaya, Shiradhon, Tq-Kallam Dist-
Osmsnabad.

Abstract:-

India has to set itself an ambitious growth rate target of 10% to adequately meet the requirements for sustainable and inclusive growth of her 1.29 billion people. Estimates for India's GDP growth average around 7.5% which is an essential base growth rate to pursue the goals and priorities for the country's development. India's steady growth also offers a spark for supporting global growth. Its success is therefore in the interests of other countries in the region and beyond. Significant challenges for sustainable and inclusive economic and social development continue to persist within India, such as the fiscal deficit, slowing private sector investment and industrial credit and decelerating capital goods imports. Low carbon green growth, infrastructure development and entrepreneurship through national and international collaborations provide valuable opportunities for sustainable growth. India's young and rapidly growing working age population also presents both an opportunity and a challenge, depending on how effectively it can be harnessed.

Introduction:-

Inclusive growth is a concept that advances equitable opportunities for economic participants during economic growth with benefits incurred by every section of society. The concept expands upon traditional economic growth models to include focus on the equity of health, human capital, environmental quality, social protection and food security. The definition of inclusive growth implies direct links between the macroeconomic and microeconomic determinants of the economy and economic growth. The microeconomic dimension capture the importance of structural transformation for economic diversification and competition while the macro dimension reforms to changes in economic aggregates such as the country's gross national product (GNP) of gross domestic product (GDP) total factor productivity and aggregate factor inputs. Inclusion is one of the most important words spoken with regard to diversity. But the most frequent spoken words among them could be inclusive growth inclusive growth basically means making sure everyone is included in growth regardless of their economic class, gender, sex, disability and religion Inclusive growth approach takes on long term perspective and the focus is on productive employment rather than merely direct income redistribution as a means of increasing income for excluded groups. Thus inclusive growth approach took a long term perspective of development. According to World Bank, the growth said to be inclusive when the growth to be sustainable in long run and it should be broad based across the sector and inclusive of large part of countries labour force. Inclusiveness should understand in the sense and focusing on equality of opportunity in terms access to markets, resources and unbiased regulatory environment for business and individual.

Objectives of the Study:-

1. To study the concept of inclusive growth for sustainable development.
2. To study the Need of sustainable development and inclusive growth in India.
3. To study the Challenges of Sustainable Development and Inclusive Growth in India.
4. To study the Current position of Sustainable Development and Inclusive growth in India.

Concept of Inclusive Growth for Sustainable Development:-

Inclusive growth is a concept which advances economic opportunities for economic participants during the process of economic growth with the benefits reaped by all sections of society. Further, inclusive growth implies links between the macroeconomics and microeconomic determinations of the economy and economic growth. Microeconomic dimensions emphasize the structural transformation and dimension, while macroeconomic dimensions refer to changes in economic aggregation such as Gross Domestic Product (GDP) and Gross Net Product (GNP) Inclusive growth means making sure that everyone is included in growth, irrespective of their economic class, gender, sex, disability or religion. It takes a long term perspective for development. Sustainable economic development requires inclusive growth. The concept gained importance when it was realized that the fruits of development are not equitably distributed. The same trend is observed at the international level, where there is concern about inequalities and exclusion.

Challenges Before Sustainable And Inclusive Growth Strategies in India:-

RNI MAHMAR

36829-2010

ISSN- 2229-4929

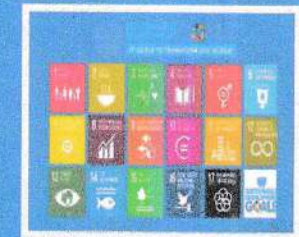
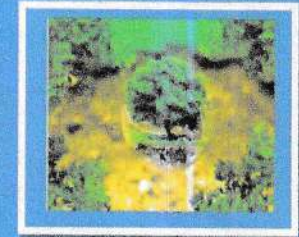
Peer Reviewed

Akshar Wangmay

International Research Journal
UGC-CARE LISTED

Special Issue - IV
Multidisciplinary Perspectives on Health, Society,
Environment & Sustainable Development

December 2020

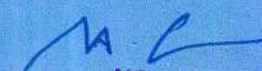
Chief Editor : Dr. Nanasahab Suryawanshi

Executive Editor : Prof. Manoj S. Kamat

Principal,
DPM's Shree Mallikarjun & Shri. Chetan Manju
Desai College, Canacona-Goa

Co-Editor : Prof. F. M. Nadaf

Address
'Pranav', Rukmenagar,
Thodga Road, Ahmadpur, Dist- Latur 413515 (MS)

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya

24	Analysis of Welfare Measure Schemes of Girl Children in Karnataka. Raviraj. H. Nagara, Dr. Subashchandra. Natikar	87-88
25	Analysis of National Health Policies in India Praveenkumar Sansuddi	89-90
26	Physical Activity Profile Of Selected Population During Covid 19 Pandemic Outbreak: An Online And Cross Sectional Survey Prof. Jils Varghese	91-93
27	A Geographical Study of Female Migrant Domestic Workers in Margao-Goa Vijaya Nemikal, Dr. Prabir Kumar Rath	94-97
28	Globalization and Its Impact on Environment in India Ms. Priyanka K and S.T. Bagalkoti	98-102
29	Educational Facilities. In Karad Taluka Dist Satara (MH). Shri. S. J. Sakat, Prof. Dr. S. B. Zodage	103-107
30	Agriculture Distress due to Climate Change: A Special Reference to Karnataka Ramesh S. Kampli & S.T. Bagalkoti	108-111
31	Trends of Urban population in Beed District- A Geographical Analysis Dr. S. B. Ashture, Dr. V. C. Dande	112-114
32	CRZ Regulations, Environmental Protection And Its Impact On Tourism Of Goa Ms. Lisha A. Fernandes, Dr. Pravina Kerkar & Ms. Siddhi Gaonkar	115-119
33	COVID 19 and Bioinformatics: Mini Review Nisha V. Kevat, Anup S. Deshpande, Nissar Reshi	120-122
34	Sectoral Impact on IPO Underpricing: An Empirical Study of the Indian Markets. Kedar Mukund Phadke, Dr Manoj S Kamat	123-125
35	Impact of COVID-19 on Indian Tourism industry Dr. Dilip Akaram Gade	126-128
36	Body Mass Index Changes due to Covid 19 Lockdown related inactivity, and its implication on Health Mr. Savio Agnelo Leitao	129-131
37	Agro Tourism: For Sustainable Agricultural Development in Canacona Taluka. Dr. Sucheta Y. Naik, Ms. Anisha Sawant Dessai	132-136
38	Environmental Migrants and Humanitarian Crisis: A Study of Afghan and Tibetan Refugees in India Dr Badruddin	137-140
39	Analysis of Relationship between Financial Variables of Indian Banking Sector Mrs. Reshma Prabhu Verlekar, Dr. Manoj S. Kamat	141-145
40	Climatic Disasters and Displacement of People in India Anand Velip	146-148
41	Prospects of Commercial Horticulture in North Goa Prior to 2011- A Geographical perspective Dr. Dadapir. M. Jakati, Dr. B K Haravi	149-154
42	Evolution of Panaji City: A Geographical Study Dr. B K Haravi, Dr. Dadapir. M. Jakati	155-159
43	महिला सबलीकरणात माध्यमांची भूमिका स्नेहा साहेबराव राठोड डॉ. सुंदर राजदीप	160-162
44	लोकशाहिर अण्णाभाऊंची वगनाटये : एक दृष्टीक्षेप डॉ. धनंजय होनमाने	163-165
45	उस्मानाबाद जिल्हयातील सोयाबीन पीक केंद्रीकरण : एक भौगोलिक अभ्यास (इ.स. १९९१ ते २०११) प्रा. डॉ. शिरमाळे महेबुबपाशा बाबूमीयाँ	166-168
46	कोव्हिड-१९ चा पर्यावरणावर झालेला परिणाम डॉ. सुनिता पांडुरंग सूर्यवंश	169-170
47	शाश्वत विकासासाठी जीवन कौशल्ये शिक्षण डॉ. सोनुने एम. एस.	171-173

उस्मानाबाद जिल्हयातील सोयाबीन पीक केंद्रीकरण : एक भौगोलिक अभ्यास (इ.स. १९९१ ते २०११)

प्रा. डॉ. शिरमाळे महेबुबपाशा बांबूमयी

साहय्यक प्राध्यापक, भूगोल विभाग, शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराढोण, ता.कळंब जि. उस्मानाबाद

प्रस्तावना (Introduction):-

कृषी हा मानवाचा सर्वात जुन्या व्यवसायापैकी एक महत्वाचा व्यवसाय आहे. सामान्यपणे पिकांची लागवड करणे आणि प्रण्यांची जोपासना करणे म्हणजे कृषी समजले जाते. प्राचिन काळात मानव प्राथमीक अवस्थेत असताना शिकार व मासेमारी करून उधरनिर्वाह करित होता. शिकारीच्या अवस्थेत मानवाचे जीवन भटके व अस्थायी स्वरूपाचे होते. या भटक्या स्वरूपात जीवन जगत असताना मानवाने पशुपालनाबरोबरच कृषीचा शोध लागला आदिमानवापासून कृषी संस्कृती उदयास आली. मानवाच्या ज्ञानाच्या कुशलतेनुसार कृषी विकास होत गेला.

आधुनिक काळात कृषीतील विविध पिकांमध्ये सोयाबीन पिकाला महत्वाचे स्थान आहे. कारण आज सोयाबीन पिकांचे क्षेत्र व उत्पादनात मोठ्या प्रमाणात वाढ झालेली आहे. पीक केंद्रीकरणाच्या माध्यमातून सोयाबीन कृषी प्रादेशिकीकरणाचा अभ्यास काळानुसार व अभिक्षेत्रानुसार करण्यात आलेला आहे.

बीजसंज्ञा (Keywords):-

सोयाबीन पीक केंद्रीकरण, स्थल व कालपरत्वे बदल.

अभ्यास क्षेत्र (Study Region):-

प्रस्तुत शोधनिबंधासाठी उस्मानाबाद जिल्हयाची निवड केलेली आहे. उस्मानाबाद मराठवाडयातील नेत्रत्येकडील जिल्हा असून त्याचा अक्षवृत्तीय विस्तार १७°३५' उत्तर अक्षवृत्त ते १८°४०' उत्तर अक्षवृत्ताच्या दरम्यान आणि रेखावृत्तीय विस्तार ७५°१६' पूर्ण रेखावृत्त ७६°४०' पूर्व रेखावृत्ताच्या दरम्यान आहे. उस्मानाबाद जिल्हयाचे क्षेत्रफळ ७५१२.४ चौ.कि.मी. असून महाराष्ट्र राज्याच्या ३.२१ टक्के क्षेत्र या जिल्हयाचे आहे. जिल्हयात उस्मानाबाद कळंब, उमरगा, तुळजापूर, परांडा, भूम, लोहारा व वाशी या आठ तालुक्यांचा समावेश होतो.

गृहितके (Hypothesis) :-

१. सोयाबीन पीक केंद्रीकरणात घनतेत वाढ होत आहे.
२. सोयाबीन पिकाचा परिणाम इतर पिकांवर होत आहे.

उद्दिष्ट (Objective) :-

१. उस्मानाबाद जिल्हयातील सोयाबीन पीक केंद्रीकरणाचा स्थलकालपरत्वे अभ्यास करणे.

माहितीस्त्रोत (Database) :-

सदरील शोधनिबंध प्राथमिक द्वितीयक स्वरूपाच्या आकडेवारी वर आधारलेला आहे. उस्मानाबाद जिल्हयातील सोयाबीन पीक केंद्रीकरणाचा अभ्यास करताना इ.स. १९९१ ते २०११ या कालावधीचा विचार करून सदर अभ्यासासाठी जिल्हा सामाजिक व आर्थिकसमालोचन, उस्मानाबाद जिल्हा, कृषी अधिकारी अहवाल, कृषीसहसंचालक कार्यातील अहवाल, जिल्हा सारखीकीय विभागातील अहवाल, मुलाखत, प्रश्नावली तंत्राचा उपयोग करून माहितीसंकलीत केली आहे.

अभ्यास पध्दती (Methodology) :-

प्रस्तुत अभ्यासासाठी सांख्यिकीय व नकाशाशास्त्रीय पध्दतीचा वापर केला आहे उस्मानाबाद जिल्हयातील सोयाबीन पीक केंद्रीकरण निर्देशांक काढण्यासाठी भाटीया यांच्या १९६५ मध्ये मांडलेल्या 'Location Quotient Method' चा वापर करण्यात आला आहे.

$$\text{सूत्र:- } \text{Index for determining concentration of crop 'a'} = \frac{\text{Area of crop 'a' in the component areal unit}}{\text{Area of all crops in the component areal unit}} \div \frac{\text{Area of crop 'a' in the entire region}}{\text{Area of all crops in the entire region}}$$

विषय विवेचन (Discussion):-

पीक केंद्रीकरण (Crop Concentration):-

पीक केंद्रीकरण म्हणजे एकाग्रता किंवा केंद्रीकरण होय. पण येथे याचा विचार पिकाच्या संदर्भात करावयाचा असल्याने पिकांची क्षेत्रानुसार असलेली घनता असा त्याचा अर्थ होतो. "Crop concentration means areal density of individual crop" म्हणजेच विशिष्ट पिकाची क्षेत्रीय घनता म्हणजेच पीक केंद्रीकरण होय.

"Crop concentration means that different crops livestock for agricultural enterprises lived together by super in position reveal areas where in the regional concentration do not overlap". - Jasbir Singh

RNI MAHIMAR

36829-2010

ISSN- 2229-4929

Peer Reviewed

Akshar Wangmay

International Research Journal
UGC-CARE LISTED

Special Issue - I
Interdisciplinary View on Socio-Economic, Educational,
Management, Environmental, Research, Language and
Sustainable Development in Covid-19 Pandemic Situation

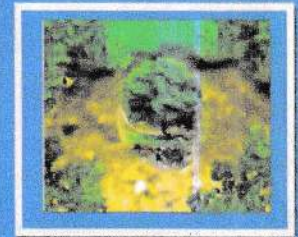
January 2021

Chief Editor : Dr. Nanasaheb Suryawanshi

Executive Editor : Prof. Kartik R. Patil

Principal,
Rashtrasant Tukdoji College, Chimur
Ta-Chimur, Dist-Chandrapur (Maharashtra)

Co-Editor : P. M. Rajurwade

Address
'Pranav', Rukmenagar,
Thodga Road, Ahmadpur, Dist- Latur 413515 (MS)

I/C Principal

Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tal. Kallam

47	दलित साहित्य आणि दलितांची चळवळ	प्रा. बादलशाहा डोमाजी चव्हाण	152-153
48	अंगभवांच्या नामांतराचा मुद्दा: महानगरपालिका निवडणुकीपुर्वीचे राजकारण	शरद बाबुराव सोनवणे	154-157
49	Covid 19 उद्याची जाणीव...	Dr. Gait Machav/Hari	158-159
50	"स्वयं सहायता समूह योजना की हितग्राही बरेला उपजनजातीय महिलाओं की सामाजिक एवं आर्थिक स्थिति का अध्ययन" (म.प्र. के बड़वांनी जिले की पानसेमल, निवाली एवं सेन्धवा तहसील के विशेष सन्दर्भ में)	मोसम्बी सेनानी	160-162
51	कोविड 19 का शहरी जीवन पर पडा प्रभाव	प्रा. डॉ. दळवे सुर्यकांत माधवराव	163-164
52	कोविड -१९ मुळे भारतासमोर निर्माण झालेली आव्हाने	प्रा. डॉ. विक्रमराव नारायणराव पाटील	165-168
53	एकलव्य रेसिडेंशिअल स्कूलमध्ये विद्यार्थ्यांना पुरविण्यात येणार्या सोईसुविधा	रंगशाम संबाजीमोडक	169-171
54	कोरोना काळातील विविध क्षेत्राचे बदलते रूप	प्रा सतीश एस. कर्णासे	172-174

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

कोविड 19 का शहरी जीवन पर पडा प्रभाव

प्रा. डॉ. दलवे सुर्यकांत माधवराव

हिंदी विभाग, शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराढोण, ता.कळंब जि.उस्मानाबाद

प्रस्तावना :-

इस समय हमारा देश कोरोना व्हायरस के खत्रे से संघर्ष कर रहा है। कोरोना वायरस के चपेट में सबसे ज्यादा शहरी क्षेत्र आ गया है। कोरोना की सुरुवात तो चीन में हुई। फिर भी आंतरराष्ट्रीय प्रवासी यात्रियों के कारण उसका असर हमारे देश पर भी हुआ। हमारे देश में लॉकडाउन के कारण महानगरों की सभी गतिविधिया पूरी तरह से थम गई है। जिसके कारण आम आदमी बेकार हो गये घर में रहे तो कितने दिन रहे, घर में रहकर क्या खाये पिये खानेपिने की समस्या से छुटकारा पाने के लिए और कोरोना वायरस के संक्रमण से बचने के लिए, पागलों की तरह रेल, बस जो भी यातायात के साधन मिले सभी पर टूट पडने लगे, यह तस्वीर हमने मीडिया के द्वारा आँखों से देखी है।

महानगर में रहने वाले लोग किसी भी तरह से अपने गाँव लौट जाना चाहते हैं। सभी लोग आपने अपने गाँव लौट रहे हैं। महानगरों से आनेवाले यात्रियों की वजहसे गाँव की जनसंख्या बढ़ने लगी है। शहरों से ज्यादा अपने गाँव में ही सब लोग सुरक्षित महसूस कर रहे हैं। लेकिन शहरों से गाँव में आये हुए लोगों के कारण गाँव में कोरोना व्हायरस का संक्रमण बढ़ने के मामले अब सामने आने लगे हैं। लोगों से हरा भरा रहनेवाले शहर के रास्ते अब वीरान होने लगे हैं। सभी व्यापारिक गतिविधिया रूक जाने के कारण शहरों के लोगों को भी अनेक समस्याओं का सामना करना पडा है। शहरी क्षेत्रों का व्यापार एवं व्यवसाय के रूक जाने के कारण संपूर्ण भारतीय एवं जागतिक आर्थिक विकास को बहुत बडा झटका लगा है। जो शहरी अर्थव्यवस्था और शहरी जीवन को बडे पैमाने पर प्रभावित कर दिया है। छोटी बडी कंपनियाँ बंद हो जाने के कारण बेकारी का भस्मासुर चारों ओर देखने को मिल रहा है। बेकारी कि इस चपेट ने अमीर और गरीब दोनों को बडे पैमाने पर प्रभावित किया है।

शहरों में कोरोना व्हायरस के संक्रमण के मामले तेजी से सामने आ रहे हैं। जो शहरी क्षेत्रों के लिये खत्रे का घंटानाद है। शहरी क्षेत्र में चिकित्सा और स्वास्थ्य संबंधी सुविधायें बडी मात्रा में हैं फिर भी सामाजिक दुरी की समस्या एक चिंतन का विषय है। शहरों में जगह की आपूर्ति एवं सघन जनसंख्या के कारण सामाजिक दुरी की समस्या बडी मात्रा में सामने आ रही है। झुग्गी झोपडियों में जगह की आपूर्ति के कारण कोरोना महामारी का कहर या ज्वार होने की ज्यादा संभावनाएँ हैं। जिसके कारण कोरोना संक्रमण के मामले तेजी से बढ़ सकते हैं। कोरोना महामारी के कारण शहरी क्षेत्रों के लोगों को बहुत सारी समस्या का सामना करना पडता है। इन में पेट की समस्या प्रमुख रूप से है। लोगों के हाथों को काम न होने के कारण ज्यादा दिनों तक वे घर में बैठ कर रह नहीं सकते। और काम की तलाश में घर से बहार लोग निकलेंगे तो कोरोना संक्रमण के मामले में बढ़ोतरी हो सकती है।

* भारतीय शहरी जीवन पर पडा प्रभाव :-

भारत में कोरोना का सबसे ज्यादा कहर शहरी क्षेत्र में हुआ है। शहरी क्षेत्र के लोग सबसे ज्यादा कोरोना महामारी के शिकार हुवे हैं। शुरुआत के दौरान मुंबई एवं पुणे बडी आबादी वाले क्षेत्र कोरोना महामारी के हॉटस्पॉट बने थे। कोविड 19 के कारण बहुत लोग शहर को छोडकर गाँव की तरफ जाने लगे जिसके कारण शहरी लोगों को अनेक समस्याओं का सामना करना पडा। 24 मार्च 2020 के लॉकडाउन के कारण रोज मर्चा के व्यवहार एवं व्यापार बंद हो गये। बाजारपेठ, भाजी मंडई, किराणा दुकान, मॉल्स सभी बंद हो जाने के कारण जीवनावश्यक वस्तुओं का आदान-प्रदान बंद हो गया जिसके कारण शहरी मजदूरों के उपर मुखमरी की महा विक्राल समस्या खडी हो गई।

शहरी क्षेत्र आम आदमी की रोजी रोटी का प्रमुख माध्यम है। लॉकडाउन के कारण बहुत सारी बडी कंपनियाँ उद्योगधंदे, बाजारपेठ किराणा दुकान, मॉल्स सभी बंद करनी पडी। कोविड 19 के कारण रोजगार पर बहुत बडा असर हुआ। 18 से 24 साल वाले 61 लाख नवयुवकों को 6 महीने के अंदर अपनी रोजी रोटी से हाथ धोना पडा रिपोर्ट एशियन डेव्हलपमेंट बैंक व आंतरराष्ट्रीय श्रम युनियन की रिपोर्ट के अनुसार भारत में बेरोजगारी 32.5 प्रतिशत हो जाने की चिंता जतायी है। खेती के साथ-साथ बांधकाम क्षेत्र सबसे ज्यादा रोजगार देनेवाला क्षेत्र माना जाता है। बांधकाम क्षेत्र के संदर्भ में 250 उद्योग समुह के माध्यम से बडे पैमाने पर रोजगार दिया जाता है। 2025 तक बांधकाम क्षेत्र का देश के विकास दर में 13% प्रतिशत योगदान का अंदाज है लेकिन कोरोना महामारी के कारण बांधकाम क्षेत्र बहुत बडा संकट आ गया है। जिसका सीधा असर शहरी मजदूरों एवं शहरी लोगों पर हुआ है।

प्रवासी क्षेत्रों पर भी कोरोना महामारी का बहुत बडा असर देखने को मिलता है। जिसमें मारुती सुझु की, विमान कंपनी इंडिगो, केशकर्तनालय, शराब की दुकाने, मॉल्स, ग्रंथालय, वस्तुसंग्रहालय, सिनेमा घर, मंदिर, रेस्टॉरंट, कपडे की दुकाने, रेल, विमान सभी बंद हो जाने के कारण इसका सीधा असर आम आदमी के जीवनयापन पर पडा है। शहरी क्षेत्रों में झुग्गी झोपडियों की संख्या ज्यादा होने के कारण सामाजिक अंतर के नियम का पालन करना बहुत ही कठीण काम है। इस कारण कोरोना संक्रमित मरीज मुंबई, पुणे महानगरों में सबसे ज्यादा हैं। कोरोना संक्रमित मरीजों की संख्या बढ़ने के कारण इसका सीधा असर आरोग्य सेवा पर हो रहा है। इसका सीधा असर शहरी क्षेत्र के सभी व्यापार, उद्योग बंद हो गये हैं। इस कारण शहरी क्षेत्रों के लोगों को बहुत सारी समस्याओं का सामना करना पड रहा है। शिक्षा क्षेत्र पर भी कोरोना महामारी का बहुत बडा असर देखने को मिलता है। सभी शिक्षा संस्थायें एवं सरकारी स्कूल पूरी तरह से बंद हो जाने के कारण

RNI MAHMAR

36829-2010

ISSN- 2229-4929

Peer Reviewed

Akshar Wangmay

International Research Journal

UGC-CARE LISTED

Special Issue - I

Interdisciplinary View on Socio-Economic, Educational, Management, Environmental, Research, Language and Sustainable Development in Covid-19 Pandemic Situation

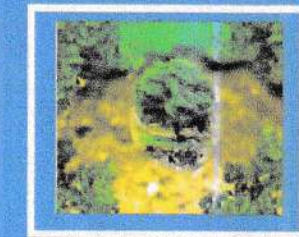
January 2021

Chief Editor : Dr. Nanasheb Suryawanshi

Executive Editor : Prof. Kartik R. Patil

Principal,
Rashtrasant Tukdoji College, Chimur
Ta-Chimur, Dist-Chandrapur (Maharashtra)

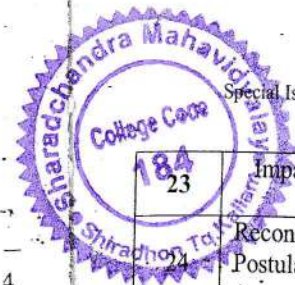
Co-Editor : P. M. Rajurwade

Address

'Pranav', Rukmenagar,
Thodga Road, Ahmadpur Dist- Latur 413515 (MS)

I/C Principal

	23	Impact of Covid-19 Pandemic on Higher Education Sector	Prof. Dr. Premchand Gundu Gaikwad	80-82
4	24	Reconfirmation of Pathogenicity of Pomegranate Bacterial Blight Pathogen By Applying Koch's Postulates.	Ms. Mrudula Madhusudan Bendigeri, Dr. Yasmin Chand Attar	83-85
9	25	Microbial control of Pistia stratiotes by Massilia timonae B2YR on laboratory scale a novel approach for environmental clean-up.	R. J. Thanekar, Dr. Mrs Y. C. Attar	86-88
-13	26	Synergistic effect of <i>Enterobacter hormaechei</i> and <i>Klebsiella variicola</i> on the germination of potato	Savita D. Mali, Yasmin-C. Attar	89-91
-16	27	Analysis of Recent Trends and Patterns of Social Sector Expenditure in India: Special Reference to Health and Education.	Mr. Gunwant B Gadbad, Dr. Chandrakant N Kokate	92-95
-19	28	The Study of Covid- 19 Diseases In Satara District (MS): A Geographical Analysis	Mr. Santosh Prakash Patil	96-98
0-22	29	Impact of Covid-19 on Primary Education in Sangli District	Dr. Prashant Yashvant Phadnis	99-101
3	30	Significance of Geo-Informative Approach in Metropolis Development Programme	Dr. Avinash Narayan Shelar	102-104
6-28	31	English Language and Colonial Education Policies	Dr. Nidhi Mishra	105-107
9-32	32	Micro Level Geographical Analysis of Land Use in Supali Village of Panadharpur Tahsil	Dr. V. L. Jawan, Dr. B. S. Naiknaware	108-111
13-35	33	Impact of COVID-19 on MSME Sector of India and Measures to Boost MSMEs	Dr. Naina Salve	112-114
36-38	34	Library Computerization Status of Women's Colleges Libraries in Covid-19 Period The State of Maharashtra	Dr. Bhagwan Rambhau Doke	115-117
39-43	35	Impact of Covid-19 pandemic on Education and New Education Policy in India	Aaliya Rahman, Sugandha Sinha	118-119
44-45	36	अमेरिका - भारत लोकशाहीची समांतर वाटचाल	चंद्रमणी काशीनाथ भोवते	120-122
46-49	37	कोविड 19 महामारीचा भारतातील राजकीय व्यवस्थेवर झालेला परिणाम	प्रा. डॉ. संजय सांभाळकर	123-124
50-53	38	मोबाईल फोन एक चालते-फिरते ग्रंथालय : एक अभ्यास	धनुश्याम जयाजीराव गवळी	125-127
5	39	सामाजिक संदर्भ और दुष्यंत कुमार का काव्य ('जलते हुए वन का वस्त' के संदर्भ में)	प्रा. डॉ. विनायक बापू कुरणे	128-129
59-61	40	कोविड-१९: आर्थिक अनर्थ व संभाव्य संघी	डॉ. हनुमंत कुरकुटे	130-132
62-65	41	प्रधानमंत्री उज्ज्वला योजना/ शासनाचे दावे आणि वस्तुस्थिती	अमरदिप दामोदर रामटेके, प्रा. डॉ. नरेंद्र श्रीधर बागडे	133-137
66-68	42	जागतिक साथीच्या रोगाचा ऐतिहासिक अभ्यास	प्रा. डॉ. घोलप कमलाकर गोरख	138-139
69-71	43	शिक्षणशास्त्र विद्याशाखेतर्गत संमंत्रकांसाठी अभियोग्यता चाचणीचे विकसन व प्रमाणीकरण	श्रीमती. अनिता भास्कर थोरात, डॉ. सज्जन शंकरराव थूल	140-143
72-76	44	आदिवासी महिलांच्या सबलीकरणासाठीच्या तरतूदी	प्रा. डॉ. विजया वि. बाविस्कर	144-145
77-79	45	पंतप्रधान नरेंद्र मोदी काळात भारत-नेपाळ संबंध	डॉ. दत्ता कुंचेलवाड	146-148
	46	नांदेड जिल्ह्यातील कृषी तंत्रज्ञानाच्या स्तराचे अभिकेत्रीय प्रारूप	प्रा. खांडेकर एफ. आर, प्रा. डॉ. कोरे जी. एम., प्रा. रुपेश रमेश देवरे व डॉ. संदीप सुभाष भावसा	149-151

जागतिक साथीच्या रोगांचा ऐतिहासिक अभ्यास

प्रा. डॉ. धोलप कमलाकर गोरख

इतिहास विभाग प्रमुख, शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराढोण

Gmail: gholapkamalakar@gmail.com

प्रस्तावना :-

जागतिक स्तरावर आज पर्यंत अनेक साथीचे आजार येऊन गेले आहेत. या साथीच्या आजारांमुळे जागतिक स्तरावर अनेकांना आपले प्राण गमवावे लागले आहेत. मानवाच्या आरोग्यविषयक विकासाच्या क्षेत्रात प्रगतीही झालेले नव्हती. वर्तमान काळ आणि भूतकाळ याचा विचार केला तर साथीच्या आजारावर मानवाने नक्कीच मात केलेली आहे. परंतु त्यासाठी प्रत्येक वेळी मानवाला त्याची किंमत मोजावी लागली आहे. जागतिक स्तरावर आतापर्यंत प्लेग, पटकी, गड्डा, इबोला, कॉलरा तसेच वेगवेगळ्या प्रकारचे फ्लू, एडस, चिकुन गुनिया, कांजण्या, गोवर इत्यादी प्रकारच्या साथी येऊन गेलेल्या आहेत. त्यांचबरोबर 2019 मध्ये नोव्हेल कोविड-19 नावाच्या साथीने जगात थैमान घातले आहे. जवळजवळ आतापर्यंत जागतिक स्तरावर दीड कोटी लोकांचे प्राण यां साथीने गेलेले आहेत. जागतिक आरोग्य संघटना या नोव्हेल covid-19 या आजारावर लसीचे संशोधन करत आहे. या संघटनेने लसीच्या बाबतीत जगाला आव्हान केले आहे. त्यापैकी काही राष्ट्रांनी दावाही केलेला आहे. त्यामध्ये इंग्लंड, अमेरिका, रशिया, फ्रान्स, भारत इत्यादी राष्ट्र पुढे आहेत. सदरील शोधनिबंधामध्ये विविध साथीच्या आजाराविषयी तसेच नोव्हेल covid-19 या आजाराविषयी थोडक्यात माहिती देण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

संशोधनाचे उद्दिष्टे:-

- 1) जागतिक स्तरावरील आलेल्या साथीच्या आजाराचा अभ्यास करणे.
- 2) जागतिक स्तरावर साथीच्या आजारांमुळे विविध क्षेत्रावर झालेल्या परिणामाचा अभ्यास करणे.
- 3) जागतिक स्तरावरील आरोग्य विभागाने केलेल्या उपाययोजनांचा अभ्यास करणे.
- 4) जागतिक आरोग्य संघटनेच्या कारणांचा अभ्यास करणे.
- 5) नोव्हेल covid-19 व जग यावर अभ्यास करणे.

ग्रहीतके :-

- 1) जागतिक स्तरावर अनेक वेळा साथीच्या आजाराचे संकट आलेले दिसून येते.
- 2) साथीच्या आजारांमुळे अनेकांनी आपले प्राण गमावलेले दिसून येतात.
- 3) जागतिक स्तरावर वैद्यकीय क्षेत्रात संशोधनाची आवश्यकता दिसून येते.
- 4) नोव्हेल covid-19 या साथीच्या आजारांमुळे जगाचा विकास मंदावलेला दिसून येतो.
- 5) प्रत्येक राष्ट्रातील नागरिकांनी शासनाच्या नियमाची पायमल्ली केलेली दिसून येते.

संशोधन पद्धती:-

प्रस्तुत शोध निबंध साठी ऐतिहासिक संशोधन पद्धतीचा उपयोग करण्यात आलेला आहे. तसेच विविध संदर्भ ग्रंथ, लिखित साहित्य, वर्तमान पत्राचा, उपयोग करण्यात आलेला आहे. शासनाच्या नियमाचे पालन करून प्रत्यक्ष मुलाखती घेतल्या आहेत.

1) जागतिक स्तरावरील साथीच्या आजाराचा इतिहास:-

"सन 165 साली आशिया मायनर मध्ये अँटो नियन प्लेग नावाची साथ प्रथम पसरलेली होती परंतु प्लेगची रितसर नोंद झालेली पहिली मुख्य साथ बॉनिक प्लेग किंवा गाठीच्या प्लेगची असून ती इसवी सन ५४१-५४२ साली युरोपमध्ये पसरली होती." तसेच "१३४३ ते १३५३ या प्रदीर्घ काळात ब्लॅक नावाची साथ जगात पसरली होती." तसेच कॉलरा १८५२ ते १८६०, रशियन फ्लू १८८९, १९१८-१९२० चा फ्लू १९६८ चा हॉगकॉग फ्लू, इबोला, एड्स यासारख्या साथीने आजपर्यंत जगाला हादरे दिलेले आहेत. या साथी मध्ये कोट्यावधी लोकांचे बळी गेले. जगातील प्रत्येक राष्ट्राने अशा साथीच्या आजारात पुढे हात फेकले. साथीच्या आजारांचा कालखंड लक्षात घेतला तर त्या त्या काळात एवढा विकास झालेला नव्हता. याचाही आपणाला विचार करावा लागतो. काळानुसार जग बदलत गेले आणि सर्व क्षेत्रात विकास होत राहिला. तरीसुद्धा अशासाठी जगावर येतच राहिल्या आणि त्या भविष्यात येत राहतील यात शंका नाही.

2) साथीच्या आजारांमुळे जागतिक स्तरावर झालेले परिणाम :-

जागतिक स्तरावर दर वेळी आलेल्या साथीच्या आजारांमुळे भयानक परिणाम झालेले दिसून आले आहे. प्रत्येक वेळी प्रत्येक क्षेत्रात परिणाम झालेले आहेत. सर्वात जास्त घातक परिणाम म्हणजे "जगाचे आर्थिक चक्र मंदावले गेले जागतिक स्तरावर प्रत्येक राष्ट्रातील नागरिकांचे रोजगार संपुष्टात आले. तसेच साथीमुळे अनेकांचे प्राण गेलेले दिसून येते म्हणजेच मानवी जीवनावर सुद्धा त्याचा परिणाम झालेला आहे. पर्यटन क्षेत्रावर सुद्धा अशा जागतिक साथीच्या आजारांमुळे परिणाम झालेला आहे." 3

3) जागतिक साथीचे रोग व आरोग्य विभागाचे कार्य:-

RNI MAHMAR
36829-2010

ISSN- 2229-4929

Peer Reviewed

Akshar Wangmay

International Research Journal
UGC-CARE LISTED

Special Issue - IX
Interdisciplinary View on Socio-Economic, Educational,
Management, Environmental, Research, Language and
Sustainable Development in Covid-19 Pandemic Situation

January 2021

Chief Editor : Dr. Nanasahab Suryawanshi

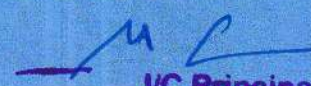
Executive Editor : Prof. Kartik R. Patil

Principal,
Rashtrasant Tukdoji College, Chimur
Ta-Chimur, Dist-Chandrapur (Maharashtra)

Co-Editor : P. M. Rajurwade

Address
'Pranav', Rukmenagar,
Thodga Road, Ahmadpur, Dist- Latur 413515 (MS)

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya

No.	25	Making Quarantine Look Good: A Study of <i>WhatchaGot2Say</i> 's Reaction Video to "BTS during Quarantine" and Fan Engagement during the Pandemic Samprikta Pal	92-94
1	26	Socio-Economic and Ecological Effect of Covid-19 Gyanaranjan Sahoo, Afaq Majid Wani, Amita Sharma	95-98
3	27	Agro Tourism Potential in Pune district, Maharashtra, India. Mrs. Sunaina Ravindra Patil, Dr. Sachin J. Deore	99-101
12	28	Digital Pedagogy: The New Normal of Teaching Dr. Rashmi Singh	102-104
15	29	Impact of Increasing Population on Environment in Satara District Dr. Vijay A. Pawar, Mr. Sagar Maruti Shinde	105-108
17	30	Impact of Covid-19 on the livelihood of tribals in India Dr. Devendra Bhawari	109-111
20	31	Impact of Pandemic Covid-19 on Education in India Manohar Kumar	112-114
29	32	Covid-19 Opportunities for Indian Coffee, Tea and Tobacco Export Dr. Mahendra B. Bagul	115-118
36	33	A Study On Perception And Attitude Of Employees On Digitalised Organizational Culture And Its Influence On Their Behaviour With Special Reference To Paragon Steel P. Ltd.(Palakkad) India Professor M. Dhanabhakym, Emil Joseph	119-122
39	34	Coronavirus's Impact on Social and Culture in India Dr. Harishchandra P. Pardhi	123-125
41	35	Impact Of Covid-19 Pandemic On The Decentralization Process Of Primary Education: A Study Of Aurangabad Region Dr. Bharat Gore	126-130
45	36	COVID-19 Beacon of Hope for Education Dr. Shankar Ambadas Gavali	131-133
47	37	Prem Nath Bazaz: An analytical study of his Newspaper Hamdard (1935-1947A.D) Dr Firdous Hameed Parey	134-137
50	38	Development of Sustainable Aspect during Covid-19 Phase through a Composting project in Maharashtra, Devgad District Sensei Surendra Sawardekar	138-140
52	39	A Study on Financial Performance of Savitribai Phule Pune University Mrs. Sonam R. More, Principal Dr. Ashok D. Wagh	141-145
54	40	Empty Nest Period: A Study On Psychological Well Being And Marital Adjustment In Nagpur Dr. Payal Chamatkar	146-148
59	41	कोरोना महामारीचा बिहार विधानसभा निवडणूकीवर झालेला परिणाम – एक विश्लेषणात्मक अध्ययन प्रा. डॉ. नितीन तुळशिराम कत्रोजवार	149-152
72	41	लॉकडाऊन आणि महिलांच्या ताणतणावात वाढ प्रा. पितांबर विठोबाजी पिसे	153-154
75	42	आदिवासीमधील कुपोषणाची सद्यस्थिती प्रा. मेघावी गोपीनाथ मेश्राम	155-159
79	43	ग्रामपंचायतीचे उत्पन्न व खर्च यांचे चिकित्सक अध्ययन – (संदर्भ चंद्रपूर जिल्हा) राहूल एम. लभाने, डॉ. नितीन बी. कावडकर	160-163
82	44	कोविड -19 महामारी मुळे समाज व्यवस्थेवर झालेले परिणाम आणि समाजकार्य मध्यस्थीतून झालेल्या सकारात्मक प्रयत्न डॉ. नितीन रामदास बडगुजर	164-166
85	45	परळी तालुक्यातील साक्षरतेचा भौगोलिक अभ्यास डॉ. व्ही. एस. चिमनगुंडे, श्री. कैलास भास्कर लव्हाळे	167-168
88	46	कोरोनाचा भारतीय शेती क्षेत्रावर झालेला परिणाम डॉ. सुरेश वसंतराव खोंड	169-171

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya

कोरोणाचा भारतीय शेती क्षेत्रावर झालेला परिणाम

डॉ. सुरेश वसंतराव खोंड

संशोधन मार्गदर्शक व अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख, शारदचंद्र महाविद्यालय शिराडोण, ता. कळंबजि. उस्मानाबाद.

संज्ञावना:-

कोरोना विषाणूचा उगम चीनमधील ऊहान शहरांमध्ये झाला, आणि ती महामारी संपूर्ण जगामध्ये पसरली. या विषाणूंनी संपूर्ण जगाला विळखा घातला. कोरोना विषाणू जगातील संकट म्हणून घोषित करण्यात आला. हा विषाणू अगोदरच्या विषाणू पेक्षा वेगळा असल्याकारणाने आपण लोकांच्या संपर्कात आलो, की त्याचा एक दुसऱ्या मध्ये संसर्ग होत असलेला आपणास दिसून आला. आज काही प्रमाणात या विषाणूंचा मात करण्यासाठी लस उपलब्ध झाली असली तरी, या लसीचे बरेचसे दुष्परिणाम समोर येत आहेत. त्यामुळे एका वर्षानंतर देखील जगातील बहुतांश राष्ट्र या विषाणूंचा मात करण्यास सक्षम राहिले नाहीत. इटली, जर्मनी, फ्रान्स, अमेरिका यासारख्या विकसित राष्ट्रांनी देखील या विषाणू पुढे हात टेकले असे आपणास दिसून येते. एका व्यक्तीकडून दुसऱ्या व्यक्तीकडे हा विषाणू संक्रमित होत असल्यामुळे या रोगाचा प्रादुर्भाव झपाट्याने संपूर्ण जगावर झाल्याचा दिसून येतो

2019 मध्ये कोरोना व्हायरसचा एक उपप्रकार चीनमधील ऊहान शहरात आढळून आल्यामुळे या विषाणूला covid-19 असे नाव देण्यात आले. हा विषाणू त्याच्या इतर उपप्रकारापेक्षा अधिक तीव्रतेचा असून जगातील एकूण 122 राष्ट्रांमध्ये हा आजार पसरल्याचा दिसून येतो. भारतामध्ये कोरोनाचा पहिला रुग्ण जानेवारी 2020 मध्ये केरळ राज्यात आढळून आला. भारतामध्ये हळूहळू या कोरोना व्हायरसने संपूर्ण देश व्याप्त टाकला. हा एक संसर्गजन्य आजार असल्याने व बाजारपेठेमध्ये या आजारविषयी योग्य औषध उपलब्ध नसल्याने सुरक्षेच्या दृष्टिकोनातून भारतामध्ये मार्च 2020 पासून संपूर्ण लॉकडाऊन सुरू करण्यात आला. अत्यावश्यक सेवा वगळता हा लॉकडाऊन बरेच दिवस भारतीय अर्थव्यवस्थेमध्ये लावण्यात आला. त्यामुळे कृषी क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, व्यापार क्षेत्र, वाहतूक सेवा, इत्यादी अनेक क्षेत्रावर या लोक डाऊन चा मोठ्या प्रमाणात परिणाम दिसून आला. भारतात आज कोरोनाची परिस्थिती कमी झालेली दिसून येत असली तरी, बहुतांश औद्योगिक क्षेत्र आजही बंद असल्याचे दिसून येतात. सहाजिकच या कोरोनाचा भारतीय कृषी क्षेत्रावर खूप मोठा परिणाम झाल्याचा आपणास दिसून येतो.

Covid-19 च्या अगोदरच भारतीय कृषी क्षेत्र मंदीच्या सावटाखाली होते. या साथीच्या रोगामुळे भारताचा कणा म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या कृषी क्षेत्रावर अतिशय वाईट परिणाम झाल्याचे दिसून येते. सद्यस्थितीत कोरोनाचा प्रादुर्भाव जरी कमी झाला असला तरी, जीवनावश्यक खाद्यपदार्थांची एकूण पुरवठ्याची स्थिती ही चिंताजनक झाली आहे. लॉकडाऊनच्या कालावधीत कृषी क्षेत्रातील उत्पादन कमी झाल्यामुळे याचा परिणाम अन्नधान्याच्या पुरवठ्यावर झाला. त्यामुळे आज खाद्यतेल याबरोबरच इतर शेतीमालाचे भावदेखील वाढले असल्याचे दिसून येतात.

संशोधनाची उद्दिष्टे:-

1. कोरोनाचा ग्रामीण अर्थव्यवस्थेवर झालेला परिणाम परिणामांचा अभ्यास करणे.
2. कोरोनाचा शेती क्षेत्राच्या उत्पादनावर झालेल्या परिणामांचा अभ्यास करणे.
3. कोरोनाचा शेती क्षेत्रातील शेतमजुरांच्या जीवनावर झालेल्या परिणामांचा अभ्यास करणे.
4. कोरोनाचा शेतकऱ्यांच्या शेतमालाच्या विक्रीवर झालेल्या परिणामांचा अभ्यास करणे.

परिक्ल्पना:-

1. कोरोनाचा भारतीय अर्थव्यवस्थेवर अनिष्ट परिणाम झाला आहे.
2. कोरोनामुळे शेती उत्पादनात घट झाली आहे.
3. कोरोनामुळे शेतमजुरांच्या रोजगारावर परिणाम झाला.
4. कोरोनामुळे शेतकऱ्यांना आपला शेतमाल विकण्यास अडथळे निर्माण झाले.

संशोधन पद्धती:-

प्रस्तुत लघु शोध निबंध लिहीण्यासाठी वापरण्यात आलेली संशोधन पद्धती ही संशोधनाची दुय्यम पद्धती आहे. यामध्ये संशोधनाशी संबंधित ग्रंथ, पुस्तके, मासिके, पाक्षिके, साप्ताहिके, वर्तमानपत्रे, तसेच इंटरनेटवर उपलब्ध असलेल्या दुय्यम साधनांचा वापर करण्यात आलेला आहे. प्रस्तुत संशोधनासाठी प्राथमिक पद्धतीचा वापर करण्यात आलेला नाही.

कोरोनाचा ग्रामीण अर्थव्यवस्थेवर झालेला परिणाम:-

भारत हा देश कृषिप्रधान असल्यामुळे भारताच्या ग्रामीण भागातील जनता आपल्या उपजीविकेसाठी प्रामुख्याने शेती क्षेत्रावर अवलंबून असते. कोरोनाच्या कालखंडात भारतातील ग्रामीण जीवन पूर्णपणे विस्कळीत झाले होते. कारण लॉकडाऊनच्या काळात ग्रामीण भागातील लोकांना आपल्या उपजीविकेसाठी आणि कृषी क्षेत्रासाठी आवश्यक असणारी साधने उपलब्ध होत नव्हती. जी काही तुटपुंजी साधने उपलब्ध होत होती, ती जास्त दराने विकत घ्यावी लागत होती. त्यामुळे ग्रामीण भागातील लोकांचे जनजीवन विस्कळीत झाले होते. शेतीसाठी आवश्यक असणारी साधने ग्रामीण भागातील लोकांना मिळत नव्हती. तसेच लग्न समारंभ आणि इतर सण व उत्सव ग्रामीण भागातील लोकांना साजरी करता आले नाहीत. ग्रामीण भागातील लोकांकडे उपलब्ध असणारा भाजीपाला, दूध, फळे इत्यादींसारखे साधने

I/C Principal

23 ए. ए. ए.

Special Issue
UGC CARE Listed Journal
ISSN 2278-6864

Education and Society

Since 1977

The Quarterly dedicated to Education through Social Development and
Social Development through Education

February 2023

(Special Issue-I/ Volume-III)

INDIAN INSTITUTE OF EDUCATION

128/2, J. P. Naik Path, Kothrud, Pune - 411 038

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya

34. Dansborg; the Second Largest Fortress of the Danes at Tranquebar (Tharangambadi): A Historical Study	
Dr. G. Sheela Edward	184
35. The Role of Resilience and Gender in the Process of Psychological Well-being among Adolescents	
Dr. Nivrutti Mangore	189
36. Cloud Technology: A brand-new Sky for Libraries	
Nilesh Nagare	193
37. Humans and Technology: A Journey of Alliance	
Mrs. Mrudula Muraleedharan	198
38. Role of ICT in Rural Development	
Dr. Kalpana N. Deshmukh and Dr. Suhas D. Yadav	202
39. Human Life and Technology: A Discourse on Kazuo Ishiguro's Never Let Me Go	
Dr. Bindu Ann Philip and Ms. Noble A. Paliath	206
40. A Critical Analysis of the Relationship between 'Good Governance' and The Notion of 'Welfare Technology'	
Pinku Jha	210
41. Blockchain Technology and Its Application in Libraries	
Santosh Thakare	215
42. Anna Bhau Sathe and his Writings for Grassroots Society	
Dr. Kamlakar Gorakh Gholap	220
43. The impact of Urbanization on Structure of Family: A Study on People Migrated from Rural Areas to Kalaburgi city	
Dr. Shivleela Basavaraja	228
44. The Role of ICT in English Language Teaching in Higher Education	
Mr. Makarand Chandrankantrao Joshi	232

Anna Bhau Sathe and his Writings for Grassroots Society

Dr. Kamlakar Gorakhi Gholap

Head & Research Guide

Department of History, Sharadchandra College, Shiradhon.

Abstract:

The writer's feeling for writing literature is revealed from the outside, from the surrounding things. In established Marathi literature, there is no contrast between the writer and the inner sensibility of the surroundings. The writer with this contrast feels that the prevailing and pervasive social conditions are nothing but exploitation, injustice, and deprivation of opportunities for healing because such conditions keep people out of the city. Farmers who feed us are daily deprived of their own food and consumption of food. They don't go without food even if they are urban or rural people, these people are kept away by such conditions and they are exploited enough by the working class and they have no redness in the culture. They are deprived of such facilities

Keywords: Introduction to Annabhau Sathe, Annabhau Sathe's literary writings, Social Fearlessness, Social Language Style

Introduction:

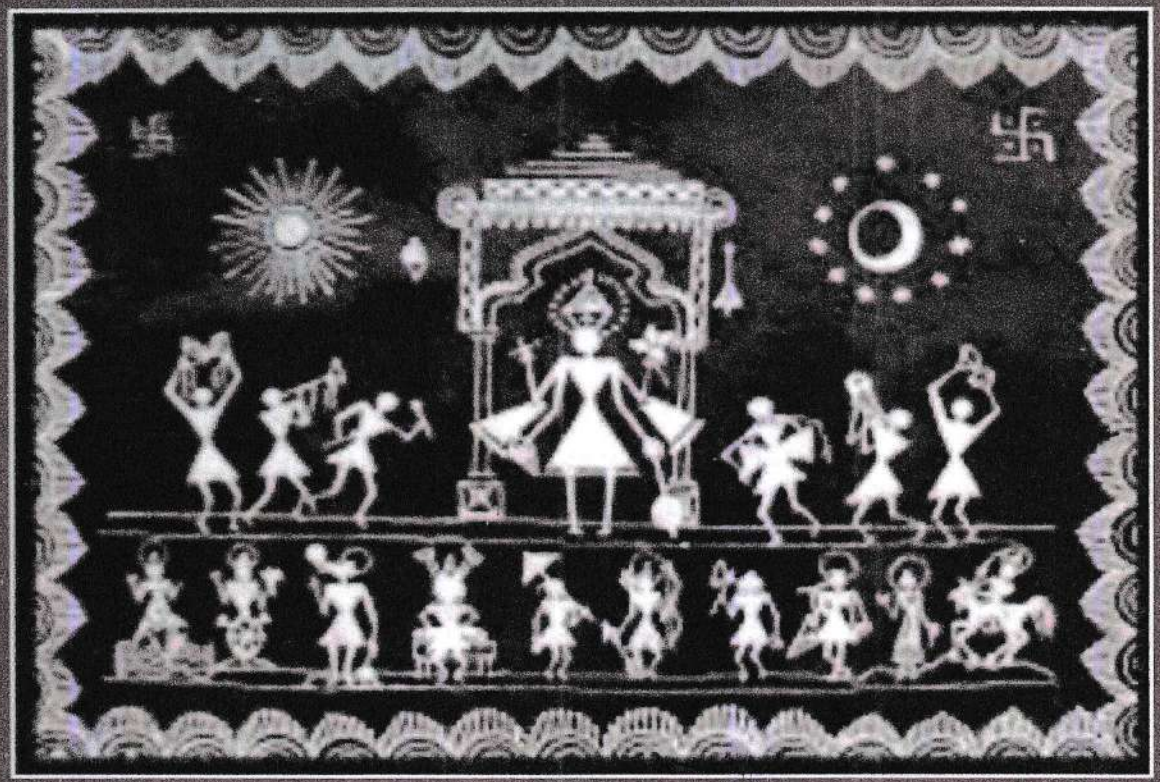
A writer who was in the field of literature in 1951, he wrote about family, people, environment and nature and colored his writing about the above people, family, environment and nature of rich people. If you consider the literature of Saints Namdev, Tukaram, Eknath, Dhyaneswar, you will find that they have spoken about how to worship 'Vithala' God and how the worship will be done. There are neglected and desolate people. He has realized this through his literature. In this regard, Venerable Mahatma Phule says, 'While meaningfully discussing economic, social and cultural class in literature, theology controlled the literature of social conditions'. Mainly the literary classes were the patrons of the powerful parasitic class, so they favored the literature of the official ruling class and produced their literature. This role of a literary writer is nothing but a social obligation. These bond pigeons do not bring about social change and equality which is only suitable for a high dominated society. The new writers in literature born out of the sensibility of the dominant female writer after 1960 brought the reality of the society after independence and it is also in the form of modern village source Dalit literature. Markwadi (party) writers who are not able to prove the essentials are done by these two literary movements. Marathi language has taken them out of the circle of middle-class people. The middle-class people were taken out of the villages. Moon like huts was a display of services. The anguish of women and sisters in neglected villages was heard. Continental language was given more importance than regular language. Marathi Sahitya Vaibhav was given to the new sources when the province was establishing its society and the identity of the society was established with respect. Mahatma Phule's work opened new opportunities and new ideas for the marginalized sections of the society. In the struggle for freedom

संशोधक

24

● वर्ष : ९१ ● मार्च २०२३ ● पुरवणी अंक ६

इतिहासाचार्य वि. का.राजवाडे संशोधन

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhen Tq.Kallam

५७. उस्मानाबाद जिल्ह्यातील नागरीकरण : एक अभ्यास (इ.स. २०११)
- प्रा. डॉ. शिरमाले महेबुबपाशा बाबूमीयाँ ----- २४१
५८. वारसा पर्यटन क्षमतांच्या विश्लेषणासाठी संशोधन पद्धती -महाराष्ट्र राज्यातील रत्नागिरी जिल्ह्याचा क्षेत्र अभ्यास
- स्कंधा स्वप्नील खेडेकर ----- २४५
५९. शाश्वत विकासाची ध्येय: एक अभ्यास Sustainable Development Goals : Study
- प्रा. कदम विशाल मुरलीधर ----- २५१
६०. शैक्षणिक संशोधन: आवश्यकता आणि महत्त्व
- डॉ. शकील शेख ----- २५४
६१. छत्रपती शिवाजी महाराजांचे वसाहतवादविरोधी धोरण आणि संघर्ष एक ऐतिहासिक अभ्यास
- प्रा. बाळासाहेब गोरख गव्हाणे ----- २५७
६२. २१ वी सदी के हिंदी उपन्यास 'शकुंतिका' में चित्रित स्त्री विमर्श के नए आयाम
- Dr. Salunkhe Manisha Namdeo ----- २६०
६३. २१ वीं सदी का हिंदी कथा साहित्य : नारी समस्याओं का नवीन परिदृश्य
- जगताप अर्चना तुळशीराम, डॉ. दत्तात्रय लक्ष्मण येडले ----- २६३
६४. २१ वी सदी के हिन्दी साहित्य के नए विचार प्रवाह
- डॉ. बबिता संग्रामसिंह राजपूत ----- २६६
६५. नाटक चंदा बेड़नी के रंगगीतों में यथार्थबोध
- चन्द्र पाल ----- २६९
६६. नाटक 'राजा का स्वांग' के रंगगीतों का वैशिष्ट्य
- चन्द्र पाल., प्रोफेसर गजेंद्र पाठक ----- २७३
६७. २१ वीं सदी की लेखिकाओं की कहानियों में चित्रित नए विचार प्रवाह
- डॉ. संगीता राहुल यादव ----- २७६
६८. २१ वी सदी के हिन्दी साहित्य के विभिन्न विचार प्रवाह
- डॉ. मो. माजिद मियाँ ----- २७८
६९. भगवानदास मोरवाल की कहानियों का वैचारिक पक्ष
- प्रा. डॉ. प्रशांत नलवडे, प्रा. अमोल मोरे ----- २८३

उस्मानाबाद जिल्ह्यातील नागरीकरण : एक अभ्यास (इ.स. २०११)

प्रा. डॉ. शिरमाळे महेबुबपाशा बाबूमीयाँ

भूगोल विभाग

शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराढोण

ता.कळंब जि.उस्मानाबाद

mahebubpasha1981@gmail.com

प्रस्तावना :

भारतामध्ये १९९१ च्या जनगणनेनुसार ज्या प्रदेशातील एकूण स्थायी लोकसंख्येपैकी ७५ टक्क्यांपेक्षा जास्त कार्यकारी लोकसंख्या उद्योग व सेवा क्षेत्रामध्ये गुंतलेली आहे. त्या प्रदेशातील लोकसंख्येला नागरी लोकसंख्या म्हणून ओळखले जाते. कोणत्याही प्रदेशातील वाढते नागरीकरण हे आर्थिक विकासाचे द्योतक असते. नागरीकरण होते, याचा अर्थ ग्रामीण भागातून स्थलांतर करून लोकनगरात स्थायिक होतात. त्यामुळे प्राथमिक उद्योगातील लोक कमी होऊन द्वितीय व तृतीयक व्यवसायातील लोकांची संख्या वाढते व ज्यावेळेस प्रदेशात वेगवेगळे उद्योग विकसित होतात व त्याचबरोबर आधुनिक शेतीचा विकास होतो त्यावेळेस हे शक्य होते.

बीजसंज्ञा : उस्मानाबाद जिल्ह्याचे नागरीकरण.

अभ्यासक्षेत्र :

प्रस्तुत शोधनिबंधासाठी उस्मानाबाद जिल्ह्याची निवड केली आहे. उस्मानाबाद मराठवाड्यातील नैऋत्येकडील जिल्हा असून त्याचा अक्षवृत्तीय विस्तार १७०३५फते १८०४०' उत्तर अक्षवृत्त, रेखावृत्तीय विस्तार ७५०१६' ते ७६०४०' पूर्व रेखावृत्ताच्या दरम्यान आहे. हा जिल्हा महाराष्ट्र व कर्नाटक राज्याच्या सीमेवरील असून त्याच्या दक्षिण-पश्चिमेस सोलापूर, उत्तर-पश्चिम दिशेस अहमदनगर, उत्तरेस बीड, पुर्वेस लातूर आणि दक्षिणेस कर्नाटक राज्यातील बीदर आणि गुलबर्गा हे जिल्हे आहेत. उस्मानाबाद जिल्ह्याचे क्षेत्रफळ ७५१२.४ चौ.कि.मी. असून त्यापैकी ७२७१ चौ.कि.मी. क्षेत्र ग्रामीण भागाचे आहे. महाराष्ट्र राज्याच्या ३.२१ टक्के क्षेत्र या जिल्ह्याचे आहे. जिल्ह्यात उस्मानाबाद, कळंब, उमरगा, तुळजापूर, परांडा, भूम, लोहारा व वाशी या आठ तालुक्यांचा समावेश होतो.

गृहितके :

- १) उस्मानाबाद जिल्ह्यातील नागरीकरणात वाढ होत आहे.
- २) ग्रामीण भागातून नागरी भागांकडे स्थलांतराचे प्रमाण वाढत आहे.

उद्दिष्ट्य :

- १) उस्मानाबाद जिल्ह्यातील नागरीकरणाचा अभ्यास करणे.

माहिती स्रोत :

सदरील शोधनिबंध प्राथमिक व द्वितीयक स्वरूपाच्या आकडेवारीवर आधारलेला आहे. उस्मानाबाद जिल्ह्यातील नागरीकरणाचा अभ्यास करताना इ.स.२०११ च्या जनगणना अहवालातील ग्रामीण व नागरी लोकसंख्येचा विचार करून सदर अभ्यासासाठी जिल्हा सामाजिक व आर्थिक समालोचन, उस्मानाबाद जिल्हा, जनगणना अहवाल, जिल्हा उस्मानाबाद, जिल्हा सांख्यिकीय विभाग, प्रशावली तंत्राचा उपयोग करून माहिती संकलीत केली आहे.

अभ्यास पद्धती :

प्रस्तुत अभ्यासासाठी सांख्यिकीय, नकाशाशास्त्रीय आणि आलेख पद्धतीचा अवलंब करण्यात आलेला आहे.

विषय विवेचन :

उस्मानाबाद जिल्ह्यातील नागरीकरण :

नागरीकरण आणि शहरीकरण या एकाच अर्थाने वापरल्या जाणाऱ्या मराठी भाषेतील संज्ञा आहेत. मणीलरपळीफेफया इंग्रजी शब्दाला मराठीत दोन पर्यायी शब्द असल्याचे दिसते. नागरीकरण किंवा शहरीकरण म्हणजे काय? हे पाहण्याआधी या शब्दाची उत्पत्ती कशी झाली हे पाहणे क्रमप्राप्त ठरते. शहर या शब्दाला 'Urban' म्हणतात. 'Urbanization' हा शब्द 'Urbs' या लॅटिन भाषेतील शब्दापासून तयार झालेला आहे. लॅटिन भाषेत 'Urb' या शब्दाचा अर्थ शहर किंवा नगर असा आहे आणि या नगर किंवा शहरासंबंधी मणीलरपफ असा शब्दप्रयोग केला जातो. शेती आणि शेतीपूरक असा बहुतांश लोकांचा व्यवसाय असलेला लोकसमुदाय म्हणजे ग्राम किंवा गाव होय. अशा गावाची सर्वांगीण प्रगती होऊन उद्योगधंदे, व्यापार व शेती व्यतिरिक्त व्यवसायांमध्ये लोकांचा जास्तीत

Education and Society
(शिक्षण आणि समाज)

25

Special Issue
UGC CARE Listed Journal
ISSN 2278-6864

Education and Society

Since 1977

The Quarterly dedicated to Education through Social Development and
Social Development through Education

February 2023

(Special Issue-1/ Volume-II)

INDIAN INSTITUTE OF EDUCATION

128/2, J. P. Naik Path, Kothrud, Pune - 411 038

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

प्रशासनाच्या विकासामध्ये तंत्रज्ञानाची भूमिका डॉ. मनोज कृष्णराव सरोदे	43
9. तंत्रज्ञान आणि मराठी भाषेचे अध्ययन डॉ. प्रमिला हरिदास भुजाडे	48
✓ 10. उस्मानाबाद जिल्ह्यातील नगदी पिकाखालील क्षेत्राचा भौगोलिक अभ्यास (इ.स.1991 ते 2011) प्रा. डॉ. शिरमाळे महेबुबपाशा बाबूमीयाँ	53
11. कुटुंब निवास (Family Housing) प्रा. डॉ. अर्चना दयाराम फेंडरकर	58
12. तंत्रज्ञानाचा वापर करून केलेल्या जाहिरातीमुळे धुळे व नंदुरबार जिल्हामधील कोकणीया आदिवासी समाजावर झालेला परिणाम प्रा. रामचंद्र नारायण चौरे, डॉ. अनुपमा पाटील	65
13. ग्रामीण विकासात बँक ग्राहक सेवा केंद्राचे योगदान (विशेष संदर्भ- अहमदनगर जिल्हा) डॉ. खर्डे विजय आबासाहेब, प्रा. सिनारे अभय कोंडीराम	70
14. मराठी बोली भाषा आणि तंत्रज्ञान एक अभ्यास प्रा. डॉ. भरत गणपती पाटील	74
15. कुटुंब संस्थेवर प्रसार माध्यमांचा परिणाम प्रा. डॉ. संभाजी शंकर कांबळे	77
16. भारतीय राजकारणात नव तंत्रज्ञानातील सोशल मिडीयाचा प्रभाव व भूमिका डॉ. उदयकुमार नारायण लाड	82

उस्मानाबाद जिल्ह्यातील नगदी पिकाखालील क्षेत्राचा
भौगोलिक अभ्यास (इ. स. 1991 ते 2011)

प्रा. डॉ. शिरमाळे महेबुबपाशा बाबूमीयाँ

भूगोल विभाग, शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराढोण, ता. कळंब जि. उस्मानाबाद

प्रस्तावना:

अन्न, वस्त्र आणि निवारा या मानवाच्या मूलभूत गरजा आहेत. अन्नाची गरज भागविण्यासाठी विविध पिकांचे उत्पादन घेत असताना सुरुवातीस आवश्यक अन्नधान्य पिकांचे उत्पादन घेतो. याचे उत्पादन घेत असताना त्याला हवामान, मृदा, भू-रचना व तेथील भौगोलिक भिन्नता, सांमाजिक व आर्थिक घटक कारणीभूत ठरतात.

महाराष्ट्रात तसेच उस्मानाबाद जिल्ह्यातील लोक आपल्या जेवणामध्ये अन्नधान्याचा उपयोग अधिक करतात. यात प्रामुख्याने ज्वारी, गहू, तांदूळ ही पिके महत्त्वाची आहेत. मानव खाद्यासाठी आणि ऊर्जा निर्मितीसाठी गहू, तांदूळ आणि डाळी, गळीत पिके, भाजीपाला व अनेक फळांचा सुद्धा उपयोग करतो. त्यामुळेच आज शेतकऱ्यांचा आवश्यक आणि नगदी पिकांचे उत्पादन घेण्याचा कल वाढलेला दिसतो.

बीज संज्ञा: नगदी पिकाखालील क्षेत्र, स्थल व कालपरत्वे बदल

अभ्यास क्षेत्र:

नगदी पिकाखालील क्षेत्राचा अभ्यास करण्यासाठी उस्मानाबाद जिल्ह्याची निवड केलेली आहे. उस्मानाबाद मराठवाड्यातील नैऋत्येकडील जिल्हा असून त्याचा अक्षवृत्तीय विस्तार $17^{\circ}35'$ ते $18^{\circ}40'$ उत्तर अक्षवृत्त, रेखावृत्तीय विस्तार $75^{\circ}16'$ ते $76^{\circ}40'$ पूर्व रेखावृत्ताच्या दरम्यान आहे. हा जिल्हा महाराष्ट्र व कर्नाटक राज्याच्या सीमेवरील असून त्याच्या दक्षिण-पश्चिमेस सोलापूर, उत्तर-पश्चिम दिशेस अहमदनगर, उत्तरेस बीड, पुर्वेस लातूर आणि दक्षिणेस कर्नाटक राज्यातील बीदर आणि गुलबर्गा हे जिल्हे आहेत. उस्मानाबाद जिल्ह्याचे क्षेत्रफळ 7512.4 चौ.कि.मी. असून त्यापैकी 7271 चौ.कि.मी. क्षेत्र ग्रामीण भागाचे आहे. महाराष्ट्र राज्याच्या 3.21 टक्के क्षेत्र या जिल्ह्याचे आहे. जिल्ह्यात उस्मानाबाद, कळंब, उमरगा, तुळजापूर, परांडा, भूम, लोहारा व वाशी या आठ तालुक्यांचा समावेश होतो.

I/C Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Current Global Reviewer

UGC Approved International Research Refereed Journal For All Subjects & All Languages

ISSN 2319-8648

Impact Factor - 2.143

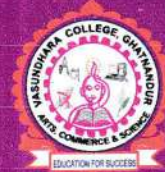
Indexed (IJIF)

UGC Approved
Sr. No. 64310

SPECIAL ISSUE

(24th & 25th Jan. 2018) Issue-II, Volume I,

On the Occasion of ICSSR SPONSORED
Two Day National Conference On

Impact of Climate Change on Agriculture

Organized by

Department of Geography,
Vasundhara College, Ghatnandur,
(NAAC Accredited 'B' Grade)
Tq. Ambajogai, Dist. Beed (M.S.)

Editor in Chief
Mr. Arun Godam

Guest Editors

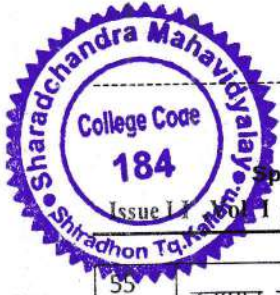
Principal Dr. Arun Dalve
Vasundhara College, Ghatnandur
Tq. Ambajogai, Dist. Beed (MS)

IIC Principal
Sharadchandra Mahavidyalaya
Shiradhon Tq. Kallam

Dr. Sakharam Waghmare
Head, Department of Geography
Vasundhara College, Ghatnandur

Assit. Prof. Govind Zadke
Dept. of Geography
Vasundhara College, Ghatnandur

www.rjournals.co.in

Current Global Reviewer

Special Issue

UGC Approved

ISSN : 2319 - 8648

Issue 1, 24th & 25th Jan. 2018

Sr. No. 64310

Impact Factor : 2.143

55	हवामान बदलावरील उपाय योजना काळाची गरज	प्रा.राठोड ए.डी	138
56	पाणी व्यवस्थापन व शेतीचा विकास	प्रा.एन.एम. राठोड	141
57	लातूर जिल्ह्यातील पाळीव प्राण्यांचे वर्गीकरण :- एक भौगोलिक अभ्यास	प्रा.डॉ. नामदेव एस. गौड, प्रा.डॉ. देशमुख एन.टी.	143
58	उस्मानाबाद जिल्ह्यातील कृषी विकासामध्ये येणाऱ्या समस्यांचा भौगोलिक अभ्यास	मे. डॉ. व्ही. एस. अनिगुंट, श्री चंदनशिवे समाधान बंकट, श्रीमती जे. एन. कोळी	146
59	बिदर जिल्ह्यातील भूमी उपयोजनाचा चिकीत्सक अभ्यास	प्रा. सागावे व्ही. एन. , श्री. राठोड बी. आर.	149
60	पर्यावरण आणि लोकसंख्या समतोल काळाची गरज	प्रा. डॉ. रणमाळ पांडुरंग श्रीरंगराव, प्रा. डॉ. साळुंके श्रीधर भानुदासराव	151
61	बोरणा प्रकल्पामुळे नंदनज ग्रामीण वस्तीचा झालेला पाणलोट क्षेत्राचा विकास : एक भौगोलिक अभ्यास	प्रा.संजय रणखांबे	153
62	विकास परियोजना व मानवी वस्ती पुनर्स्थापणा आणि पुनर्वसनाच्या समस्या-विशेष संदर्भ नर्मदा खोरे विकास परियोजना	प्रा.डॉ.कानवटे डी.एस., प्रा. चव्हाण व्ही. जी., प्रा. डॉ. मुळे ए.एम.	156
63	मराठवाड्यातील जिल्हानिहाय स्त्री-पुरुषाचे प्रमाण : एक अभ्यास	सहा.प्रा.डॉ.विणकर विजय नागोजी, प्रा.डॉ. दुर्गादास चौधरी	159
64	परभणी जिल्ह्यातील हरभरा पिकाची उत्पादकता एक भौगोलिक अभ्यास	प्रा.डॉ. पाटील बी.टी., प्रा.डॉ. वागलगावे एच.डी.	161
65	रेणूकादेवी मंदीराचा राणीसावरगांव गावावर पडणारा प्रभाव	प्रा.खंदारे सिंधु परसराम अर्चना वाघमारे	163
66	बिदर जिल्ह्यातील जलसिंचनावर साखर उद्योगाचा झालेला परिणाम:एक भौगोलिक अभ्यास	डॉ. नागलगावे बी.एन., प्रा.माळगे बी.एल.	165
67	नांदेड जिल्ह्यातील कृषी कार्यक्षमतेच्या स्तरांचे अभिक्षेत्रीय वितरण	डॉ.प्रोफेसर राठोड एच. बी., प्रा.डॉ.देशमुख एन. टी., डॉ. राठोड एस. डी.	168
68	महाराष्ट्रातील पाणी समस्या: एक अभ्यास	मुंजाळ पांडुरंग श्रीरंगराव प्रा. सुरेश चाटे	171
69	शाश्वत पर्यावरणीय व्यवस्थापन आणि हवामान परिवर्तन	प्रा. शिरमाळे महेबुबपाशा बाबुभिर्यो , डॉ. वाघमारे नामदेव केशवराव	174

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Special Issue

UGC Approved

ISSN : 2319 - 8648

Vol I , 24th & 25th Jan. 2018

Sr. No. 64310

Impact Factor : 2.143

शाश्वत पर्यावरणीय व्यवस्थापन आणि हवामान परिवर्तन

प्रा. शिरमाळे महेबुबपाशा बाबुमियो

भूगोल विभाग

शरदचंद्र महाविद्यालय, शिराडोण, ता. कळंब जि. उस्मानाबाद

डॉ. वाघमारे नामदेव केशवराव

भूगोल विभाग प्रमुख

इंदिरा गांधी वरिष्ठ महाविद्यालय, सिडको नांदेड

(69)

प्रस्तावना :-

जगातील सर्वच देशांना आता हे मान्य आहे की, पर्यावरण शाश्वतता हा एक पर्याय नसून ती एक अत्यावश्यक बाब आहे. स्वच्छ पर्यावरणासाठी स्वच्छ हवा, शुध्द पाणी, जंगले व वन्य जीवांचे संरक्षण आणि हिरवेपणा निर्माण करणे अनिवार्य आहे. भूमीचा न्हास रोखणे, पूर व दुष्काळांचे नियंत्रण करणे, वाळवंटी करणारास रोखणे, नाजुक परिस्थितीकी प्रणालीचे संरक्षण, जैव-विविधतांचे संरक्षण आणि पाणी व हावा प्रदूषण कमी करणे हे सर्व योजनाकार धारणकर्त्यांसाठी आव्हान आहे. नैसर्गिक संसाधनाचे शाश्वत व्यवस्थापन हे आर्थिक संयोजन व परिस्थितीकीय समतोलवर अवलंबून आहे. घटती भू-जल पातळी, पाण्याचे प्रदूषण, दूषित हवा, विलुप्त होत चाललेली वन संसाधने, मच्छिमारीवरील दाट संकट, खनिजे व इतर बहुमुल्य धातूंचा घटता साठा इत्यादी कारणांच्यामुळे भावी पिढींना संकटाला सामोरे जावे लागू नये यासाठी नैसर्गिक संसाधनांचे शाश्वत व्यवस्थापन आवश्यक आहे. या निमित्ताने अनेकविध ब्यूरचना आणि उपायांवर विचार विमर्श अपेक्षित आहे. याकरिता नैसर्गिक संसाधनाचे व्यवस्थापन की, जे दीर्घकालीन विकासाचे एक प्रमुख लक्ष आहे त्यावर निरंतरपणे अध्ययन, संशोधन आणि विचार करण्याची आवश्यकता आहे.

बीजसंज्ञा :-

हवामान बदल, पर्यावरणीय व्यवस्थापन.

गृहितके :-

1. जागतिक स्तरावर हवामानात परिवर्तन होत आहे.
2. हवामान बदलाचा परिणाम पर्यावरणावर होऊ नये म्हणून शाश्वत व्यवस्थापनाच्या दृष्टिने प्रयत्न केले जात आहेत.

उद्दिष्टे :-

1. हवामान बदलाचा अभ्यास करणे.
2. शाश्वत पर्यावरणीय व्यवस्थापनासाठी उपाय शोधणे.
3. हवामान बदलानुसार शाश्वत कृषी विकासासाठीचा अभ्यास करणे.

माहिती स्रोत :-

शाश्वत पर्यावरणीय व्यवस्थापन आणि हवामान परिवर्तन या शोधनिबंधासाठी माहिती संकलनासाठी द्वितीयक स्वरूपाच्या सामग्रीचा आधार घेण्यात आलेला आहे. सदर अभ्यासासाठी संदर्भ ग्रंथ, मासिके, साप्ताहिके इत्यादींचा वापर करण्यात आलेला आहे.

विषय विवेचन :-

हवामान बदल म्हणजे काय?

1. सामान्यता पृथ्वीच्या पृष्ठभागाच्या सरासरी तापमानात हळूहळू पण सतत होणारी वाढ जी काही प्रमाणात वातावरणातील हरितगृह वायूंच्या प्रमाणात होणाऱ्या वाढीमुळे होते, यालाच वैश्विक तापमान वाढ म्हणजेच हवामान बदल असे म्हणतात."

2. रंजन केळकर यांच्या मते, " हवामानातील बदल जेव्हा आपल्या अपेक्षेप्रमाणे होत राहतो, तेव्हा आपण त्याविषयी अधिक विचार करत नाही, पण ज्या प्रकारच्या हवामानाची आपल्याला सवय नसते तसे हवामान जेव्हा आपण अनुभू लागतो. अशावेळी त्यास हवामानातील बदल असे म्हटले जाते."

शाश्वत पर्यावरणीय व्यवस्थापन :- पर्यावरण व्यवस्थापन व पर्यावरणाचे रक्षण करण्याच्या संदर्भातील मुद्द्यांशी निपटण्यासाठी वैधानिक व नियामक रचनेची स्थापना विकसनशील जगातील अधिकांश अन्य भागांपेक्षाही अगोदर भारतात स्थापन करण्यात आली होती. या रचनेच्या प्रभावाची व पर्याप्ततेची सूक्ष्म स्वरूपात पडताळणी करण्याची आवश्यकता आहे. पर्यावरणीय सुरक्षा, ऊर्जा सुरक्षेच्या उद्दिष्टांना साध्य करण्याबरोबरच वाढते उद्योग, शहरी केंद्रे आणि वाहतूक व्यवस्थेच्या आवश्यकतांना सुध्दा पूर्ण करण्याची गरज आहे. स्वयंस्पष्टच आहे की, समन्वय घडून (Trade off) येईल आणि यासाठी काळजीपूर्वक समतोल साधणे व समाधानाचा सक्रीय शोध (Proactive Search for Solutions) घेणे आणि या क्षेत्रांसाठी साध्य करावयाचे झाल्यास व्यक्तीला माहिती, कार्यवाही व कामगिरीसाठी एका रचनेची आवश्यकता राहते. ही बाब इतर क्षेत्रांच्या तुलनेत देखील पर्यावरणासाठी अधिक महत्वाची आहे. आपणास पाणी, हवा आणि मातीचे संरक्षण करणे व त्यांच्या पुनर्वत्तेत